

## Complexe Hallstattiene timpurii din așezările din zona „Saharna”

Ion Niculiță, Aurel Zanoci,  
Tudor Arnăuț, Andrei Nicic

**Abstract:** *As a result of the archaeological investigations from 2001-2007 in the Saharna-Rezina area, several Hallstattian complexes were discovered. The analysis of these finds presents us with the possibility to trace the evolution of those human communities across a large chronological interval.*

*In total, nine Hallstattian complexes were discovered at Saharna Mică settlement: the ruins of three dwellings and six pits which can be dated in the Early Hallstattian Period.*

*Based on the pots with incised decoration which are characteristic to the Sihleanu-Râmnicelu-Babadag I monuments, we can assume the existence of a settlement on Saharna Mică promontory in the 11<sup>th</sup>-10<sup>th</sup> centuries B.C. At this stage, it is not yet possible to establish how long this site was inhabited, although materials dated to the 7<sup>th</sup>-5<sup>th</sup> centuries B.C. were also found in the cultural layer.*

*On Saharna Mare promontory, situated in the south-eastern part of Saharna-Rezina village, the traces of two settlements were discovered: the first is at Saharna-Dealul Mănăstirii, situated in the southern part of the promontory; and the second is inside Saharna Mare citadel. We don't exclude the existence, at the beginning, of only one Hallstattian settlement, which later was divided in two by the defensive system of Saharna Mare citadel in the middle of the 1<sup>st</sup> millennium B.C.*

*At Saharna-Dealul Mănăstirii settlement, on an area of 140 km<sup>2</sup>, there were discovered 15 pits containing numerous archaeological materials. The analysis of the findings established that all the complexes contained exclusively materials characteristic to the Cozia-Saharna culture from the 10<sup>th</sup>/9<sup>th</sup> - mid-8<sup>th</sup> centuries B.C. Inside Saharna Mare citadel, on an area of 1298 m<sup>2</sup>, there were discovered early Hallstattian pit-complexes. The finds at this citadel are similar to those discovered at the Saharna-Dealul Mănăstirii settlement, which demonstrates the existence in the 10<sup>th</sup>-8<sup>th</sup> centuries B.C. of a settlement on the promontory that was contemporary with the extramural one.*

**Key words:** *Early Iron Age, Cozia-Saharna culture, the settlements from Saharna Mică, Saharna-Dealul Mănăstirii and Saharna Mare.*

**Cuvinte cheie:** *perioada timpurie a epocii fierului, cultura Cozia – Saharna, așezările de la Saharna Mică, Saharna-Dealul Mănăstirii și Saharna Mare.*

Așezările din epoca fierului din preajma satului Saharna, raionul Rezina, Republica Moldova sunt cunoscute în literatura de specialitate datorită mai multor publicații, apărute în urma analizei materialelor recuperate prin cercetările de suprafață de la finele anilor '40 – începutul anilor '50 ai secolului trecut<sup>1</sup>.

Din anul 2001 investigațiile la aceste obiective arheologice au fost reluate de Universitatea de Stat din Moldova, devenind sistematice. Rezultatele cercetărilor efectuate în decursul acestor ani, și-au găsit reflectare în diverse studii și materiale ce au văzut lumina tiparului atât în Republica Moldova, cât și peste hotare<sup>2</sup>.

Majoritatea siturilor descoperite în regiunea satului Saharna au funcționat pe parcursul mai multor perioade istorice, începând de la finele sec. XII și până la răscrucea sec. III-II a.Chr., prezentând astfel așezări cu mai multe niveluri de locuire. În publicația de față urmează să punem în evidență numai descoperirile hallstattiene timpurii de la Saharna Mică, Saharna-Dealul Mănăstirii și Saharna Mare (Fig. 1).

### Saharna Mică

Așezarea de la Saharna Mică<sup>3</sup> (Fig. 2/1) avea o suprafață de circa 20.000 mp și este amplasată pe un promontoriu stâncos, cu malurile înalte și abrupte. În urma cercetărilor arheologice, efectuate pe o suprafață de 204 mp, în perioada 2003-2007, orizontului hallstattian timpuriu i-au fost atribuite trei construcții și șase gropi menajere.

<sup>1</sup> Smirnov 1949a, 93-96; Smirnov 1949b, 189-202; Arnăuț 2000, 93-104; Kašuba, Haheu, Levițki 2000, 76-87.

<sup>2</sup> Niculiță, Nicic 2002, 66-84; Niculiță *et alii* 2003, 241-252; Niculiță, Zanoci 2004, 104-129; Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 27-62; Niculiță, Nicic 2007, 225-248; Niculiță, Arnăuț, Zanoci 2007, 83-124.

<sup>3</sup> Prezentarea obiectivelor arheologice este redată în ordinea cronologică, bazată pe materialele diagnostice descoperite până în prezent.

**Construcția nr. 1** (1/1/2003)<sup>4</sup> a fost surprinsă pe latura de vest a secțiunii 1, la o adâncime cuprinsă între 0,15 m și 0,25 m<sup>5</sup>. Aceasta se întinde pe o suprafață de 480 × 165 cm, partea de vest rămânând în afara secțiunii acoperită de copaci. Pe solul de culoare cenușie a apărut o aglomerație compactă de lut ars cu amprente de nuiele și paie, lemn ars și ceramică, care în plan forma un patrulater neregulat orientat pe axa longitudinală de la sud spre nord. În partea de est, complexul a fost, parțial, deranjat de o groapă mai târzie. Grosimea stratului de dărâmătură varia de la 25 la 30 cm. S-a putut observa că un număr considerabil de fragmente de lipitură erau dispuse cu partea netedă în sus, iar partea dorsală cu amprente de nuiele pe suprafața solului. Lutul, amestecat cu paie, a fost supus unei arderi puternice, ce i-a dat culoarea cafeniu-cărmăz. Cele 376 de fragmente luate în calcul au urme de amprente de nuiele cu dimensiunile cuprinse între 2 × 3 × 5 cm și 5 × 5 × 8 cm și de scânduri, a căror lățime maximă, conform amprentelor lăsate pe lutuială, este de aproximativ 11-12 cm. Urmele zgrunțuroase păstrate sugerează ideea că suprafața scândurii nu era prelucrată. Bucățile de lipitură și fragmentele de ceramică de pe podeaua de lut a construcției formau pe alocuri o crustă de culoare roșie-cenușie sau neagră (Fig. 3/1).

Din ruinele construcției au fost recoltate 433 fragmente ceramice, toate modelate cu mâna. După calitatea pastei acestea pot fi împărțite în două grupe: rudimentară și fină. Prima este alcătuită din fragmentele unor vase modelate din pastă amestecată cu șamotă, granule de calcar și nisip, arse incomplet și neuniform, a căror culoare variază de la cărmăz deschis la cenușiu-închis. Din această grupă se evidențiază fragmente de vase fără gât, cu buza verticală, ornamentate cu șir de alveole (Fig. 3/2). Acest tip de vas are o răspândire largă atât în timp, cât și în spațiu. Exemplare aproape identice ca formă și decor sunt cunoscute și în situl de la Kalakača din Vojvodina<sup>6</sup>, care cronologic se încadrează în perioada anilor 1100-800 a.Chr.<sup>7</sup>. Acestea sunt asemănătoare și pieselor sesizate în situl de la Glavan<sup>8</sup>. Alt tip de vase au trunchiul globular, gâtul scurt și buza ușor evazată, ornamentate în zona de joncțiune a gâtului cu trunchiul cu un brâu orizontal, cu creștături oblice, de la care se lasă pe trunchi în jos braie similare în formă de ghirlandă. Diametrul gurii vasului este de 16,2 cm, iar a gâtului de 15 cm (Fig. 3/3). Astfel de recipiente, cu brâu ce prezintă creștături pe umeri, uneori și pe buza, au fost descoperite la Kalakača<sup>9</sup>, Glinjeni<sup>10</sup> etc. Tot din categoria ceramicii rudimentare fac parte și câteva fragmente cu decor în relief (Fig. 3/8-12) ce provin de la cupe cu trunchiul acoperit cu caneluri oblice (Fig. 3/13) și de la vase-borcan cu buza dreaptă tăiată orizontal (Fig. 3/4), îngroșată (Fig. 2/5, 7) sau evazată (Fig. 2/6).

În grupa ceramicii fine se încadrează recipientele modelate cu mâna, din pastă de lut bine pregătită, în amestec cu șamotă și nisip. Arderea incompletă și neuniformă a dat vasului culoarea ce varia între gălbui și cenușiu/cafeniu-închis. Unele fragmente au suprafața netezită.

Din această categorie se evidențiază o strachină de formă tronconică, cu buza arcuită în interior și fundul profilat. Pe diametrul maxim au fost fixate 4 suporturi-proeminențe conice. Un alt suport este dispus pe mijlocul trunchiului vasului. Diametrul buzei este de 20 cm, diametrul maxim de 22,4 cm, diametrul fundului de 9 cm și înălțimea de 6,8 cm (Fig. 4/1). Astfel de recipiente sunt întâlnite și în alte monumente din prima jumătate a mileniului I a.Chr. Cele mai timpurii exemplare, cu trunchiul tronconic, buza arcuită în interior cu suporturi triunghiulare în partea superioară, fără suport pe trunchi, sunt cunoscute în așezarea de la Garvăn–*Mlăjitul Florilor* atribuită faciesului Babadag II, sec. X-IX a.Chr.<sup>11</sup>. Străchini cu corpul tronconic și cu proeminențe conice spre margine au fost descoperite și în necropola de la Țiglău<sup>12</sup>. Exemplare similare, cu suporturi amplasate pe trunchiul tronconic au mai fost descoperite în situl de la Saharna–*Dealul Mănăstirii*<sup>13</sup>. Toate aceste piese se încadrează în perioada secolelor X-VIII a.Chr.<sup>14</sup>. Cert este că acest tip de strachină se întâlnește și mai târziu, el fiind cunoscut și prin descoperirile de la Oradea, Simeria, Tg. Mureș din sec. VI-V a.Chr.<sup>15</sup>, Gogoșu, date în intervalul 500-400 a.Chr.<sup>16</sup>, Ferigile din sec. VI-V a.Chr.<sup>17</sup> etc.

<sup>4</sup> Numerotarea construcțiilor la fiecare așezare este redată continuu. Datele din paranteze indică numerotarea din raportul de săpătură (prima cifră – numărul gropii, a doua – numărul secțiunii, a treia – anul descoperirii), care se păstrează în Arhiva Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei din Chișinău.

<sup>5</sup> Adâncimea complexelor este dată de la nivelul actual de călcare.

<sup>6</sup> Medović 1988, 155, pl. 138/2; 319, pl. 289/3.

<sup>7</sup> Medović 1988, 426, pl. 324.

<sup>8</sup> Kašuba 2000, 245, fig. 2/2.

<sup>9</sup> Medović 1988, 155, pl. 138/1.

<sup>10</sup> Gol'ceva, Kašuba 1995, tab. 64/3.

<sup>11</sup> Jugănar 2005, 79, fig. 29/14.

<sup>12</sup> Kašuba 2000, fig. 57/30.

<sup>13</sup> Kašuba 2000, fig. 49/14.

<sup>14</sup> Kašuba 2000, 351-352.

<sup>15</sup> Crișan 1969, pl. 10/10-11.

<sup>16</sup> Berciu, Comșa 1956, 422, fig. 167/7; 282.

<sup>17</sup> Vulpe 1967, pl. 1/1; 92-100.

Un interes deosebit îl prezintă 14 fragmente ceramice, ce provin probabil de la cupe, acoperite cu slip gălbui-deschis și ornamentate cu decor incizat. Unsprezece dintre acestea sunt acoperite, în zona joncțiunii trunchiului cu gâtul, cu un decor în formă de friză alcătuită din linii orizontale de la care coboară pe umăr benzi din câte 6-8 linii incizate depuse în unghi (Fig. 4/2, 5, 6). Pe alte fragmente aceeași compoziție este întretăiată de proeminențe triunghiulare (Fig. 4/3, 4) sau în formă de șa (Fig. 4/7). Au mai fost semnalate fragmente de vase cu gâtul bine profilat cu decor în relief în formă de brâu și cu buza lată evazată în exterior (Fig. 4/8) sau răsfrântă în afară (Fig. 4/9). Acestea provin de la chiupuri mari, asemănătoare celor de la Neporotov<sup>18</sup>, din perioada timpurie a epocii fierului.

Din punct de vedere al compoziției și manierei de redare a decorului incizat, cupele sunt similare celor descoperite la Râmnicelu<sup>19</sup> și Sihleanu<sup>20</sup>, care, cronologic „nu pot fi încadrate... decât la sfârșitul epocii bronzului”<sup>21</sup>. Materiale ceramice asemănătoare celor din construcție au fost sesizate și în așezările de la Kastanas<sup>22</sup>, Kalakača<sup>23</sup>, Pšeničevo<sup>24</sup>, Cartal-Orlovka<sup>25</sup>, Troia VIIb<sup>26</sup>, date în perioada anilor 1100-900 a.Chr.<sup>27</sup>. Prin urmare, ceramica cu slip gălbui-deschis ornamentată cu decor incizat, poate fi încadrată cu siguranță în această perioadă cronologică, ca și vasele cu trunchiul globular, gâtul bine profilat și buza răsfrântă în exterior, ornamentate cu decor în relief în formă de brâu cu creștături oblice (Fig. 3/3) sau în formă de borcan ornamentate în partea de sus cu șiruri de alveole (Fig. 3/2). Toate aceste piese, deși au unele similitudini cu unele exemplare ce aparțin faciesului Cozia-Saharna, sunt mult mai apropiate de ceramica atribuită aspectului Sihleanu-Râmnicelu. Această supoziție este susținută și de faptul că în ruinele construcției nu au fost identificate fragmente de ceramică cu decor imprimat.

În baza materialelor prezentate mai sus, se poate presupune că această amenajare de habitat a funcționat în perioada timpurie a epocii fierului, sec. XI-X a.Chr.

**Construcția nr. 2** (4/1a/2004) a fost cercetată în secțiunea 1b, la adâncimea de 0,96-0,98 m și era suprapusă de construcția 3/1b/2005, datată în secolele IV-III a.Chr.<sup>28</sup>. Complexul (Fig. 5/1) se prezenta ca o groapă cvasiovală cu diametrul de 2,7 m pe axa NV-SE și 2,8 m pe axa E-V. În partea de nord și de sud, alături de fragmente de lutuială arsă, au fost depistate fragmente de lemn carbonizat, cenușă și sol galben. Pe marginea gropii au fost observate optsprezece gropițe umplute cu cărbune de lemn. Diametrul acestora varia între 8 cm și 10 cm iar adâncimea lor era de 10-15 cm. Dintre acestea, doisprezece se aflau pe perimetrul complexului, fiind dispuse la distanțe aproximativ egale de 25-30 cm. Celelalte șase se aflau grupate câte trei la distanțe diferite în colțul de SE și, respectiv, în apropierea colțului de NE. De asemenea, la adâncimea de 1,05-1,10 m au fost observate patru fâșii de cenușă; una dintre acestea se extindea pe conturul de sud al gropii iar o alta s-a conturat în zona de V și NV, la distanța de 0,64 m de marginea de NV. Celelalte două, formează un patrulater neregulat (1,80 × 1,85 m), dispus în partea de N și NE a complexului. Grosimea acestor depuneri de cenușă era de 10-12 cm.

Cavitatea se adâncea în stratul steril până la 0,80 m. Umplutura ei era compusă din sol negru, bucăți de pietre și lut ars în amestec cu cenușă. Multe dintre fragmentele de lut ars aveau amprente de nuielă a căror diametru varia de la 1,3 cm la 1,8 cm. Spre bază, în zona centrală, a apărut o altă groapă, aproape cilindrică, cu diametrele de 1,65 × 1,97 m, adâncă de 0,30 m și umplută cu sol negru în amestec cu moloz și cenușă. În centrul acesteia se aflau două lespezi de piatră cu dimensiunile de 64 × 40 × 11 cm și 48 × 36 × 12 cm.

În cadrul complexului au fost descoperite 12 fragmente ceramice modelate din pastă cu impurități de șamotă și nisip, arsă incomplet și neomogen. Suprafața lor avea culori ce variază de la negru la cenușiu închis. Dintre acestea, un interes deosebit îl prezintă un fragment de buză de la o cană cu toartă lată, puțin supraînălțată (Fig. 5/2) și un fragment de vas cu decor incizat.

Complexul prezentat mai sus pare să reprezinte un bordei, care, conform materialului descoperit, aparține epocii hallstattiene timpurii.

**Construcția nr. 3** (1/2/2006) a fost cercetată în secțiunea 2, la adâncimea de 0,55-0,65 m. În plan aceasta (Fig. 5/3, 4) avea forma rectangulară neregulată, cu dimensiunile de 3,50 m pe axa N-S și 1,85-1,90 m pe cea V-E. Ruinele construcției reprezentau o aglomerație ce consta din 388 bucăți de lut ars, din care 186 cu urme de

<sup>18</sup> Krušel'nicka 1998, 72, fig. 40/3.

<sup>19</sup> Harțușche 1972, fig. 3a; 5/1, 2.

<sup>20</sup> Harțușche 1973, 24, fig. 6.

<sup>21</sup> Harțușche 1973, 24; Morintz 1978, 160-161.

<sup>22</sup> Hänsel 1989, Abb. 205/10; 228/8.

<sup>23</sup> Medović 1988, 45, pl. 28/12.

<sup>24</sup> Hänsel 1976, Abb. 26/9, 19.

<sup>25</sup> Vančugov, Niculiță, Bărcă 2000, pl. 17/8,9; pl. 74/6.

<sup>26</sup> Koppenhöfer 1997, 316, Abb. 15/3, 5.

<sup>27</sup> Koppenhöfer 1997, 344, Taf. 3.

<sup>28</sup> Niculiță, Arnăuț, Zanoci 2007, 95-96.

nuiele și 72 pietre cu dimensiunile cuprinse între  $0,20 \times 0,18 \times 0,12$  m și  $0,12 \times 0,9 \times 0,7$  m. Fragmentele de lut amestecat cu paie au dimensiuni ce variază între  $0,40 \times 0,15 \times 0,10$  m și  $0,10 \times 0,50 \times 0,3$  m. În interiorul construcției, în colțul de SV, a fost descoperită o vatră pentru încălzire, care avea o formă oval-alungită cu dimensiunile de  $0,90 \times 0,55$  m și grosimea de 0,10-0,18 cm (Fig. 5/3, 5). Aceasta prezintă o crustă de lut cu suprafața netedă, care avea urme de ardere puternică. În apropierea vetrei au fost descoperite trei fragmente de lut ars cu muchia rotunjită care provin, probabil, de la gardina sa.

Din construcție au fost recuperate 162 fragmente ceramice, care provin de la mai multe tipuri de vase. Dintre acestea se evidențiază: fragmente de străchini cu trunchiul tronconic și marginea buzei ușor răsfrântă în interior (Fig. 6/1, 2), cu buza îngroșată (Fig. 6/4, 5) sau cu marginea verticală (Fig. 6/3). Oalele sunt reprezentate prin fragmente de la vase de tip clopot, cu profilul buzei drept, de vase bitronconice cu gâtul vertical, ornamentate pe umăr cu câte 7-10 linii oblice incizate, realizate în unghi, iar în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul – cu două linii orizontale (Fig. 6/6). Exemplare similare sunt cunoscute în nivelul VIIb<sub>2</sub> de la Troia<sup>29</sup>, la Pšeničevo<sup>30</sup> etc. Dintre oale se remarcă fragmentul unui recipient cu gâtul neprofilat de la care s-a păstrat buza, toarta și o mare parte din trunchi. Vasul a fost lucrat din pastă fină în amestec cu nisip, ars complet și omogen, de culoare cafenie. Toarta în formă de bandă, aplicată la 1 cm mai jos de gura vasului, are o îndoitură circulară și este lipită cu extremitatea de jos la 3,5 cm față de cea de sus (Fig. 6/8). Cămile/ceștile au gâtul larg, vertical, bine profilat și trunchiul tronconic (Fig. 6/9), unele fiind ornamentate cu linii paralele incizate, dispuse pe umăr (Fig. 6/7).

Materialele ceramice descoperite în stratul arheologic și în construcție pot fi atribuite Hallstattului timpuriu, sec. XI-X a.Chr.

**Groapa nr. 1** (5/1/2003) a fost descoperită în secțiunea 1, la adâncimea de 0,8 m. Aceasta (Fig. 7/1) are în plan forma ovală neregulată, cu diametrele de  $3,45 \times 2,14$  m. Adâncimea gropii variază de la 0,64 la 0,92 m. În peretele de S groapa are o nișă lată de 0,38 m, care se adâncește până la 0,92 m. Umplutura constă din sol în amestec cu cenușă, bucăți de lemn carbonizat, lut ars și 156 fragmente de ceramică modelate cu mâna, care după factură și decor se pot împărți în două grupe.

Prima grupă o constituie ceramica rudimentară, modelată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arse incomplet. Culoarea variază de la gălbui la cenușiu-închis. De regulă, acestea aveau pereții ornamentați cu brâu alveolar (Fig. 7/4-5), ca și la exemplarele de la Glinjeni<sup>31</sup>, Troia VIIb<sub>2</sub><sup>32</sup> și Kalakača<sup>33</sup> sau numai cu proeminențe aplatizate (Fig. 7/6, 11), la fel de larg răspândite la monumentele hallstattiene timpurii de la Țahnăuți<sup>34</sup> și Glinjeni<sup>35</sup>. De asemenea, în groapă au fost descoperite și fragmente de toartă ovale în secțiune, precum și părți ale unor funduri de vase.

Din a doua grupă fac parte nouă fragmente de vase modelate dintr-o pastă bine prelucrată, în amestec cu șamotă mărunță. Arderea acestora a fost incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cărămiziu-deschis la cenușiu. Un interes deosebit îl prezintă o cupă cu profilul întregibil. Aceasta avea trunchiul în forma literei S. Pe linia diametrului maxim au fost aplicate suporturi triunghiulare. Fundul este bine profilat și are forma de umbo (Fig. 7/3). Alte patru fragmente provin de la vase ornamentate fascicole din 2-4 linii paralele incizate dispuse în unghi (Fig. 7/8, 9). Alte fragmente decorate prin incizie erau asociate cu o proeminență aplatizată (Fig. 7/7). Această grupă ceramică se încadrează în categoria veselei caracteristice hallstattului timpuriu.

**Groapa nr. 2** (20/1a/2004) a fost semnalată în secțiunea 1b, la adâncimea de 0,80 m (Fig. 7/2). Aceasta are formă de clopot, cu diametrul gurii de 1,13 m, a fundului de 1,70 m și este umplută cu cernoziom. În complex au fost descoperite un vârf de săgeată din os<sup>36</sup> (Fig. 7/14; nr. cat. 1), două roțițe (Fig. 7/12, 13; nr. cat. 5, 6) și 44 fragmente ceramice. Vârfuri de săgeată din os cu baza rectangulară sunt cunoscute și în așezările de la Babadag<sup>37</sup>, Glinjeni<sup>38</sup>, Țahnăuți<sup>39</sup> etc., care se încadrează în prima epocă a fierului. Materialul ceramic este reprezentat de fragmentele unor recipiente modelate cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea s-a produs neuniform și incomplet iar culoarea variază de la cenușiu la negru. Printre acestea se evidențiază o buză de strachină ușor arcuită în interior (Fig. 7/15), caracteristică perioadei Hallstattului timpuriu.

<sup>29</sup> Koppenhöfer 1997, 323, Abb. 15/5.

<sup>30</sup> Hänsel 1976, Taf. 26/9.

<sup>31</sup> Gol'ceva, Kašuba 1995, tab. 54/3, 4.

<sup>32</sup> Koppenhöfer 1997, 335, Abb. 24/13.

<sup>33</sup> Medović 1988, 90, pl. 73/10, 11.

<sup>34</sup> Kašuba 2000, 375, fig. 2/19.

<sup>35</sup> Gol'ceva, Kašuba 1995, tab. 53/2, 3.

<sup>36</sup> Descrierea materialului și a parametrilor acestuia este redată în catalogul anexat studiului de față.

<sup>37</sup> Jugănar 2005, 143, fig. 19/1-6.

<sup>38</sup> Gol'ceva, Kašuba 1995, tab. 52/1-3.

<sup>39</sup> Kašuba 2000, 322, fig. 29/7.

**Groapa nr. 3** (1/1b/2005) a fost sesizată în partea de nord-vest a secțiunii nr. 1b, la adâncimea de 0,80-0,90 m. Din cauza terenului împădurit a fost posibilă doar cercetarea a trei sferturi din complex. Groapa avea formă ovală în plan, cu dimensiunile de 3,50 × 2,50 m. Pereții erau verticali, complexul adâncindu-se în partea de S până la 0,70 m, iar în cea de N – până la 1,10 m. Din umplutura gropii, care consta din cenușă și fragmente de bârne carbonizate, au fost recuperate o lamă de silex (Fig. 8/14; nr. cat. 3), o fusaiolă (Fig. 8/13; nr. cat. 4) și 99 fragmente ceramice, care făceau parte de la recipiente modelate cu mâna, care după consistența pastei și decor se pot împărți în trei grupe.

Din prima grupă face parte un fragment din buza unei căni cu toartă lată, prevăzută cu nervură pe centru, confecționată dintr-o pastă fină de lut în amestec cu șamotă mărunță și nisip. Arderea s-a realizat complet și omogen, fragmentul având culoarea gri-închis cu urme de ardere secundară. Forma vasului păstrează vădite tradiții din cultura Noua (?) (Fig. 8/5).

Grupa a doua (Fig. 8/6-11) este alcătuită din fragmente de vase modelate din pastă de lut în amestec cu șamotă, arse incomplet și neuniform. Culoarea lor variază de la cenușiu la negru. Unele dintre acestea prezintă proeminente de formă triunghiulară (Fig. 8/7), ovală (Fig. 8/8) și cilindrică (Fig. 8/9), în unele cazuri fiind asociate cu șiruri de alveole (Fig. 8/6).

A treia grupă o constituie fragmentele de la vase modelate cu mâna, din pastă de lut în amestec cu șamotă mărunță, arse în mediu reducător, a căror culoare variază de la cenușiu la cenușiu-închis cu patină neagră ce sugerează și o ardere secundară. Toate fragmentele sunt ornate cu decor incizat, care reprezintă fie grupuri a câte 6-8 linii oblice care pornesc de la două linii orizontale întrerupte de suporturi depuse în zona de joncțiune a gâtului cu trunchiul globular, fie linii dispuse oblic (Fig. 8/2-4). Recipientele din grupa a doua și a treia sunt caracteristice perioadei Hallstattului timpuriu.

**Groapa nr. 4** (1/2/2006) (Fig. 9/1) a fost cercetată în secțiunea 2, la adâncimea de 0,82 m. Aceasta a fost săpată în formă de clopot și avea diametrul gurii de 1,80 m, diametrul fundului de 2,10 m și adâncimea de 1,30 m. În partea de S a fost amenajat un prag cu lungimea de 0,97 m și lățimea de 0,38 m. Umplutura era compusă dintr-un strat de cernoziom amestecat cu sol cafeniu cu grosimea de 0,50 m, succedat în partea de jos de un strat de sol cenușiu în amestec cu pietricele și bucăți de lemn carbonizat. În complex au fost descoperite 45 fragmente ceramice, dintre care 38 provin de la oale și șapte de la cești. Ceramica a fost modelată cu mâna, din pastă de lut, ce conținea ca degresant bucăți mari de șamotă, în cazul oalelor, și șamotă mărunță și nisip – în cazul ceștilor. Arderea s-a efectuat neuniform și incomplet iar culoarea recipientelor varia de la cărămiziu la negru. Dintre fragmentele recuperate din groapă se distinge un fragment de ceașcă cu profilul arcuit și suprafața ornamentată cu linii incizate (Fig. 9/4) – caracteristică Hallsattului timpuriu.

**Groapa nr. 5** (1/3/2007) (Fig. 9/2) a fost descoperită în secțiunea 3, sub valul cetății, la adâncimea de 2,20 m. Aceasta avea formă de clopot, diametrul gurii fiind de 1,60 m, cel al părții inferioare de 2,17 m, iar adâncimea de 0,64 m. În umplutură, care consta din sol cenușiu, au fost descoperite cinci fragmente de ceramică. Vasele de la care provin acestea au fost modelate cu mâna, din pastă de lut amestecată cu șamotă și cu nisip. Arderea completă a contribuit la obținerea culorii cafenie-închisă. Se remarcă două fragmente ceramice, a căror suprafață exterioară este ornamentată cu linii paralele și oblice incizate (Fig. 9/5, 6).

**Groapa nr. 6** (2/3/2007) (Fig. 9/3) a fost cercetată în secțiunea 3, la 0,82 m NE de cea precedentă, la adâncimea de 2,74 m. Aceasta avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,12 m, al fundului de 1,76 m și adâncimea de 0,63 m. Umplutura ei reprezintă în fond cernoziom amestecat cu bucăți de lemn carbonizat, în partea de S fiind identificat și un strat compact de cenușă, gros de 8-10 cm. Inventarul este alcătuit dintr-un străpungător din os (Fig. 9/16; nr. cat. 2) și 11 fragmente ceramice, care provin de la două categorii de recipiente. Din prima fac parte 9 fragmente de oale care au pereții ornamentați cu brâu simplu (Fig. 9/12) sau alveolar (Fig. 9/13, 14) și fragmente ceramice decorate cu linii incizate, ce alcătuiesc motive formate din triunghiuri hașurate, însoțite de două sau trei linii paralele aplicate în jurul trunchiului vasului (Fig. 9/11). Celei de a doua categorii i-au fost atribuite două fragmente de ceașcă: un fragment de buză arcuită în exterior și decorată cu linii paralele incizate (Fig. 9/9), precum și un fragment de toartă în formă de panglică, ornamentată cu linii incizate dispuse în forma de „X” (Fig. 9/8).

### **Saharna–Dealul Mănăstirii**

Așezarea de la Saharna–Dealul Mănăstirii (Fig. 2/2) este amplasată pe promontoriul ce domină microzona din E satului Saharna. În extremitatea de SE a acestui promontoriu<sup>40</sup>, încă la finele anilor '40 ai sec. XX, a fost sesizată o așezare din perioada timpurie a epocii fierului<sup>41</sup>. Ca urmare a cercetărilor arheologice s-a stabilit că partea de NE a acestei așezări este suprapusă de cetatea Saharna Mare, ridicată ulterior de comunitățile

<sup>40</sup> Numit de localnici *Dealul Mănăstirii* pentru că aici se află gospodăria Mănăstirii Sf. Treime.

<sup>41</sup> Smirnov 1949a, 94.

traco-getice<sup>42</sup>. Partea așezării civile, aflată la S de sistemul defensiv al cetății, se întinde pe o suprafață de aproximativ 60 × 100 m și este ocupată în prezent de terenurile agricole ale mănăstirii. Din aceste considerente investigațiile arheologice sunt posibile numai pe o fâșie îngustă, plasată între elementele defensive ale fortificației Saharna Mare și terenurile amintite. În acest loc, în anii 2005-2007, au fost trasate trei secțiuni, care însumează o suprafață de 140 mp Săpăturile arheologice a pus în evidență mai multe complexe închise – 13 gropi și un șanț – în care a fost descoperit un bogat și variat material arheologic. Studiarea acestuia ne permite corelarea cu cel identificat în straturile inferioare ale cetății Saharna Mare.

**Groapa nr. 1** (1/1/2005) (Fig. 10/1) a fost descoperită în secțiunea 1, la adâncimea de 0,70 m. Aceasta are formă de clopot (Fig. 10/1), în partea inferioară aflându-se o cavitate cilindrică al cărei diametru, aproape egal cu cel al gurii gropii, nu depășea 1,10 m. Diametrul maxim este de 2 m, cel al fundului de 1,30 m, iar adâncimea de 1,50 m. Umplutura ei consta din câteva straturi: în partea inferioară a fost sesizat un strat cu grosimea de circa 40-50 cm, alcătuit din sol castaniu în amestec cu argilă; suprapus de o lentilă compusă din sol în amestec cu lut ars, a cărei grosime variază de la 8 la 20 cm; urmează apoi un strat cu grosimea de circa 20 cm din cenușă amestecată cu pietre; după care se evidențiază o lentilă compusă din argilă cu o grosime ce ajungea până la 20 cm; stratul superior prezintă cenușă în amestec de pietre. Din groapă au fost recuperate o ștanță pentru ornamentarea ceramicii (Fig. 10/13; nr. cat. 7), o fusaiolă (Fig. 10/16; nr. cat. 13) și 184 fragmente ceramice, care după calitatea preparării pastei de lut pot fi împărțite în două grupe: ceramică rudimentară și ceramică fină.

În grupa ceramicii rudimentare pot fi deosebite două subgrupe: vase arse în mediu oxidant, de culoare ce variază de la cărămiziu-închis la cărămiziu-deschis (uneori chiar cu pete cenușii), cu suprafața prost netezită; și recipiente arse reducător, de culoare neagră sau gri-cenușie. Unele fragmente au suprafața lustruită, altele, din cauza ingredientelor de nisip granulat, au suprafața poroasă. Vasele acestei grupe au corpul globular, gâtul neprofilat și buza înclinată spre exterior (Fig. 10/2-5). De regulă, diametrul gurii vaselor nu depășește 25 cm. Unele vase aveau buza îngroșată spre exterior (Fig. 10/6) sau marginea verticală slab înclinată în interior (Fig. 10/8, 10). Ca ornamente au fost realizate șiruri de alveole pe marginea buzei (Fig. 10/4) și brăie alveolate, amplasate în zona umerilor (Fig. 10/2, 12). Dintre decorurile realizate în relief, se evidențiază cele în formă de semicerc cu capetele ridicate în sus, spre buză (Fig. 10/8). Fundul vaselor este slab profilat (Fig. 10/14).

În cele mai frecvente cazuri, ceramica fină este reprezentată de vase arse reducător, culoarea lor variind de la negru la cenușiu cu pete deschise și suprafața lustruită. Dintre acestea se evidențiază fragmente de cupe sau cești cu profil în forma literei S și umerii bine profilați (Fig. 11/1-5); străchini tronconice cu buza neprofilată (Fig. 11/7) sau arcuită în interior (Fig. 11/6, 11); fragmente de la vase-chiupuri de diferite dimensiuni (Fig. 11/12-17) cu fundul plat neprofilat (Fig. 11/18). Decorul incizat prezintă motive simple de benzi din linii dispuse sub unghi pe marginea străchinilor (Fig. 11/6, 11) sau benzi de linii orizontale, care delimitează gâtul cupelor în zona umerilor (Fig. 11/10), combinate cu linii scurte, oblice, grupate sub unghi (Fig. 11/3-5). Prin tehnica inciziei sunt redată motivul zig-zag (Fig. 14/6) și benzi de linii semicirculare în formă de ghirlandă (Fig. 11/19). Fragmentele decorate prin imprimare aparțin, în cea mai mare parte, vaselor bitronconice sau globulare. Prin această tehnică au fost realizate benzi în formă de zig-zag, marcate de cerulețe (Fig. 11/12-13, 16), linii tangente la cerulețe, combinate cu benzi de linii paralele sau benzi hașurate (Fig. 11/16-17), precum și benzi paralele dispuse orizontal de la care pleacă în jos linii oblice (Fig. 11/14).

Materialul ceramic descoperit în groapă, îndeosebi cel din grupa ceramicii fine cu decor incizat și imprimat, are largi analogii în ceramica culturii Cozia-Saharna. Motivele incizate redată pe ceramica din acest complex sunt similare celor descoperite în siturile de la Saharna Mare<sup>43</sup>, Stohnaia I<sup>44</sup>, Climăuți de Jos<sup>45</sup>, Solonceni<sup>46</sup>. Străchini similare, ornamentate prin incizie, sunt cunoscute la Saharna Mică<sup>47</sup>, Saharna-Valea Țigla<sup>48</sup>, Pocreaca<sup>49</sup> și în cultura Černyj Les<sup>50</sup>. Ornamentele realizate prin imprimare pot fi considerate asemănătoare cu cele de pe vasele de la Saharna Mare<sup>51</sup>, Pocreaca<sup>52</sup>, iar decorul compus din tangente la cerulețe imprimate (Fig. 11/16-17) este larg cunoscut pe întreaga arie de răspândire a culturii Cozia-Saharna<sup>53</sup>.

<sup>42</sup> Niculiță *et alii* 2003, 243, 251, 252.

<sup>43</sup> Kašuba 2000, fig. 72/8.

<sup>44</sup> Kašuba 2000, fig. 45/16.

<sup>45</sup> Kašuba 2000, fig. 67/6.

<sup>46</sup> Kašuba 2000, fig. 79/4, 84/6.

<sup>47</sup> Kašuba 2000, fig. 76/2.

<sup>48</sup> Kašuba 2000, fig. 77/8-9.

<sup>49</sup> Ionomu 1996, 47, fig. 14/5.

<sup>50</sup> Krušel'nicka 1998, 112, fig. 67/1.

<sup>51</sup> Kašuba 2000, fig. 71/3.

<sup>52</sup> Ionomu 1996, fig. 4/3.

<sup>53</sup> Kašuba 2000, fig. 45/3, 10, fig. 71/4-5, 9, 13 fig. 92/3, 93/18, 107/9.

**Groapa nr. 2** (2/1/2005) (Fig. 12/1) a fost cercetată în secțiunea 1, la adâncimea de 0,97-1,00 m. Aceasta avea formă de clopot, cu diametrul gurii de 1,38 m, al fundului de 1,96 m și adâncimea de 0,68 m. În umplutura gropii, care consta din sol de culoare cenușie, au fost descoperite două vase aproape întregi (Fig. 12/3), circa 31 de fragmente de ceramică, 113 de fragmente de oase și 75 de pietre de dimensiuni mici. Este important să menționăm că majoritatea, deși nu covârșitoare, a materialului osteologic și a pietrelor provin din interiorul unui vas-chiup de dimensiuni mari depus cu gura în sus în centrul gropii (Fig. 12/1, 3). Vasul a fost modelat din pastă de lut semifină cu ingrediente de șamotă. Arderea s-a petrecut în mediu reducător și a fost incompletă determinând o culoare neagră-cenușie cu pete cărămizii. Suprafața a fost bine lustruită, având un luciu metalic. Recipientul are trunchiul globular, gâtul conic profilat și fundul evidențiat și păstrat până la o înălțime de 45 cm. O parte din gât a fost deteriorat, probabil, încă până la depunerea în groapă. Tot atunci, se pare că a fost perforat și fundul. Vasul avea următoarele dimensiuni: diametrul gâtului – 21 cm, diametrul trunchiului – 58,5 cm, diametrul fundului – 12,5 cm, grosimea pereților – 0,8 cm. Pe umeri au fost amplasate simetric câte două proeminențe duble. Două dintre ele erau combinate în mijloc cu o toartă mică plată, de la care s-au păstrat doar bazele. În zona joncțiunii gâtului cu umerii este redat un decor compus din benzi în formă de zig-zag, ale căror vârfuri sunt marcate de cerculețe imprimate, aranjate în două niveluri delimitate din partea inferioară cu benzi din linii orizontale, realizate prin aceeași tehnică, întrerupte de proeminențele conice. Mai jos de toarte, pe corpul vasului, sunt imprimate benzi scurte în formă de zig-zag cu cerculețe amintind litera „W”. Este important să remarcăm că în decursul săpăturilor din anul 1947, în stratul de cultură în zona din apropierea „măsuțelor pentru ornamentat ceramică”, a fost descoperit un chiup etajat cu gâtul la fel de deteriorat, ornamentat cu un bogat decor aplicat prin imprimare și incizie<sup>54</sup>.

Al doilea vas este o strachină tronconică cu buza arcuită în interior și fundul profilat (Fig. 12/2). Aceasta avea diametrul gurii de 24 cm, diametrul fundului de 13 cm și înălțimea de 10,5 cm. Partea superioară a fost ornamentată cu un decor format din linii imprimate.

Restul fragmentelor ceramice descoperite în groapă provin de la vase de forme diferite, dintre care interes prezintă vasele cu gâtul profilat, arcuit în exterior (Fig. 12/4-5), fragmentele de vase cu decor în relief, în formă de brăie crestate (Fig. 12/6) sau alveolate (Fig. 12/8). Tot aici sunt atestate și o serie de fragmente ceramice modelate din pastă de lut fină, cu suprafața lustruită de culoare neagră sau cenușie în exterior și cărămizie, mai rar neagră-cenușie în interior. Fragmentele provin de la vase de dimensiuni mijlocii cu gâtul arcuit în afară (Fig. 12/13). Unele fragmente sunt ornamentate cu linii orizontale, cu spațiul dintre ele hașurat (Fig. 12/14) sau ornamentate cu benzi din linii paralele dispuse în zig-zag cu cerculețe (Fig. 12/16), redate prin incizie sau imprimate (Fig. 12/15). Din cadrul acestei grupe fac parte fragmentele de cupe și cești cu buza arcuită în exterior, decorate pe gât cu benzi din linii orizontale și șiruri de puncte incizate (Fig. 12/17) ori figuri în formă de romb cu interiorul hașurat, încadrate în șiruri de benzi orizontale (Fig. 17/18). De remarcat este un fragment de toartă, cu secțiunea plată și buton discoidal (Fig. 17/19). Butonul este ornamentat pe margine cu mici crestături incizate iar pe partea exterioară a torții este redat un decor incizat, compus din două triunghiuri hașurate dispuse în forma literei „X” umplut cu pastă albă. În această grupă se mai întâlnesc fragmente de străchini cu buza orizontală îngroșată în interior, decorată cu linii oblice (Fig. 12/22). Un interes deosebit îl prezintă un vas tronconic, cu fundul ușor profilat, ce avea diametrul gurii de 10,4 cm, diametrul fundului de 4,6 cm și înălțimea de 4,4 cm (Fig. 17/20).

Formele și decorul vaselor recuperate din complex permit atribuirea acestora culturii Cozia-Saharna. Vase-chiupuri, similare ca formă celui descoperit pe fundul gropii, sunt frecvent atestate în monumentele acestei culturi<sup>55</sup>, iar analogiile decorului imprimat și incizat, reprezentat pe ceramică, confirmă pe deplin această supoziție<sup>56</sup>.

**Groapa nr. 3** (3/1/2005) (Fig. 13/1) a fost cercetată în secțiunea 1, la adâncimea de 1,14 m. Aceasta a avut formă cilindrică, cu diametrul de 1,30 m și adâncimea de 0,30 m. În umplutura, care consta din sol de culoare castanie în amestec cu argilă, au fost descoperite 20 de fragmente ceramice de factură fină. Culoarea lor varia de la cărămiziu la cenușiu, unele fragmente având în exterior culoare neagră iar în interior – cărămizie. Dintre acestea, se evidențiază fragmentele unor vase cu gâtul scurt, puțin arcuit și buza răsfrântă în afară (Fig. 13/5-6); pereți de vase cu decor incizat (Fig. 13/7) și imprimat (Fig. 13/8), precum și un fragment de la toartă de vas (Fig. 13/9).

**Groapa nr. 4** (4/1/2005) (Fig. 13/2) a fost descoperită în secțiunea 1, la adâncimea de 1,06 m, fiind cercetată doar parțial. Probabil că aceasta a avut forma cilindrică, cu diametrul de 1,38 m și adâncimea de 0,50 cm, prevăzută în partea superioară cu un prag mic. În umplutura gropii, ce consta din sol castaniu în amestec cu argilă, au fost descoperite 14 fragmente ceramice, din care se evidențiază un fragment de vas cu gâtul profilat și buza puternic răsfrântă în afară (Fig. 13/10) și un fragment de fund de vas (Fig. 13/11).

<sup>54</sup> Arnăuț, Bercu, Matveev 2004, fig. 2/1-4.

<sup>55</sup> Stepi 1989, tab. 6/2-4; Kašuba 2000, fig. 82/2, 5-6.

<sup>56</sup> Hänsel 1976, Taf. 51/2, 54/5; László 1972, fig. 7/1; Ionomu 1996, fig. 11/2; 1997, fig. 4/1, 5/5; Gol'ceva, Kašuba 1995, tab. 20/2, 26/2; Kašuba 2000, fig. 82/1, 60/8, 109/4.

**Groapa nr. 5** (5/1/2005) (Fig. 13/3) a fost identificată în secţiunea 1, la adâncimea de 1,06 m şi avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,50 m, al fundului de 1,70 m şi adâncimea de 1 m. În partea de S, groapa a fost prevăzută cu un prag, a cărui lăţime atingea 30 cm. Umplutura era compusă din sol castaniu. La nivelul pragului se evidenţiază o depunere de argilă a cărei grosime variază între 8-15 cm. Complexul conţinea cinci fragmente ceramice care proveneau de la un vas de uz comun, cu buza îngroşată şi răsfrântă în exterior, decorată cu caneluri oblice (Fig. 13/12), cupe cu marginea răsfrântă în exterior (Fig. 13/13) şi vase ornamentate cu tangente cu cerculeţe imprimate, încadrate în benzi de linii orizontale (Fig. 13/15). După particularităţile sale, ceramica de aici se încadrează în cultura Cozia-Saharna, sec. X/IX-VIII a.Chr.

**Groapa nr. 6** (6/1/2005) (Fig. 13/4) a fost cercetată în secţiunea 1, la adâncimea de 1,29 m. Aceasta avea o formă cilindrică, cu diametrul de 1,40 m şi adâncimea de 0,60 m. Din umplutura gropii, care consta din sol castaniu în amestec cu argilă, au fost recuperate 12 fragmente ceramice, modelate din pastă de lut grosieră. Culoarea recipientelor era cărămidie-deschisă, pe unele fiind observate pete de culoare închisă. Dintre acestea se evidenţiază un fragment de vas cu gâtul înalt, buza arcuită în afară (Fig. 19/17) şi fragmente de pereţi de vase cu decor în relief (Fig. 13/16, 18) în formă de brâu cu creştături ca şi la exemplarele din construcţia nr. 1 de la Saharna Mică (Fig. 3/3), Sakarci<sup>57</sup>, Kastanas<sup>58</sup> etc., sau alveole, similare celor de la Troia VIIb<sub>2</sub><sup>59</sup>, Kalakača<sup>60</sup>, datate toate în perioada timpurie a epocii fierului.

**Groapa nr. 7** (7/2/2006) (Fig. 14/1) identificată în secţiunea 2, la adâncimea de 0,80 m, a fost săpată în formă de clopot, având diametrul gurii de 1,28 m, diametrul fundului de 1,60 m şi adâncimea de 0,80 m. Umplutura prezintă cernoziom în amestec cu argilă, în care au fost sesizate circa 36 bucăţi de pietre cu dimensiunile de 15 × 10 × 5 cm. În groapă a fost descoperită o fusaiolă (Fig. 14/4; nr. cat. 14) şi 16 fragmente ceramice. Din cadrul acestora se remarcă doar un fragment de strachină cu marginea profilată, decorată pe buză cu linii incizate oblice (Fig. 14/5), ornament caracteristic ceramicii culturii Cozia-Saharna.

**Groapa nr. 9** (9/2/2006) (Fig. 14/2) a fost descoperită în secţiunea 1, la adâncimea de 1,06 m. Aceasta avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,50 m şi al fundului de 1,90 m, adâncimea fiind de 0,52 m. În partea de S, la adâncimea de 0,33 m, groapa a fost prevăzută cu un prag. Umplutura era formată din cernoziom argilos. Din complex provin 17 fragmente ceramice, 19 pietre, 2 bucăţi de lut ars şi circa 19 oase necalcinate.

Ceramica descoperită, după calitate şi modul confectionării, se împarte în două grupe: grosieră şi fină.

Din cadrul ceramicii rudimentare se remarcă un fragment de perete de vas cu brâu alveolat, confectionat din pastă de lut prost măcinată, cu ingrediente de şamotă mărunţită. Arderea a fost oxidantă, incompletă şi neuniformă. În interior culoarea este roşie-cărămidie, iar în exterior cărămidie cu pete cenuşii (Fig. 14/6). Din cadrul ceramicii fine se evidenţiază un fragment de strachină (Fig. 14/7), confectionată din pastă de lut bine prelucrată. În calitate de ingrediente s-a utilizat nisipul, arderea fiind reducătoare şi incompletă. Culoarea este neagră, cu pete cenuşii sau cărămidii. Suprafaţa vasului a fost bine lustruită. Buza era profilată în exterior, prezentând o platformă orizontală, ornamentată cu decor imprimat în formă de linii oblice dispuse în unghi, joncţiunea lor fiind marcată printr-un cerculeţ imprimat. Pe partea exterioară a vasului a fost executată prin imprimare o bandă de linii orizontale paralele, sub care este dispus un decor în formă de zig-zag cu cerculeţe la vârfuri.

**Groapa nr. 10** (11/3/2007) (Fig. 14/3) a fost cercetată în secţiunea 3, la adâncimea de 0,75 m. Aceasta avea formă de clopot cu diametrul gurii de 0,95 m, diametrul fundului de 2 m şi adâncimea de 0,88 m. Groapa era umplută cu cernoziom amestecat cu lut, pe fund fiind sesizate pietre cu dimensiunile medii de 30 × 20 × 10 cm, bucăţi de vatră portativă, precum şi fragmente de la vase de provizii, toate cu urme de ardere secundară.

Din groapă provin 92 fragmente ceramice, circa 110 de bucăţi de lut ars, 6 fragmente de oase necalcinate şi 51 de pietre de diferite dimensiuni. Materialul ceramic poate fi separat în câteva grupe:

Prima grupă o formează vasele modelate din pastă de lut grosieră, cu ingrediente din cioburi pisate sau pietre mărunte. Arderea a fost realizată oxidant, incomplet şi neuniform. Culoarea era cărămidie-deschisă sau roşu-cărămidie cu pete cenuşii. Suprafaţa era netedă cu evidente urme de ardere secundară, unele fragmente de vase fiind vitrificate. Dintre acestea, se remarcă oalele de dimensiuni mari cu corpul globular, gâtul scund şi marginea uşor aplecată spre exterior. Diametrul gurii variază între 28-32 cm. Umerii vaselor erau ornamentaţi cu brâie alveolate sau proeminente aplatizate (Fig. 14/12, 15/1-2). Se întâlnesc şi oale neprofilate, de dimensiuni mici, cu pereţi rotunjiţi, ornamentate pe umeri cu brâu alveolat (Fig. 14/10).

A doua grupă este reprezentată de recipiente ceramice confectionate din pastă de lut semifină, bine măcinată, cu ingrediente de cioburi pisate mărunte. Arderea a fost realizată oxidant şi neuniform. Vasele au

<sup>57</sup> Venedikov, Fol 1976, 66, fig. 107.

<sup>58</sup> Hänsel 1976, Taf. 44/3, 4.

<sup>59</sup> Koppenhöfer 1997, Abb. 24/4, 13.

<sup>60</sup> Medović 1988, pl. 66/7.



culoarea cărămizie cu pete cenușii în partea exterioară și neagră-cenușie în interior, suprafața fiind bine lustruită. Dintre acestea se evidențiază un castron de dimensiuni mari, cu trunchiul bitronconic, umerii rotunjiți și gâtul cilindric. Diametrul gurii era de 38 cm (Fig. 15/3). Un interes deosebit îl prezintă și fragmentele unui chiup, decorat pe linia diametrului maxim cu benzi din linii oblice imprimate (Fig. 16/6) dar și un fragment de vas ornamentat cu o linie imprimată orizontală, sub care se lasă benzi similare oblice, având în calitate de analogii vasele cu decor similar de la Solonceni–Hlinaja<sup>61</sup>.

A treia grupă ceramică o alcătuiesc ceștile cu toartă supraînălțată, confecționate dintr-o pastă fină cu adaos de nisip mărunț. Arderea s-a efectuat într-un mediu oxidant, neuniform și incomplet. Culoarea este cărămizie deschisă cu mici pete cenușii iar suprafața a fost lustruită. Vasele au corpul în forma literei S și marginea arcuită în exterior. Pe linia diametrului maxim este realizat un decor din benzi de linii oblice incizate, dispuse în unghi, combinate cu cerculețe imprimate și încadrate de două linii paralele imprimate și benzi de zig-zag-uri incizate combinate cu cerculețe imprimate (Fig. 16/4). Cești cu decor similar sunt binecunoscute în mediul culturii Cozia-Saharna la Mateuți<sup>62</sup> și Stohnaia<sup>63</sup>.

Din aglomerația de bucăți de lut ars de pe fundul gropii provin o serie de fragmente de recipiente modelate din pastă de lut prost prelucrată, cu impurități de pleava, ierburi sau pietricele mari. Arderea este oxidantă, fiind realizată în condiții de temperaturi scăzute. Drept rezultat, recipientele sunt fărâmicioase. Culoarea este cărămizie-deschisă, suprafața fiind prost netezită și poroasă. Din cadrul acestora se evidențiază un fragment de *pithos* (Fig. 16/2), cu grosimea peretelui de 3 cm și cu marginea rotunjită, decorată cu creștături late. De asemenea, putem menționa un capac de cuptor cu diametrul de 18 cm, ce avea forma unui con aplatizat, pe vârful căruia au fost executate în pasta umedă patru impresiuni cu ajutorul degetelor, ce reprezintă un fel de apucătoare (Fig. 16/3). Tot aici putem menționa și un fragment de vatră portativă cu toartă plată, ce avea grosimea de 3,5 cm și lățimea de 11 cm (Fig. 16/7).

Pe baza analogiilor decorului, materialul descoperit în groapă poate fi atribuit culturii Cozia-Saharna.

**Groapa nr. 11** (10/3/2007) (Fig. 17/1) a fost descoperită în secțiunea 3, la adâncimea de 0,95 m. Aceasta avea o formă tronconică, cu diametrul gurii de 1,16 m, diametrul fundului – 1,40 m, și adâncimea de 0,64 m. Embletonul consta din cernoziom amestecat cu cenușă. În groapă au fost descoperite circa 63 de fragmente ceramice, 48 de pietre și 36 de oase calcinate. Materialul ceramic descoperit aici poate fi împărțit în mai multe grupe:

*Prima grupă* o constituie vasele modelate dintr-o pastă de lut prost măcinată cu ingrediente granulate de cioburi pisate și pietricele, arse oxidant, incomplet și neuniform. Culoarea variază de la cărămiziu închis la brun-cenușiu. Suprafața este zgrunțuroasă. Vasele acestei grupe au, de regulă, corpul globular și buza arcuită în exterior (Fig. 17/2). Fundul este plat și ușor profilat (Fig. 17/4). Aceste vase, în cele mai frecvente cazuri, sunt ornamentate cu brăie alveolate (Fig. 17/3).

*A doua grupă* o prezintă vasele confecționate din pastă de lut bine preparată, având ca ingrediente cioburi pisate mărunț sau nisip. În funcție de tipul de ardere, vasele se pot împărți în cele arse în mediu oxidant, de culoare cărămizie cu pete cenușii sau arse în mediu reducător – de culoare neagră-cenușie. În toate cazurile suprafața a fost lustruită. Din cadrul acestei grupe se evidențiază fragmentele unor străchini tronconice cu marginea teșită, profilată în interior, pe care, în unele cazuri, sunt prezente mici proeminente aplatizate amplasate în exterior (Fig. 17/6). Suprafața acestora a fost ornamentată cu benzi paralele, compuse din linii orizontale imprimate (Fig. 17/7). Marginea buzei este și ea decorată prin imprimare cu benzi de linii oblice și cerculețe (Fig. 17/7). Din această grupă se remarcă fragmentele de la vase în formă de chiup, cu toarte mici, în formă de urechiușă (Fig. 17/11), decorate cu benzi imprimate orizontale sau în formă de zigzag, cu cerculețe la vârf (Fig. 17/5, 10), precum și prin diverse motive incizate (Fig. 17/8).

*A treia grupă* ceramică este confecționată din pastă fină, de calitate superioară, compusă din lut cu impurități de nisip mărunț. Arderea este oxidantă, aproape uniformă și completă, fragmentele vaselor având culoarea cărămizie-deschisă sau închisă. Suprafața este netedă, acoperită cu un slip lucios, metalic. În cadrul acestei grupe pot fi evidențiate fragmente de cești cu profilul în forma literei S, cu toartă supraînălțată și cu buton tronconic, ornamentat pe partea exterioară cu incizii în formă de zig-zag, încadrate în benzi de linii imprimate (Fig. 17/13). Ceramica descoperită în această groapă se încadrează în tipologia culturii Cozia-Saharna.

**Groapa nr. 13** (13/3/2007) (Fig. 18/1) a fost descoperită în secțiunea 3, la adâncimea de 0,77 m, avea formă de clopot, cu diametrul gurii de 1,20 m, diametrul fundului de 1,90 m și adâncimea de 0,56 m. În umplutura formată din cernoziom amestecat cu lut, au fost descoperite: două astragale (Fig. 18/4-5; nr. cat. 8, 9),

<sup>61</sup> Kašuba 2000, fig. 84/5.

<sup>62</sup> Kašuba 2000, fig. 94/5.

<sup>63</sup> Kašuba 2000, fig. 95/15.

un fragment de cute (Fig. 18/6; nr. cat. 10), 40 de fragmente ceramice, 50 de oase calcinate și 79 de pietre de diferite dimensiuni.

Ceramica din embletonul gropii se împarte în două grupe. *Prima* este compusă din vase confecționate din pastă de lut grosieră amestecată cu cioburi pisate. Unele vase au fost arse în mediu oxidant, căpătând o culoare cărămizie cu pete cenușii, altele – arse reducător, aveau culoarea neagră-cenușie în exterior și cărămiziu-cenușie în interior. Suprafața este lustruită. Vasele au marginea ușor arcuită în exterior (Fig. 18/10), trunchiul globular, ornamentate cu un brâu alveolat (Fig. 18/11) și fundul neprofilat (Fig. 18/12).

*Cea de-a doua grupă* este reprezentată de fragmentele unor recipiente modelate dintr-o pastă de lut fină, bine prelucrată, cu ingrediente de nisip sau cioburi bine mărunțite. Arderea este reducătoare, vasele având o culoare cenușie cu pete negre și o suprafață lustruită. Se evidențiază un fragment de strachină cu buza profilată în interior, decorată cu benzi imprimate orizontal și benzi oblice pe buză (Fig. 18/9) și un fragment de oală decorată cu benzi incizate în formă de zig-zag aranjate în șiruri suprapuse (Fig. 18/8).

**Groapa 14/3/2007** (Fig. 18/2), cercetată în secțiunea 3, la adâncimea de 80 cm, avea forma oval-alungită în plan, cu dimensiunile de  $2 \times 1,36$  m. Pereții nordici erau verticali, iar în cei de la S – oblici, lărgindu-se spre fund. Fundul a fost săpat în pantă, astfel adâncimea în partea de N este de 0,48 m, iar în cea de S de 0,90 m. Din umplutura compusă din cernoziom în amestec cu argilă, au fost recuperate 15 fragmente de ceramică, cinci oase necalcinate și 27 de pietre de dimensiuni neînsemnate. Materialul ceramic atestat în groapă poate fi separat în două grupe. *Prima grupă* este constituită din ceramică rudimentară, confecționată din pastă de lut, prost prelucrată, cu ingrediente de cioburi pisate. Arderea a fost efectuată în mediu oxidant, culoarea variind de la maroniu la cărămiziu-deschis. Suprafața vaselor poartă urme de netezire cu un smoc de iarbă. Dintre acestea se evidențiază un fragment de buză de vas cu marginea evazată (Fig. 18/14).

*A doua grupă* este reprezentată de fragmente de vase modelate din pastă de lut bine prelucrată, cu nisip în calitate de liant. Arderea este reducătoare, incompletă și neuniformă. Culoarea vaselor variază de la cenușiu deschis la cenușiu-închis. Suprafața, de regulă, este bine lustruită. Din această grupă se evidențiază fragmentul unui vas cu proeminente ornamentate cu decor incizat (Fig. 18/13).

**Groapa 15/3/2007** (Fig. 18/3) a fost identificată în secțiunea 3, la adâncimea de 0,85 m. Complexul avea o formă tronconică cu diametrul gurii de 1,16 m, diametrul fundului de 1,24 m și adâncimea de 0,84 m, iar umplutura era formată din cernoziom în amestec cu sol argilos. Din embleton au fost recuperate opt fragmente ceramice, 15 pietre de diferite dimensiuni și trei oase necalcinate. Ceramica descoperită se poate separa în două grupe.

*Prima* este reprezentată de vasele modelate dintr-o pastă de lut grosieră cu ingrediente de nisip granulat, arse reducător și incomplet. Acestea au o culoare neagră sau cenușie cu pete cărămizii, suprafața fiind lustruită. Din cadrul acestei grupe se remarcă un fragment din gâtul unui vas cu marginea răsfrântă în exterior, ornamentat pe umeri cu un brâu alveolar (Fig. 18/16).

*A doua grupă* este alcătuită de fragmentele de cești sau cupe (Fig. 18/15), modelate din pastă de lut fină cu ingrediente de nisip. Arderea este reducătoare aproape completă și uniformă. Culoarea este neagră, iar suprafața prezintă un luciu metalic.

**Șanțul nr. 1-1a** (2-3/2-3/2005-2007) (Fig. 19/1, 20/1). În secțiunile 1, 2 și 3, la adâncimea de 83-95 cm de la suprafața actuală de călcare, a fost observat un segment de șanț, care probabil poate fi identificat cu șanțul „suplimentar”, evidențiat încă în anul 1946 de către G.D. Smirnov<sup>64</sup>, localizat aproape paralel liniei de fortificare a așezării Saharna Mare<sup>65</sup>, pe o fâșie cuprinsă dintre bastionul central și cel de E.

Șanțul a fost cercetat pe o lungime de 10 m, având pe această porțiune o formă tronconică în profil (Fig. 20/1). Lățimea acestuia, în partea superioară, variază între 1,2 și 1,8 m, spre fund îngustându-se până la 0,20-0,50 m. Adâncimea ajunge până la 1 m. Umplutura era compusă din cernoziom, argilă, cenușă și pietre. În ambele sectoare, la diferite adâncimi, fără constatarea unei depuneri sistematice, a fost recuperat un bogat inventar arheologic compus dintr-un fragment de gresie (Fig. 20/9, nr. cat. 11), un creuzet din lut în formă alungită (Fig. 20/8, nr. cat. 12), ceramică, lut ars și oase. Creuzete similare celui descoperit în șanț sunt cunoscute în mai multe monumente ale culturii Cozia-Saharna<sup>66</sup>. Materialul ceramic descoperit este destul de numeros, circa 284 de fragmente ceramice, care se pot încadra în două grupe distincte.

*Prima grupă* o alcătuiesc fragmentele ceramice de factură rudimentară cu suprafața zgrunțuroasă (Fig. 20/6), în cele mai frecvente cazuri culoarea vaselor prezintă diverse nuanțe de cărămiziu cu pete întunecate. După formă, fragmentele ceramice se încadrează în categoria oalelor cu trunchiul rotunjit, slab profilat și marginea ușor răsfrântă în exterior (Fig. 19/2-3, 20/10). Se întâlnesc și vase cu gâtul neprofilat și marginea

<sup>64</sup> Arnăut 2000, 94, fig.1; Kašuba, Haheu, Levički 2000, 78-79.

<sup>65</sup> Niculiță, Zancoci, Arnăut 2007, 27-62.

<sup>66</sup> Kašuba 2000, fig. 25/30-31, 75/23, 85/18, 115/25.

arcuită în interior (Fig. 19/3, 20/7). Decorul este compus din brăie realizate în relief (Fig. 19/2, 4, 6; 20/7). Fundul vaselor este neprofilat (Fig. 20/11) sau abia evidențiat (Fig. 19/7). De asemenea, sunt prezente cești cu o toartă, cu trunchiul cilindric și fundul rotunjit, ce aveau diametrul gurii de 7 cm și înălțimea de 6 cm (Fig. 21/1). *A doua grupă* ceramică este reprezentată de fragmente de vase modelate din pastă de lut fină sau semifină. Arderea lor a fost reducătoare și neuniformă, având pe fondul negru-cenușiu pete cărămizii. La vasele de dimensiuni mai mari, cu grosimea peretelui ce depășește 1 cm, culoarea este cenușie-deschisă. În cele mai multe cazuri suprafața vaselor era acoperită cu un slip lucios. Din cadrul acestei grupe se evidențiază tipul vaselor-chiupuri cu marginea puternic arcuită în exterior, gâtul cilindric și corpul globular (Fig. 19/14-15; 21/14) sau cele cu gâtul delimitat printr-un prag (Fig. 19/12). Acestea sunt ornamentate cu decor incizat în formă de triunghiuri sau romburi hașurate (Fig. 21/14). Se întâlnesc și recipiente cu decor imprimat în formă de benzi de linii paralele sau dispuse în zig-zag (Fig. 19/16; 21/12), ori cu ornament în forma „tablei de șah” combinat cu romburi înscrise (Fig. 21/7). Uneori zig-zag-urile imprimate se asociază cu brăie în relief cu suprafața imprimată (Fig. 21/16). Străchinile au marginea bine profilată în interior (Fig. 19/11; 21/10-11), cu proeminențe pe buză, încadrate în benzi de linii oblice incizate (Fig. 21/11) sau imprimate (Fig. 21/10). Putem remarca un fragment de strachină cu marginea verticală, ornamentată pe partea exterioară cu zig-zag, încadrat de benzi din linii paralele (Fig. 21/8). Benzile imprimate sunt combinate și cu amprente de cerculețe cu „stelute” în interior (Fig. 19/10). Sunt frecvente străchinile cu marginea subțiată și evazată, decorate pe buză cu benzi de linii imprimate dispuse în formă de unghi (Fig. 21/9). Ceștile au un profil în forma literei S, cu marginea răsfântă în afară, decorate pe linia diametrului maxim cu linii imprimate incluse în benzi incizate sub care urmează linii oblice. Deasupra acestui motiv, pe gât este reprezentată o bandă în zig-zag, incizată, marcată de cerculețe imprimate (Fig. 21/5). La acestea se mai adaugă și un fragment de toartă decorat pe partea exterioară cu linii oblice imprimate (Fig. 20/2). Motivele incizate sunt reprezentate prin benzi de linii orizontale, amplasate la baza gâtului, sub formă de benzi scurte oblice (Fig. 19/9; 20/4). Astfel de motive sunt asociate cu benzi de romburi hașurate, marcate la vârfuri cu puncte adâncite (Fig. 19/8; 20/5), benzi în zig-zag, simple sau cu puncte (Fig. 20/4) și linii oblice cu capetele în formă de „steguleț” (Fig. 20/3).

Materialul ceramic descoperit în șanțul nr. 1-1a, după formă și decor este tipică culturii Cozia-Saharna. Pentru unele motive realizate prin incizie, mai ales, pe fragmentele de cești/cupe (Fig. 20/4), sunt cunoscute analogii directe printre materialele descoperite în așezarea de la Mateuți<sup>67</sup>. Reprezentarea pe gâtul recipientelor a șirurilor de romburi hașurate constituie una dintre caracteristicile ceștilor și cupelor culturii Cozia-Saharna<sup>68</sup>. Decorul imprimat prezintă de asemenea mai multe similitudini în cadrul ceramicii din întregul areal al aceleiași culturi<sup>69</sup>.

### Saharna Mare

Așezarea de la Saharna Mare<sup>70</sup> (Fig. 2/2) ocupă partea centrală și de N a promontoriului înalt și stâncos amplasat la S de satul Saharna. Ca urmare a investigațiilor arheologice din anii 2001-2007, efectuate prin intermediul a 12 secțiuni cu o suprafață totală de 1298 mp, au fost descoperite 14 complexe arheologice care pot fi atribuite primei epoci a fierului. Acestea sunt reprezentate în special de gropi menajere sau de alt caracter.

**Groapa nr. 1** (1/3/2001) (Fig. 22/1) a fost cercetată în secțiunea 3, la adâncimea de 1,32 m, având formă de clopot, cu diametrul gurii de circa 1,20 m și a fundului de 1,40 m, adâncimea fiind de 0,62 m. Umplutura consta din cernoziom, în amestec cu pietriș în care au fost descoperite 120 fragmente de la vase modelate cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă mărunță, arse incomplet și neuniform. Culoarea lor variază de la cărămiziu la negru. Dintre fragmentele descoperite, 16 au fost ornamentate cu decor incizat și ștanțat (Fig. 22/3-19). Deși de dimensiuni neînsemnate, decorul realizat pe ele prezintă un interes deosebit atât prin tehnica realizării: incizării (Fig. 22/3-6) și imprimării (Fig. 22/7-17, 19), cât și prin forma și compoziția lui.

Decorul aplicat prin incizare este redat prin linii paralele depuse oblic sub formă de unghiuri ale căror vârfuri se termină cu alveole (Fig. 22/6). Acest tip de ornament este cunoscut și în descoperirile de la Țahnăuți<sup>71</sup>, Cartal-Orlovka II<sup>72</sup> etc. Pe unele fragmente se întâlnește și un ornament alcătuit din linii paralele văluroase (Fig. 22/10), sistem decorativ des documentat în monumentele din perioada timpurie a epocii fierului. Recipiente decorate asemănător au fost sesizate la Šovb<sup>73</sup> – Transcarpatia; Hlinaja<sup>74</sup>, Cartal-Orlovka II<sup>75</sup> – interfluviul Pruto-

<sup>67</sup> Kašuba 2000, fig. 44/3, 48/10, 13, 50/6, 58/16, 59/11, 60/8, 62/4.

<sup>68</sup> Kašuba 2000, fig. 48/10, 13, 50/6, 58/16, 59/11, 60/8, 62/4.

<sup>69</sup> László 1972, fig. 8, 9/1; Kašuba 2000, fig. LI/12, 15; Iconomu 1996, fig. 10/1.

<sup>70</sup> În epoca hallstattiană timpurie așezarea Saharna Mare, de fapt, reprezintă o continuare spre N a așezării Saharna–Dealul Mănăstirii, însă datorită faptului că în circuitul științific ele au intrat ca două situri distincte, noi continuăm descrierea separată a complexelor de la aceste monumente.

<sup>71</sup> Mel'nikovskaja 1954, 73, fig. 35/4.

<sup>72</sup> Vanciugov, Niculiță, Bărcă 2000, pl. 61/1; 62/2.

<sup>73</sup> Krušel'nicka 1998, 138, fig. 84/1.

Nistrean; Babadag<sup>76</sup> – Dobrogea; Kalakača<sup>77</sup> – Vojvodina etc., situri ce pot fi datate din a doua jumătate a sec. XII<sup>78</sup> până în prima jumătate a sec. XI a.Chr.<sup>79</sup>.

Recipientele ornamentate prin imprimare dispun de un decor cu o compoziție mult mai variată. Unele sunt ornamentate cu șnururi răsucite paralele, dispuse orizontal (Fig. 22/7) sau oblic (Fig. 22/8), sistem decorativ cunoscut și în descoperirile de la Pocreaca<sup>80</sup> sau Cartal-Orlovka<sup>81</sup>. Alte piese ceramice sunt ornamentate cu decor compus din două șiruri paralele de romburi sau dreptunghiuri imprimate (Fig. 22/9, 14). Fragmente de vase rudimentare cu decor similar au fost atestate în groapa nr. 13 de la Kalakača, în asociere cu: străchini cu trunchiul tronconic și buza arcuită în interior, vase cu pereții verticali ornamentați cu suporturi, brâu în relief în partea de sus a trunchiului – material ceramic caracteristic perioadei timpurii a epocii fierului<sup>82</sup>. Un interes deosebit îl prezintă decorul alcătuit din linii paralele realizate prin ștanțare, însoțite de cercelete împărțite în patru segmente prin intermediul unui motiv cruciform, aranjate simetric pe ambele părți ale decorului liniar (Fig. 22/16). Acest tip de ornament este cunoscut și în descoperirile de la Glinjeni<sup>83</sup>, Mateuți–La Bașnă<sup>84</sup>, Insula Banului<sup>85</sup>. Prezente sunt și fragmentele de vase ornamentate cu cercelete și linii tangente (Fig. 22/17, 19), decor caracteristic pentru începutul epocii fierului și cunoscut în descoperirile de la Babadag, Beidaud<sup>86</sup> – Dobrogea; Razkapanica, Pšeničevo<sup>87</sup>, Hajvata, Dunderja<sup>88</sup> – Bulgaria; Troia<sup>89</sup> – NV Anatoliei, precum și alte monumente.

Din cele relatate devine clar că ceramica din groapa nr. 1, după consistența pastei, modelare și ornament se încadrează în faza timpurie a faciesului Cozia-Saharna<sup>90</sup>.

**Groapa nr. 2** (13/4/2002) (Fig. 22/2) a fost descoperită în secțiunea 4, la adâncimea de 0,67 m. În plan, groapa avea forma ovală, cu diametrele de 2,10 × 1,82 m. Pereții verticali se adânceau cu 0,20 m față de nivelul gurii. În partea inferioară a gropii a fost săpată o altă groapă cu diametrele de 0,50 × 0,60 m și adâncimea de 0,10 m, pe fundul căreia s-au găsit bucăți de pietre. Umplutura gropii mari consta din sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă. Din embleton au fost recuperate 15 fragmente ceramice, 20 oase necalcinate și șase bucăți de lut ars de diferite dimensiuni cu amprente de crengi și pari. Materialul ceramic se încadrează în categoria vaselor modelate cu mâna din pastă de lut în amestec cu șamotă și pietricele de calcar pisate. Arderea a fost realizată incomplet. Culoarea variază de la negru-cenușiu la cărămiziu. Doar trei fragmente ceramice (Fig. 22/20-22) erau ornamentate, două cu decor incizat: unul cu ornament compus din linii paralele, depuse sub unghi al căror vârf ascuțit se încorporează cu câte un cerculeț cu punct în centru (Fig. 22/22), al doilea este ornamentat cu linii văluroase amplasate orizontal pe suprafața vasului (Fig. 22/20). Cel de al treilea fragment de vas este decorat cu șiruri de romburi ștanțate în formă de linii paralele, două din ele depuse orizontal. De la acestea au fost trasate linii paralele oblice, scurte, care la capătul de jos se termină cu câte un cerculeț dublu (Fig. 22/21). Ceramică decorată similar a fost sesizată și în așezarea de la Beidaud din Dobrogea<sup>91</sup>.

În ansamblu, după tehnica de modelare, morfologie și decor, ceramica din groapă are largi analogii în cultura Cozia-Saharna.

**Groapa nr. 3** (13/8/2004) (Fig. 23/1) a fost cercetată în secțiunea 8, la baza valului bastionului de E, la adâncimea de 3,20 m de la nivelul actual de călcare, reprezentat de creasta valului. Aceasta avea formă cilindrică cu diametrul de 1,70 m și adâncimea de 0,90 m. În partea superioară, umplutura gropii consta dintr-un strat de sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă și lemn carbonizat, gros de circa 30 cm. În rest, groapa era umplută cu sol castaniu în amestec cu fragmente de lemn carbonizat. În partea centrală a gropii se conturează o lentilă de moloz cu lungimea de 1,10 m și grosimea de 0,10 m. În interiorul gropii au fost descoperite: un ac din os

<sup>74</sup> Kašuba 2000, 342, fig. 36/A.

<sup>75</sup> Vančugov, Niculiță, Bărcă 2000, pl. 25/6.

<sup>76</sup> Jugănar 2005, fig. 114/3; 115/1.

<sup>77</sup> Medović 1988, 117, fig. 102/3, 6; 123/3, 5.

<sup>78</sup> Koppenhöfer 1997, 295.

<sup>79</sup> Medović 1988, 420-421, 426.

<sup>80</sup> Iconomu 1996, 45, fig. 22/1.

<sup>81</sup> Vančugov *et alii* 1999, 195, fig. 32/9.

<sup>82</sup> Medović 1988, 62-65.

<sup>83</sup> Gol'ceva, Kašuba 1995, tab. 32/2, 35/2.

<sup>84</sup> Kašuba 2000, 307, fig. 21/3.

<sup>85</sup> Hänsel 1976, Taf. 19/11.

<sup>86</sup> Jugănar 2005, 114-115, fig. 20/13; 21/3, 4.

<sup>87</sup> Čičikova 1972, 91, fig. 12.

<sup>88</sup> Aldžanov, Balabanjan 1984, 197, fig. 11; 197, fig. 13.

<sup>89</sup> Koppenhöfer 1997, 324.

<sup>90</sup> Jugănar 2005, 75-76.

<sup>91</sup> Simion 2003, 24, fig. 8/4.

(Fig. 23/7; nr. cat. 16), două străpungătoare din os (Fig. 23/8, 9; nr. cat. 17, 18), două lopățele din os (Fig. 23/10, 12; nr. cat. 19, 20), două fragmente de roțițe din lut (Fig. 23/5, 6; nr. cat. 26, 27), un fragment de piatră de rășniță (Fig. 23/4; nr. cat. 22) și patru fragmente ceramice decorate (Fig. 23/13-16). Dintre acestea se evidențiază două fragmente de la gâtul unor cupe modelate cu mâna din pastă de lut bine prelucrată, ornamentate cu decor incizat. Primul este ornamentat cu hașurări amplasate în partea superioară a buzei (Fig. 23/13), decor frecvent întâlnit pe ceramica de la monumentele din perioada timpurie a fierului: Neporotovo<sup>92</sup> – regiunea Nistrului Superior; Kalakača<sup>93</sup> – Vojvodina; Kastanas<sup>94</sup> – Macedonia etc. Cel de al doilea era ornamentat cu o friză formată din două linii paralele ce încadrează un șir orizontal de romburi imprimate, amplasată în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul cupei (Fig. 23/16). Altele două fragmente sunt acoperite cu un decor realizat prin ștanțare. Unul din ele are pe buză un decor din linii scurte în formă de șnur răsucit (Fig. 23/14), ornament frecvent întâlnit pe vasele descoperite la Țareuca și Horodiște<sup>95</sup> etc. iar cel de al doilea provine de la o toartă ornamentată cu unghiuri hașurate contrapuse. Un decor similar, dar într-un alt aranjament, este regăsit pe ceramica culturii Cozia-Saharna, mai ales la Glinjeni<sup>96</sup>, Solonceni–Hlinaja<sup>97</sup> etc.

În baza analizei materialelor sesizate în emplectonul complexului se poate constata că groapa a fost utilizată în prima epocă a fierului.

**Groapa nr. 4** (14/8/2004) (Fig. 23/2) a fost descoperită în secțiunea 8 sub baza valului bastionului de est, la adâncimea de 3,40 m de la coama valului. Aceasta a fost cercetată doar parțial, restul gropii aflându-se în afara limitelor secțiunii. Groapa a avut, probabil, formă cilindrică cu diametrul de 0,80 m și adâncimea de 0,60 m. Umplutura ei consta din sol castaniu. În groapă a fost descoperit un fragment de strachină modelată cu mâna (Fig. 23/17), ornamentată pe marginea buzei cu linii oblice imprimate și proeminențe aplatizate. Acest fragment, după morfologie, ardere, culoare și decor poate fi atribuit culturii Cozia-Saharna.

**Groapa nr. 5** (3/9/2005) (Fig. 23/3) a fost cercetată parțial în secțiunea 9, la -1,20 m, o parte rămânând sub peretele de nord al secțiunii. Complexul avea probabil o formă ovală în plan, diametrul mic fiind de 1,10 m. Din diametrul mare, în secțiune a fost surprinsă o porțiune de doar 1,10 m. Pereții gropii erau verticali și se adânceau cu circa 0,40 m față de nivelul gurii. Umplutura consta din sol castaniu în amestec cu moloz. Spre fundul gropii a fost sesizată o lentilă cu grosimea de 8-10 cm ce conținea cenușă și fragmente de lemn carbonizat. Tot aici a fost descoperit un fragment de os prelucrat (Fig. 23/11; nr. cat. 21) și 45 de fragmente ceramice, care făceau parte din mai multe recipiente (cel puțin nouă): cupe (Fig. 24/1-3, 5), strachină (Fig. 23/18), oale (Fig. 23/19-29; 24/6-9) și vase de provizii (Fig. 24/10-15). Deși toată ceramica a fost modelată cu mâna, după consistența pasteii, modul de confecționare și ardere se evidențiază clar două categorii: ceramică rudimentară și ceramică fină.

Ceramica grosieră a fost modelată din pastă de lut cu ingrediente de șamotă granulată. Arderea a fost incompletă. Culoarea recipientelor, de regulă, este neagră, întâlnindu-se și fragmente de culoare cenușie închisă. Din această categorie un interes deosebit îl prezintă fragmentele unui *pithos* cu trunchiul globular, gâtul scurt și buza răsfrântă în exterior din care s-a păstrat doar partea superioară. Prin urmare este imposibil de apreciat cu certitudine particularitățile recipientului în întregime. În partea sa superioară, acesta era ornamentat cu o friză în care se întâlnesc trei tipuri de ornament: în relief – suporturi piramidale îndreptate în sus; prin incizie – șiruri de linii drepte și văluroase depuse orizontal; prin ștanțare – linii paralele amplasate în formă de chenar ce încadrează cerculețe cu tangente (Fig. 24/15). Vase cu gâtul scund, buza evazată și decor asemănător sunt bine cunoscute în nivelul Cozia-Saharna de la Butuceni<sup>98</sup>. Un vas asemănător a fost sesizat și în cenușarul de la Glinjeni<sup>99</sup>.

În categoria ceramicii rudimentare se încadrează și fragmentele de vase decorate cu șiruri paralele de caneluri, întretăiate sau nu, de proeminențe piramidale (Fig. 24/11-14), precum și două fragmente de strachină cu corpul tronconic, buza invazată, decorată în partea de sus cu ornament ștanțat în formă de șiruri oblice de dreptunghiuri, iar partea exterioară – cu proeminențe mici aplatizate (Fig. 23/18). Recipiente similare au fost întâlnite în nivelul hallstattian de la Butuceni<sup>100</sup>.

*A doua categorie* – ceramica fină – este mai numeroasă și cu un ornament mai variat. Cele mai reprezentative sunt fragmentele de cupe, întregibile grafic (Fig. 24/1-3, 5). Caracteristic acestei categorii este decorul realizat în exclusivitate prin incizie. Majoritatea fragmentelor sugerau profilul în forma literei S, gâtul

<sup>92</sup> Krušel'nicka 1998, 101, fig. 61/20; 63/22; 67/12.

<sup>93</sup> Medović 1988, 84, fig. 68/1.

<sup>94</sup> Hänsel 1989, fig. 239/9.

<sup>95</sup> Kašuba 2000, 371, fig. 46/13-16.

<sup>96</sup> Gol'ceva, Kašuba 1995, fig. 30.

<sup>97</sup> Kašuba 2000, 305, fig. 20/5.

<sup>98</sup> Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 196.

<sup>99</sup> Gol'ceva, Kašuba 1995, fig. 25.

<sup>100</sup> Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 202, fig. 76.

bine profilat, diametrul maxim al trunchiului fiind plasat în zona mediană sau inferioară (Fig. 24/3). Unele exemplare au câte o toartă supraînălţată, care uneori e acoperită în partea de sus cu decor incizat format din linii duble în formă de unghiuri sau dreptunghiuri (Fig. 24/5). În cele mai multe cazuri fragmentele de cupe poartă un ornament alcătuit din două sau trei linii incizate orizontal în zona de joncţiune a gâtului cu trunchiul, de la care pleacă linii oblice scurte – decor ce aminteşte „crenguţa de brad” (Fig. 24/1, 5). Unele recipiente poartă un decor în formă de romburi, triunghiuri sau dreptunghiuri haşurate (Fig. 23/22; 24/7, 8). Recipiente cu astfel de ornament au fost descoperite la: Neporotovo<sup>101</sup> – regiunea Nistrului Superior; Glinjeni<sup>102</sup>, Climăuţii de Jos<sup>103</sup>, Butuceni<sup>104</sup> – regiunea de silvostepă a interfluviului pruto-nistean; Râmnicelu<sup>105</sup>, Niculiţel–*Cornei*<sup>106</sup> – regiunea Dunării de Jos; Kalakača<sup>107</sup> – Vojvodina. Un interes deosebit îl prezintă fragmentele de ceramică ornamentate cu benzi din linii paralele incizate, la care se alătură triunghiuri, formate din două sau trei linii, orientate cu vârful în sus sau în jos (Fig. 23/21; 24/9). Recipiente cu decor similar au fost sesizate la Cartal-Orlovka II<sup>108</sup>, Sihleanu<sup>109</sup>, Kalakača<sup>110</sup>, Kastanas<sup>111</sup>, Troia<sup>112</sup> etc. Toate formele de vase, precum şi tipurile de decor din acest complex, pot fi datate în perioada bronzului recent – epoca timpurie a fierului.

**Groapa nr. 6** (7/9/2005) (Fig. 25/1) identificată în secţiunea 9, sub baza valului de incintă, la adâncimea de 3,40 m de la nivelul actual de călcare – coama valului, a fost cercetată doar pe jumătate, rămânând parţial sub peretele de N al secţiunii. Groapa a avut formă cilindrică cu diametrul de 1,35 m şi adâncimea de 1,05 m. Complexul a fost umplut cu sol castaniu în amestec cu cenuşă şi fragmente de lemn carbonizat. Din groapă au fost recuperate: o piesă din lut (creuzet?) (Fig. 25/3; nr. cat. 24), o roţiţă confectionată din piatră de calcar (Fig. 25/4; nr. cat. 23) şi 23 fragmente de ceramică modelată cu mâna. Ceramica a fost lucrată din pastă de lut cu impurităţi de şamotă. Arderea a fost neuniformă şi incompletă, culoarea variind de la cărămiziu la negru. Fragmentele ceramice făceau parte de la mai multe tipuri de recipiente: străchini (Fig. 25/10, 14), ceşti (Fig. 25/11, 12, 16), oale (Fig. 25/7-9, 15), unele din ele ornamentate în relief (Fig. 25/15), prin incizare (Fig. 25/11-13, 16) sau ştanţare (Fig. 24/14).

**Groapa nr. 7** (20/10/2006) (Fig. 25/2) a fost descoperită în secţiunea 10, la adâncimea de 0,70 m, partea ei de vest fiind întretăiată de groapă din nivelul traco-getic (19/10/2006). Aceasta avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,0 m, al fundului de 1,40 şi adâncimea de 0,70 m. Umplutura consta din sol cenuşiu în amestec cu fragmente de lemn carbonizat. Spre partea inferioară, în zona de V, a fost atestată o lentilă de lut ars cu grosimea de 0,06 m. Inventarul constă din două fragmente de roţiţe (Fig. 25/5, 6; nr. cat. 28, 29), 12 fragmente de ceramică modelată cu mâna şi 45 fragmente de oase de animale.

Ceramica descoperită în groapă (Fig. 25/17-23) a fost confectionată din pastă de lut cu degresanţi de cioburi pisate. Arderea s-a efectuat incomplet şi neuniform, culoarea alternând de la cărămiziu la negru.

**Groapa nr. 8** (25/10/2006) (Fig. 26/1), cercetată în secţiunea 10, la adâncimea de 0,75 m, avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,40 m, diametrul fundului de 2 m şi adâncimea de 0,90 m. Umplutura, compusă din cernoziom, conţinea un fragment de roţiţă (Fig. 26/3; nr. cat. 30), 16 fragmente de ceramică modelată cu mâna, 32 fragmente de oase de animale şi o piatră cu dimensiunile de 23 × 15 × 12 cm.

Dintre fragmentele ceramice descoperite, se disting două fragmente de ceaşcă/cupă (Fig. 26/10, 11). Acestea au fost confectionate din pastă fină de lut ce conţinea şamotă pisată mărunt. Arderea a fost neuniformă şi incompletă. Pe baza unui fragment (Fig. 26/11) a fost posibilă reconstituirea grafică parţială a vasului. Acesta avea gâtul scund, vertical, trunchiul globular şi fundul rotunjit. Diametrul gâtului era de 9 cm, al trunchiului de 10,5 cm şi al fundului de 4 cm. Umărul a fost ornamentat cu două linii paralele orizontale, realizate prin incizie, între care sunt plasate ceruleţe imprimate. Sub acestea urmează un şir de linii oblice incizate. Acest ansamblu ornamental era întrerupt de proeminenţe applatizate.

Restul ceramicii – un fragment de strachină cu buza tăiată oblic (Fig. 26/4), un fragment de strachină cu mânere-suporturi (Fig. 26/9), cinci buze de oală (Fig. 26/5-8), un fragment de perete ornamentat cu brâu alveolar

<sup>101</sup> Krušel'nicka 1998, 56, fig. 27/1-6.

<sup>102</sup> Gol'ceva, Kašuba 1995, fig. 20/1; 60/1-3,5-6.

<sup>103</sup> Kašuba 2000, 283, fig. 11/25.

<sup>104</sup> Niculiţă, Teodor, Zanoci 2002, 203, fig. 77/1-6.

<sup>105</sup> Harţuche 1972, 64-65, fig. 3/a, b; 4.

<sup>106</sup> Jugănar 2005, 119, fig. 25/9, 11.

<sup>107</sup> Medović 1988, pl. 87/3; 168/3; 213/1, 2, 4.

<sup>108</sup> Niculiţă 2004, 353, fig. 33/1; Vančugov, Niculiţă, Bărcă 2000, pl. 61/6.

<sup>109</sup> Harţuche 1972, 63, fig. 1/11; 2/4, 6.

<sup>110</sup> Medović 1988, 119, pl. 104/3.

<sup>111</sup> Hänsel 1989, fig. 114/2.

<sup>112</sup> Koppenhöfer 1997, fig. 15/5.

(Fig. 26/12) și șase fragmente ceramice de la vase neornamentate, modelate din pastă de lut cu degresanți de cioburi pisate. Arderea s-a desfășurat incomplet și neuniform. Culoarea variază de la cărămiziu la negru.

**Groapa nr. 9** (4/11/2007) (Fig. 26/2) a fost atestată în secțiunea 11, la adâncimea de 0,60 m fiind săpată în formă de clopot, cu diametrul gurii de 1,20 m, diametrul fundului de 1,80 m și adâncimea de 1 m. Umplutura consta din trei straturi. Cel inferior era compus din cernoziom, cel din mijloc – din sol cenușiu, iar cel superior – din sol cenușiu în amestec cu cenușă. Din emplecton au fost recuperate 10 fragmente de ceramică modelată cu mâna, două pietre și 20 fragmente de oase de animale.

Ceramica, reprezentată de un fragment de strachină (Fig. 26/17), șapte fragmente de oală (Fig. 26/14, 18, 19) și două fragmente de toartă de ceașcă (Fig. 26/15, 16), a fost modelată din pastă de lut cu degresanți de cioburi pisate. Arderea s-a efectuat neuniform și incomplet. Culoarea variază de la cenușiu la negru. Toartele au fost ornamentate cu linii orizontale și oblice aplicate prin incizare. Ceramica, descoperită în groapă, după particularitățile sale poate fi atribuită culturii Cozia-Saharna.

**Groapa nr. 10** (5/11/2007) (Fig. 27/1) a fost descoperită sub peretele de nord al secțiunii 11, la adâncimea de 0,75 m. Aceasta avea forma cilindrică, cu diametrul de 0,85 m și adâncimea de 0,60 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat.

Din emplectonul gropii au fost recuperate 27 fragmente de ceramică modelată cu mâna, dintre care un fragment de strachină (Fig. 27/8), un fragment de ceașcă (Fig. 27/7) și 25 fragmente de oale (Fig. 27/6). Fragmentele ceramice făceau parte de la recipiente confecționate din pastă din lut cu impurități de șamotă. Arderea lor era incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cenușiu la negru.

**Groapa nr. 11** (6/11/2007) (Fig. 27/2) a fost atestată sub peretele de nord al secțiunii 11, la adâncimea de 0,80 m și a fost cercetată doar parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii. Groapa, după toate probabilitățile, a avut o formă ovală în plan, cu diametrele de  $2 \times 0,80$  m, pereții verticali și fundul plat care se adâncea până la 0,60 m. În profil au putut fi observate două straturi: cel superior, cu grosimea de 0,30 m, care consta din sol cenușiu în amestec cu cenușă și cel inferior, la fel, cu grosimea de 0,30 m, care consta din sol de culoare castanie. În umplutură au fost depistate un vârf de săgeată (Fig. 27/10; nr. cat. 15) și 16 fragmente de ceramică.

Vârful de săgeată, confecționat din os, avea forma unui glonț. Astfel de obiecte au o largă răspândire teritorială și un vast interval cronologic de utilizare, începând de la finele epocii bronzului recent și până la mijlocul sec. VI a.Chr., fiind semnalate: în așezarea Garvăn–*Mlăjitul Florilor*<sup>113</sup>, Dobrogea – faza I a culturii Babadag, sec. XI a.Chr.<sup>114</sup>, Glinjeni<sup>115</sup> și Țahnăuți<sup>116</sup> și în tumulul nr. 1 de la necropola Trinca–*Drumul Feteștilor*<sup>117</sup> din spațiul Pruto-Nistrea; precum și la E de Nistru în cetățile de la Bel'sk<sup>118</sup> și Matronino<sup>119</sup>, sfârșitul sec. VI – începutul sec. V a.Chr.

Ceramica – un fragment de strachină (Fig. 27/11) cu buza arcuită în interior, decorată cu linii incizate, un fragment de ulcior (Fig. 27/12) și 14 fragmente de oală – a fost modelată cu mâna din pastă de lut cu degresanți de cioburi pisate. Arderea a fost incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cenușiu la negru. Ceramica descoperită în groapă are similitudini în sortimentul vaselor hallstattiene.

**Groapa nr. 12** (8/11/2007) (Fig. 27/3) a fost identificată în secțiunea 11, la adâncimea de 0,80 m, avea forma cilindrică cu diametrul de 1,30 m și adâncimea de 0,30 m. În emplectonul gropii, ce consta din sol cenușiu în amestec cu cenușă, a fost descoperită o fusaiolă (Fig. 27/9; nr. cat. 25) și șase fragmente de ceramică lucrată cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea s-a efectuat incomplet și neuniform, culoarea variind de la cenușiu la negru. Dintre acestea se evidențiază un fragment de strachină cu buza arcuită în interior și ornamentată cu linii oblice incizate (Fig. 27/15), opt fragmente de oală (Fig. 27/13) și un fragment de ceașcă, ornamentată cu linii incizate orizontal și oblic (Fig. 27/14). După morfologie și decor acestea pot fi atribuite culturii Cozia-Saharna.

**Groapa nr. 13** (10/11/2007) (Fig. 27/4) a fost surprinsă în secțiunea 11, la adâncimea de 0,80 m, avea forma rotundă în plan cu diametrul de circa 1,20 m. În partea de vest peretele gropii a fost săpat vertical, iar în cea de est oblic, astfel aceasta lărgindu-se spre fund până la 1,45 m. Adâncimea – 0,60 m. Din umplutura gropii, compusă din sol cenușiu, au fost recuperate 19 fragmente de ceramică modelată cu mâna, patru pietre și cinci fragmente de oase.

Ceramica este reprezentată de trei fragmente de cești și 16 fragmente de la oale. Ceștile (Fig. 27/16-18) au fost modelate din pastă fină de lut cu degresanți de șamotă mărunță. Arderea a fost neuniformă și incompletă iar

<sup>113</sup> Jugănaru 2005, 143, fig. 49/3.

<sup>114</sup> Morintz 1964, 101-108; Jugănaru 2005, 75-78.

<sup>115</sup> Gol'ceva, Kašuba 1995, fig. LII/1-3.

<sup>116</sup> Kašuba 2000, 322, fig. 29/16.

<sup>117</sup> Levițki 2006, 100, fig. 9/2-6.

<sup>118</sup> Šramko 1987, 43, 45, fig. 13/10.

<sup>119</sup> Bessonova, Skoryj 2001, 125, fig. 72/12.

culoarea acestora varia de la cenuşiu la negru. Vasele au fost ornamentate cu un decor compus din linii orizontale şi oblice incizate. Oalele, reprezentate exclusiv de fragmente de pereţi neornamentaţi, au fost lucrate din pastă de lut cu degresanţi de şamotă. Arderea s-a efectuat neuniform şi incomplet, culoarea variind de la cărămiziu la negru. Suprafaţa recipientelor a fost lustruită.

**Groapa nr. 14** (16/11/2007) (Fig. 27/5) a fost descoperită în secţiunea 11, la adâncimea de 1,20 m. Complexul avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1 m, diametrul fundului de circa 1,20 m şi adâncimea de 0,40 m. Umplutura consta din sol de culoare castanie în amestec cu cenuşă şi fragmente de lemn carbonizat. De aici au fost recuperate 23 fragmente ceramice modelate cu mâna. Dintre acestea se disting două fragmente de ceaşcă – un fragment de perete decorat cu linii incizate (Fig. 27/21) şi un fragment de toartă (Fig. 27/20) – modelate din pastă de lut cu cioburi pisate mărunţ, arse neuniform şi incomplet. Culoarea varia de la cenuşiu la negru. Restul fragmentelor făceau parte de la oale lucrate grosolan (Fig. 27/19) modelate din pastă de lut cu impurităţi de şamotă. Ceramica recuperată din groapă poate fi atribuită culturii Cozia-Saharna.

\*  
\*                      \*

Analiza materialelor din complexele hallstattiene descoperite la cele trei obiective arheologice de la Saharna-Rezina, până în anul 2007, dă posibilitatea urmăririi evoluţiei habitatului uman în această regiune pe parcursul unei perioade cronologice destul de vaste.

Prezenţa în complexele închise – construcţiile nr. 1 şi nr. 3 de la Saharna Mică – a unor forme diferite de ceramică cu decor incizat, care după morfologie şi ornament sunt similare celor descoperite la Sihleanu, Râmnicelu, Babadag I şi lipsa, până în prezent, a pieselor cu decor imprimat, sau a altor materiale caracteristice culturii Cozia-Saharna, descoperite în abundenţă la celelalte obiective arheologice din spaţiul aferent, ne permit să considerăm că promontoriul Saharna Mică a fost populat pentru prima oară la finele mileniului II a.Chr. Între sec. XI-X a.Chr. aici a funcţionat o aşezare, care a dăinuit până la cumpăna sec. X-IX a.Chr., perioadă când în regiunea Nistrului Mijlociu apar situri, precum Saharna–*Dealul Mănăstirii*, Saharna–*Țiglău*, Țahnăuţi, Solonceni–*Hlinaja* etc., atribuite culturii Cozia-Saharna. Aceste aşezări au funcţionat, conform opiniei unor cercetători, până la mijlocul sec. VIII a.Chr., când are loc schimbarea culturii Cozia-Saharna cu faciesul Basarabi-Şoldăneşti<sup>120</sup>

## CATALOG

### Saharna Mică

1. *Vârf de săgeată* (Fig. 7/1). Secţiunea 1a/2004, groapa nr. 2. Confectionat din os. Forma – piramidală.  $L=4,5$  cm,  $L_{\text{baz}}=0,8$  cm,  $D_{\text{orf}}=0,4$  cm. Inedit.
2. *Străpungător* (Fig. 9/16). Secţiunea 3/2007, groapa nr. 5. Confectionat din os. Forma în secţiune – rotundă, vârful ascuţit.  $L=7,9$  cm. Inedit.
3. *Lamă* (Fig. 8/14). Secţiunea 1b/2005, groapa nr. 3. Confectionată din silex. Forma – poligonală.  $L_1=3,5$  cm,  $L_2=2,8$  cm,  $Gr=0,8$  cm. Niculiţă, Arnăut, Zanoci 2007, fig. 8/14.
4. *Fusaiolă* (Fig. 8/13). Secţiunea 1b/2005, groapa nr. 3. Confectionată din pastă de lut în amestec cu şamotă, arderea – neuniformă şi incompletă, culoarea – cenuşie. Forma – bitronconică.  $H=2,7$  cm,  $D_{\text{max}}=3,3$  cm,  $D_{\text{orf}}=1$  cm. Niculiţă, Arnăut, Zanoci 2007, fig. 8/13.
5. *Rotiţă* (Fig. 7/13). Secţiunea 1a/2004, groapa nr. 2. Confectionată din pastă de lut în amestec cu şamotă, arderea – neuniformă şi incompletă, culoarea variază de la cafeniu la negru. Forma – cilindrică.  $H=0,9$  cm,  $D_{\text{max}}=5,6$  cm,  $D_{\text{orf}}=1,2-1,5$  cm. Inedit.
6. *Rotiţă* (Fig. 7/12). Secţiunea 1a/2004, groapa nr. 2. Confectionată din pastă de lut în amestec cu şamotă, arderea – neuniformă şi incompletă, culoarea variază de la cafeniu la negru. Forma – cilindrică.  $H=2,4$  cm,  $D_{\text{max}}=8,1$  cm,  $D_{\text{orf}}=2$  cm. Inedit.

### Saharna–Dealul Mănăstirii

7. *Ştanţă pentru ornamentarea ceramicii* (Fig. 10/13). Secţiunea 1/2005, groapa nr. 1. Confectionat din os. Forma – convexă.  $L_1=4,5$  cm,  $L_2=1,5$  cm,  $Gr=1,4$  cm. Niculiţă, Nicic 2007, 238, fig. 10/13.

<sup>120</sup> Kašuba 2000, 352.



8. *Astragal* (Fig. 18/4). Secțiunea 3/2007, groapa nr. 13,  $L_1=2,5$  cm,  $L_2=1,8$ . Ambele părți au urme de prelucrare. Inedit.
9. *Astragal* (Fig. 18/5). Secțiunea 3/2007, groapa nr. 13,  $L_1=2,8$  cm,  $L_2=1,8$ . Inedit.
10. *Cute*, fragment (Fig. 18/6). Secțiunea 3/2007, groapa nr. 13. Confecționată din piatră de gresie. Forma – poligonală în plan.  $L_1=6,5$  cm,  $L_2=4,7$  cm,  $Gr=2,7$  cm. Inedit.
11. *Cute* (Fig. 20/9). Secțiunea 2/2006, șanțul nr. 1a. Confecționată din piatră de gresie. Forma – poligonală în plan.  $L_1=8$  cm,  $L_2=6$  cm,  $Gr=2,5$  cm. Niculiță, Niciu 2007, 236, fig. 8/8.
12. *Creuzet* (Fig. 20/8). Secțiunea 2/2006, șanțul nr. 1a. Confecționat din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Forma – oval alungită, cu dimensiunile de  $7,5 \times 2,5$  cm. Cavitățile are formă ovală în plan,  $Ad=0,6$  cm. Niculiță, Niciu 2007, 236, fig. 8/11.
13. *Fusaiolă* (Fig. 10/16). Secțiunea 1/2005, groapa nr. 1. Confecționată din pastă de lut în amestec cu nisip, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la negru. Forma – bitronconică.  $H=2,0$  cm,  $D_{max}=3,6$  cm,  $D_b=2,3$  cm,  $D_{orf}=0,6$  cm. Niculiță, Niciu 2007, 238, fig. 10/16.
14. *Fusaiolă* (Fig. 14/4). Secțiunea 2/2006, groapa nr. 7. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă mărunță, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – bitronconică.  $H=3,5$  cm,  $D_{max}=5$  cm,  $D_b=2$  cm,  $D_{orf}=1,5$  cm. Inedit.

#### Saharna Mare

15. *Vârf de săgeată* (Fig. 27/10). Secțiunea 11/2007, groapa nr. 11. Confecționat din os. Forma – conică.  $L=2,2$  cm,  $D=0,7$  cm. Inedit.
16. *Ac*, fragment (Fig. 23/7). Secțiunea 8/2004, groapa nr. 3. Confecționat din os. Forma în secțiune – rotundă, vârful ascuțit.  $L_1=6,2$  cm,  $D=0,2$  cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 41, fig. 14/14.
17. *Străpungător*, fragment (Fig. 23/8). Secțiunea 8/2004, groapa nr. 3. Confecționat din os. Forma în secțiune – rotundă, vârful ascuțit.  $L_1=4,5$  cm,  $D=0,5$  cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 41, fig. 14/15.
18. *Străpungător*, fragment (Fig. 23/9). Secțiunea 8/2004, groapa nr. 3. Confecționată din os. Forma în secțiune – rotundă, vârful rupt.  $L_1=6,0$  cm,  $D=0,5$  cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 41, fig. 14/16.
19. *Lopătică*, fragment (Fig. 23/10). Secțiunea 8/2004, groapa nr. 3. Confecționată din os.  $L_1=9,3$  cm,  $L_2=0,5$  cm,  $Gr=0,15-0,30$  cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 41, fig. 14/13.
20. *Lopătică*, fragment (Fig. 23/12). Secțiunea 8/2004, groapa nr. 3. Confecționată din os.  $L_1=14,1$  cm,  $L_2=0,7$  cm,  $Gr=0,15-0,30$  cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 41, fig. 14/17.
21. *Lopătică*, fragment (Fig. 23/11). Secțiunea 9/2005, groapa nr. 5. Confecționată din os.  $L_1=10,4$  cm,  $L_2=0,5$  cm,  $Gr=0,15$  cm. Inedit.
22. *Piatră de râșniță*, fragment (Fig. 23/4). Secțiunea 8/2004, groapa nr. 3. Confecționată din piatră de gresie, pe una din suprafețe observându-se urme de utilizare (suprafața este șlefuită și puțin adâncită). Râșnița avea grosimea de circa 3,5 cm, păstrându-se pe o lungime de 7 cm și o lățime de 5 cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 41, fig. 14/10.
23. *Rotiță* (Fig. 25/4). Secțiunea 9/2005, groapa nr. 6. Confecționată din piatră de calcar.  $H=0,8$  cm,  $D_{max}=5,8$  cm,  $D_{orf}=0,6$  cm. Inedit.
24. *Creuzet?* (Fig. 25/3). Secțiunea 9/2005, groapa nr. 6. Confecționată din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Forma – elipsoidală alungită.  $D_1=9,5$  cm,  $D_2=3,3$  cm. Pe una din suprafețe a fost atestată o adâncitură concavă cu  $L_1=7,5$  cm,  $L_2=1,8$  cm,  $ad=0,6$  cm. Inedit.
25. *Fusaiolă* (Fig. 27/9). Secțiunea 11/2007, groapa nr. 12. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – sferică.  $H=2,0$  cm,  $D_{max}=2,1$  cm,  $D_{orf}=0,4$  cm. Inedit.
26. *Rotiță*, fragment (Fig. 23/5), Secțiunea 8/2004, groapa nr. 3. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma în plan – rotundă.  $H=2$  cm,  $D_{max}=6,5$  cm,  $D_{orf}=0,8$  cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 38, fig. 14/11.

27. *Rotiță*, fragment (Fig. 23/6), Secțiunea 8/2004, groapa nr. 3. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma în plan – rotundă. H=1,8 cm, D<sub>max</sub>=6,5 cm, D<sub>orf</sub>=0,9 cm. Niculiță, Zanoci, Arnăut 2007, 38, fig. 14/12.
28. *Rotiță*, fragment (Fig. 25/6), Secțiunea 10/2006, groapa nr. 7. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și cuarț, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma în plan – rotundă. H=2,4 cm, D<sub>max</sub>=7,8 cm, D<sub>orf</sub>=0,8 cm. Inedit.
29. *Rotiță*, fragment (Fig. 25/5). Secțiunea 10/2006, groapa nr. 7. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și cuarț, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma în plan – rotundă. H=2,5 cm, D<sub>max</sub>=7,2 cm, D<sub>orf</sub>=0,6 cm. Inedit.
30. *Rotiță*, fragment (Fig. 26/3), Secțiunea 10/2006, groapa nr. 8. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma în plan – rotundă. H=2 cm, D<sub>max</sub>=6,2 cm, D<sub>orf</sub>=0,9 cm. Inedit.

### Bibliografie

- Aldžanov, D., Balabanjan, D. 1984, *Pametnici ot staroželeznata epoha v Haskovski okrug*, Thracia 6, 185-235.
- Arnăut, T. 2000, *Așezarea fortificată „Saharna Mare” – raion Rezina, în Istro-Pontica, Muzeul Tulcean la 50-a aniversare*, Tulcea, 93-104.
- Arnăut, T., Bercu, V., Matveev, S. 2004, *Așezarea halstattiană de la Saharna „Dealul Mănăstirii”, în Tracians and circumpontics world. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology. Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 september 2004*, I, Chișinău, 263-284.
- Bercu, D., Comșa, E. 1956, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu*, Materiale 2, 251-490.
- Bessonova, S.S. Skoryj, S.A. 2001, *Matroninskoe gorodišče skifskoj epohi*, Kiev-Krakov.
- Čičikova, M. 1972, *Nouvelles données sur la culture Thrace de l'époque du Hallstatt en Bulgarie du Sud*, Thracia 1, 79-100.
- Crișan, I.H. 1969, *Ceramica daco-getică*, București.
- Hänsel, B. 1976, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, II, Bonn.
- Hänsel, B. 1989, *Kastanas. Ausgrabungen in einem Siedlungshügel der Bronze- und Eisenzeit Makedoniens 1975-1979. Die Grabung und der Baubefund*, PAS 7, Berlin.
- Harțușche, N. 1972, *Un nou aspect cultural de la sfârșitul epocii bronzului la Dunărea de Jos*, Pontica 5, 59-75.
- Harțușche, N. 1973, *Contribuții la cunoașterea epocii bronzului în jud. Brăila*, SCIV 24, 1, 15-25.
- Histria 1954, *Histria. Monografie arheologică*, I, București.
- Gol'ceva, N.V., Kașuba, M.T. 1995, *Glingeni II. Mnogoslojnzj pamjatnik Srednego Podnestrov'ja*, Tiraspol.
- Iconomu, C. 1996, *Cercetările arheologice din cetatea hallstattiană de la Pocreaca*, ArhMold 19, 21-56.
- Jugănar, G. 2005, *Cultura Babadag*, I, Constanța.
- Kașuba, M.T. 2000, *Rannee železo v lesostepi meždu Dnestrom i Siretom (Cul'tura Cozia-Saharna)*, Stratum Plus 3, Chișinău, 241-476.
- Kașuba, M., Haheu, V., Levițki, O. 2000, *Vestigii traco-getice pe Nistrul Mijlociu*, București.
- Koppenhöfer, D. 1997, *Troia VII – Versuch einer Zusammenschau einschliesslich der Ergebnisse des Jahres 1955*, Studia Troica 7, Mainz am Rhein, 295-349.
- Krušel'nicka, L. 1998, *Čornolis'ka kul'tura Sredn'ogo Pridnistrov'ja (za materialami neporotivs'koi grupi pam'jatok)*, L'viv.
- László, A. 1972, *O așezare hallstattiană la Cozia (jud. Iași)*, ArhMold 7, 207-224.
- László, A. 1994, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, București.
- Levițki, O. 2006, *Necropola tumulară hallstattiană târzie Trinca „Drumul Feteștilor”*, Iași.
- Medović, P. 1988, *Kalakača. Naselje ranož gvozdenož doba*, Novi Sad.
- Mel'nikovskaja, O.N. 1954, *Arheologičeskie razvedki na poselenii u s. Cahnaucy*, KSIIMK 56, Moscova, 69-75.
- Morintz, S. 1964, *Quelques problèmes concernant la période du Hallstatt au Bas Danube a la lumière des fouilles de Babadag*, Dacia, N.S. 8, 101-108.
- Morintz, S. 1978, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, București.
- Niculiță, I. 2004, *Thraco-Getica. Studii și materiale*, Chișinău.
- Niculiță, I., Arnăut, T., Zanoci, A. 2007, *Cercetări arheologice la Saharna Mică, în Studia in honorem Florea Costea*, Brașov, 83-124.

- Niculiță, I., Nicic, A. 2002, *Rezultatele cercetărilor perieghetice la situl traco-getic Saharna Mare*, Carpatica 15, Użgorod, 66-84.
- Niculiță, I., Nicic, 2007, *Cercetări arheologice la situl Saharna-Dealul Mănăstirii*, Tyragetia, S.N. 16, 1, 225-248.
- Niculiță, I., Teodor, S., Zanoci, A. 2002, *Butuceni. Monografie arheologică*, București.
- Niculiță, I., Zanoci, A. 2004, *Sistemul defensiv la traco-geții din regiunea Nistrului Mijlociu*, în *Thracians and Circumpontic World. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology*, II, Chișinău, 104-129.
- Niculiță, I., Zanoci, A., Arnăuț, T. 2007, *Sistemul defensiv al cetății din epoca fierului – Saharna Mare*, Tyragetia, S.N. 16, 1, 27-62.
- Niculiță, I., Zanoci, A., Matveev, S., Nicic, A. 2003, *Les monuments thraco-gètes de la zone de Saharna*, SAA 9, 241-252.
- Simion, G. 2003, *Culturi antice în zona Gurilor Dunării*, I, Tulcea.
- Smirnov, G.D. 1949a, *Skifskoe gorodišče i selișče „Bol’shaja Saharna”*, KSIIMK 26, 93-96.
- Smirnov, G.D. 1949b, *Itogi arheologičeskijh issledovanij v Moldavii v 1946 g.*, în *Učenyje zapiski Instituta Istorii, Jazyka i Literatury*, Chișinău, 189-202.
- Stepi 1989, *Arheologia SSSR. Stepi evropejskoj časti SSSR v skifo-sarmatskoe vremja* (red. A.I. Meljukova), Moskva.
- Šramko, B.A. 1987, *Bel’skoe gorodišče skifskoj epohi (gorod Gelon)*, Kiev.
- Vančugov, V., Niculiță, I., Bârcă, V. 2000, *Raport preliminar despre rezultatele investigațiilor arheologice de la așezarea civilă Cartal-Orlovka II din anul 1999*, Chișinău-București-Odesa.
- Vančugov, V., Sîrbu, V., Niculiță, I., Bârcă, V. 1999, *Cercetările arheologice de salvare de la Orlovka-Cartal (Ucraina) – campania 1998*, în *Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, III, București, 135-221.
- Venedikov I., Fol A. 1976, *Megalitite v Trakia. Trakijski pametnici*, I, Sofia.
- Vulpe, A. 1967, *Necropola hallstattiană de la Ferigile*, București.
- Zanoci, A., Moldovan, V. 2004, *Getic citadel Saharna-„La Șanț”*, în *Thracians and Circumpontic World. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology*, II, Chișinău, 130-138.

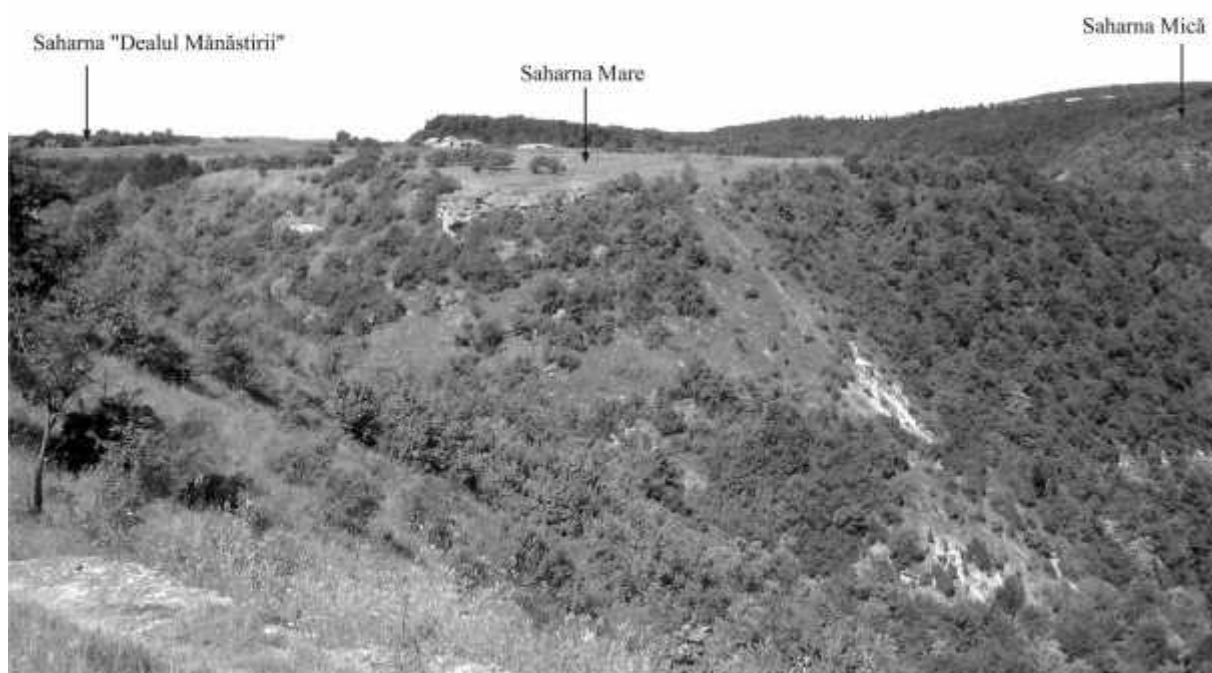
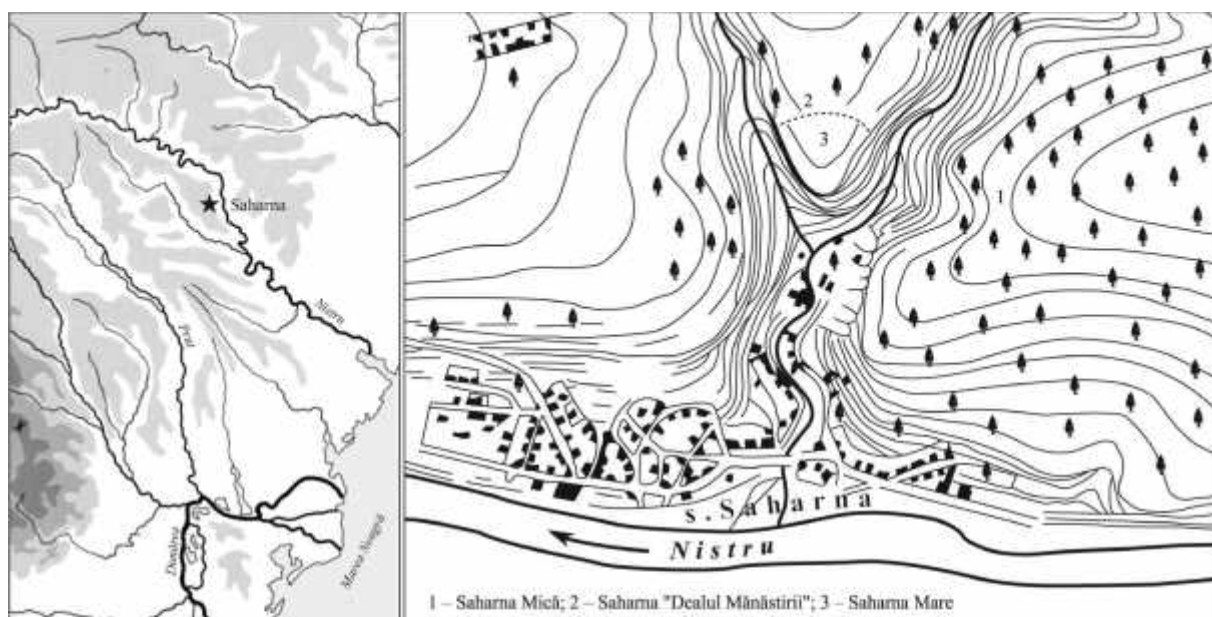


Fig. 1. Amplasarea așezărilor hallstattiene timpurii: Saharna Mică, Saharna–Dealul Mănăstirii și Saharna Mare.  
 Fig. 1. The location of the Early Hallstattian Settlements: Saharna Mică, Saharna–Dealul Mănăstirii and Saharna Mare.

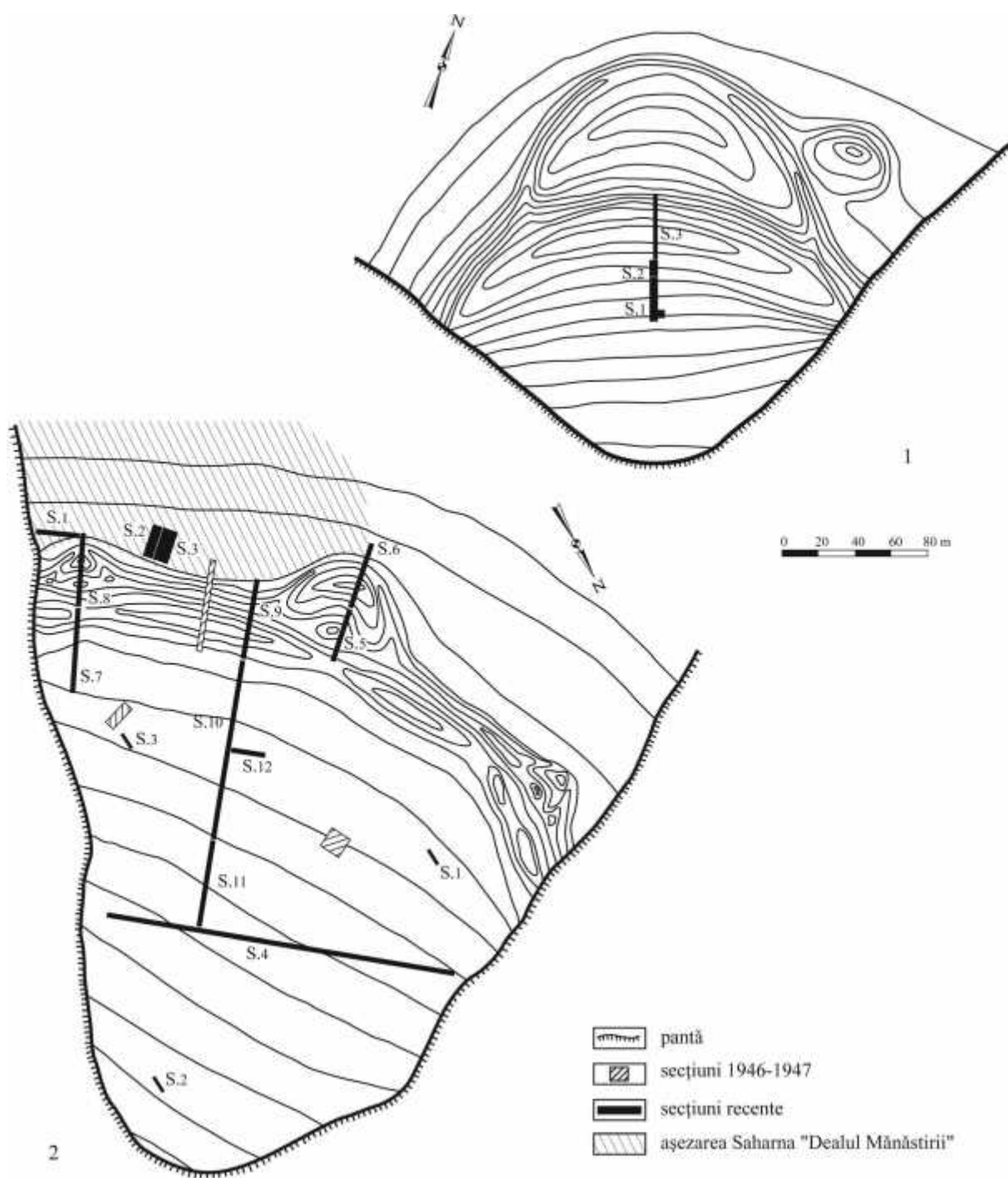


Fig. 2. Schițele topografice ale așezărilor de la: 1 – Saharna Mică; 2 – Saharna–Dealul Mănăstirii și Saharna Mare.

*Fig. 2. The topographical sketches of the settlements from: 1 – Saharna Mică; 2 – Saharna–Dealul Mănăstirii and Saharna Mare.*

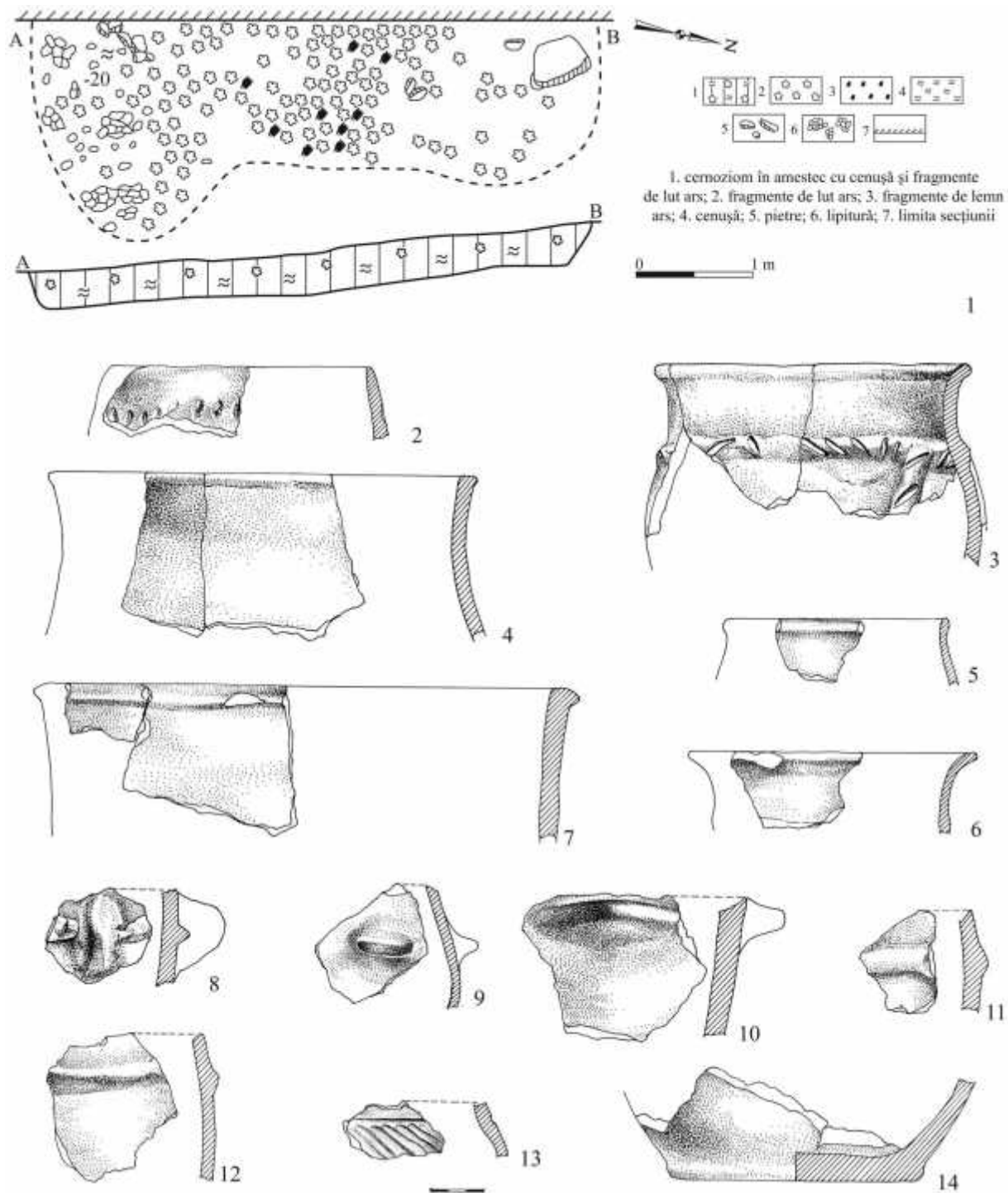


Fig. 3. Saharna Mică. Construcția nr. 1: 1 – planul; 2-14 – inventarul arheologic.  
 Fig. 3. Saharna Mică. The dwelling no 1: 1 – the plan; 2-14 – the archaeological inventory.

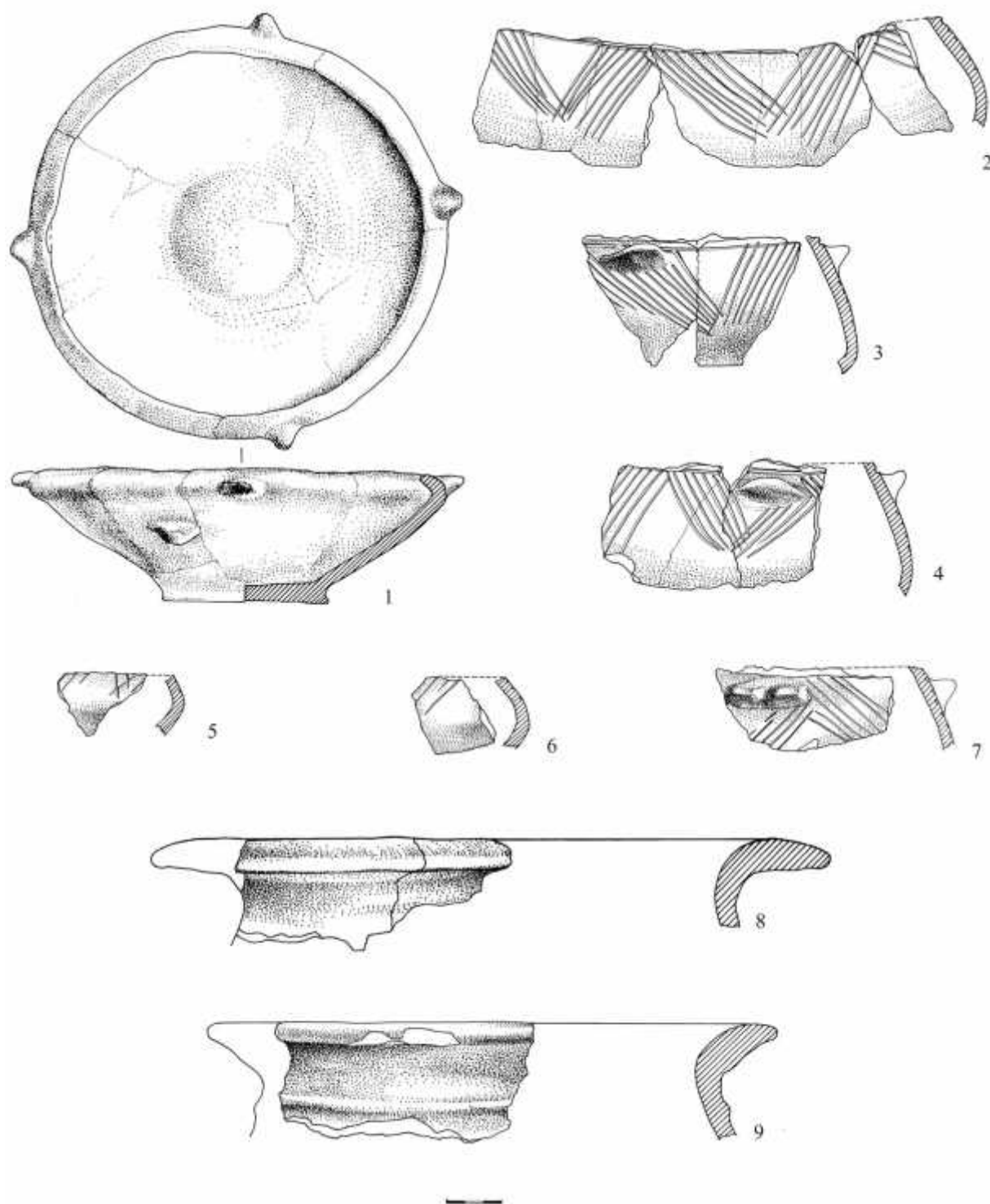


Fig. 4. Saharna Mică. Ceramică din construcția nr. 1.  
Fig. 4. Saharna Mică. Pottery from the dwelling no 1.

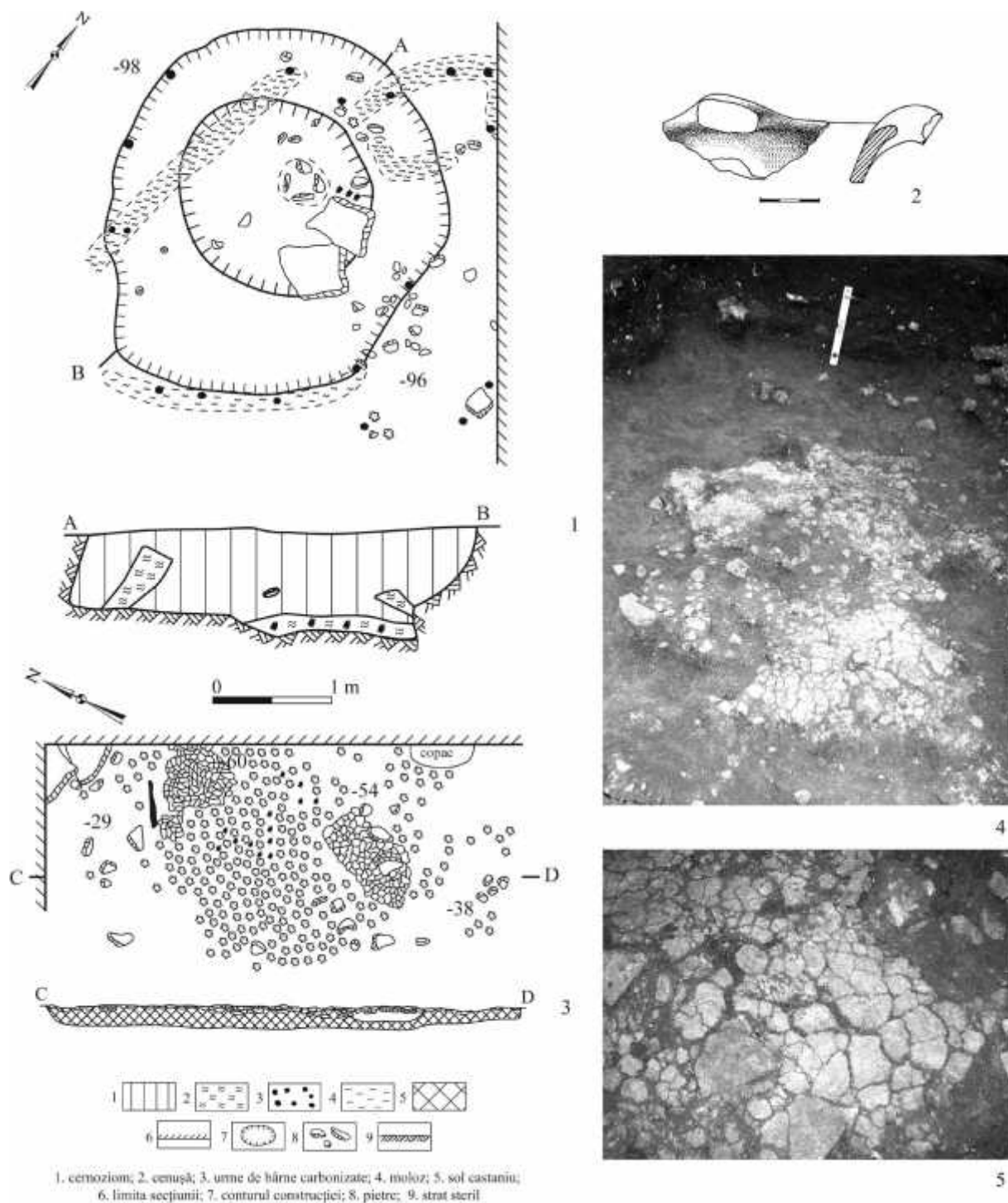


Fig. 5. Saharna Mică. 1 – Construcția nr. 2; 2 – ceramică din construcția nr. 2; 3-5 – construcția nr. 3.  
Fig. 5. Saharna Mică. 1 – the dwelling no 2; 2 – pottery from the dwelling no 2; 3-5 – the dwelling no 3.



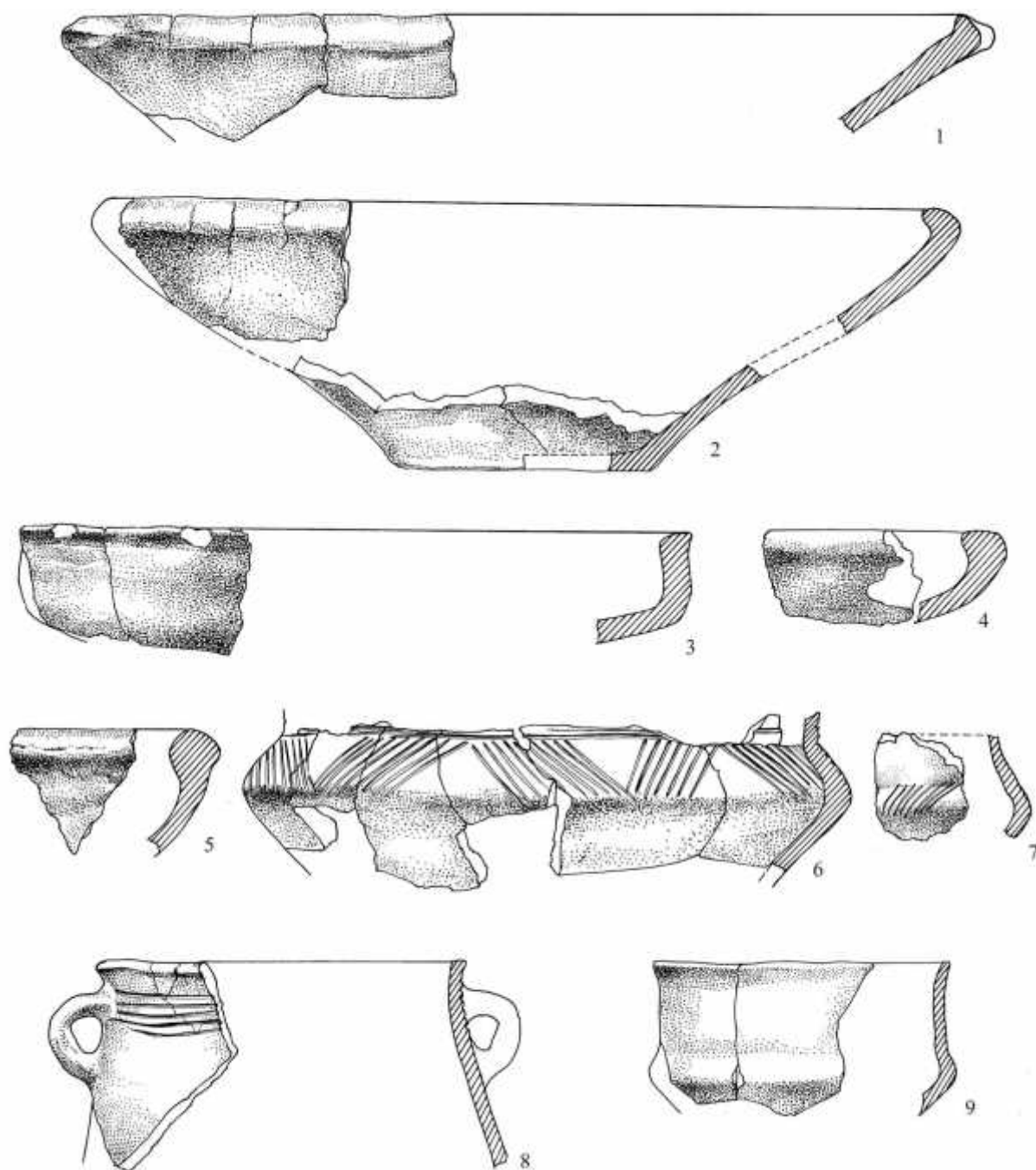


Fig. 6. Saharna Mică. Ceramică din construcția nr. 3.  
*Fig. 6. Saharna Mică. Pottery from the dwelling no 3.*

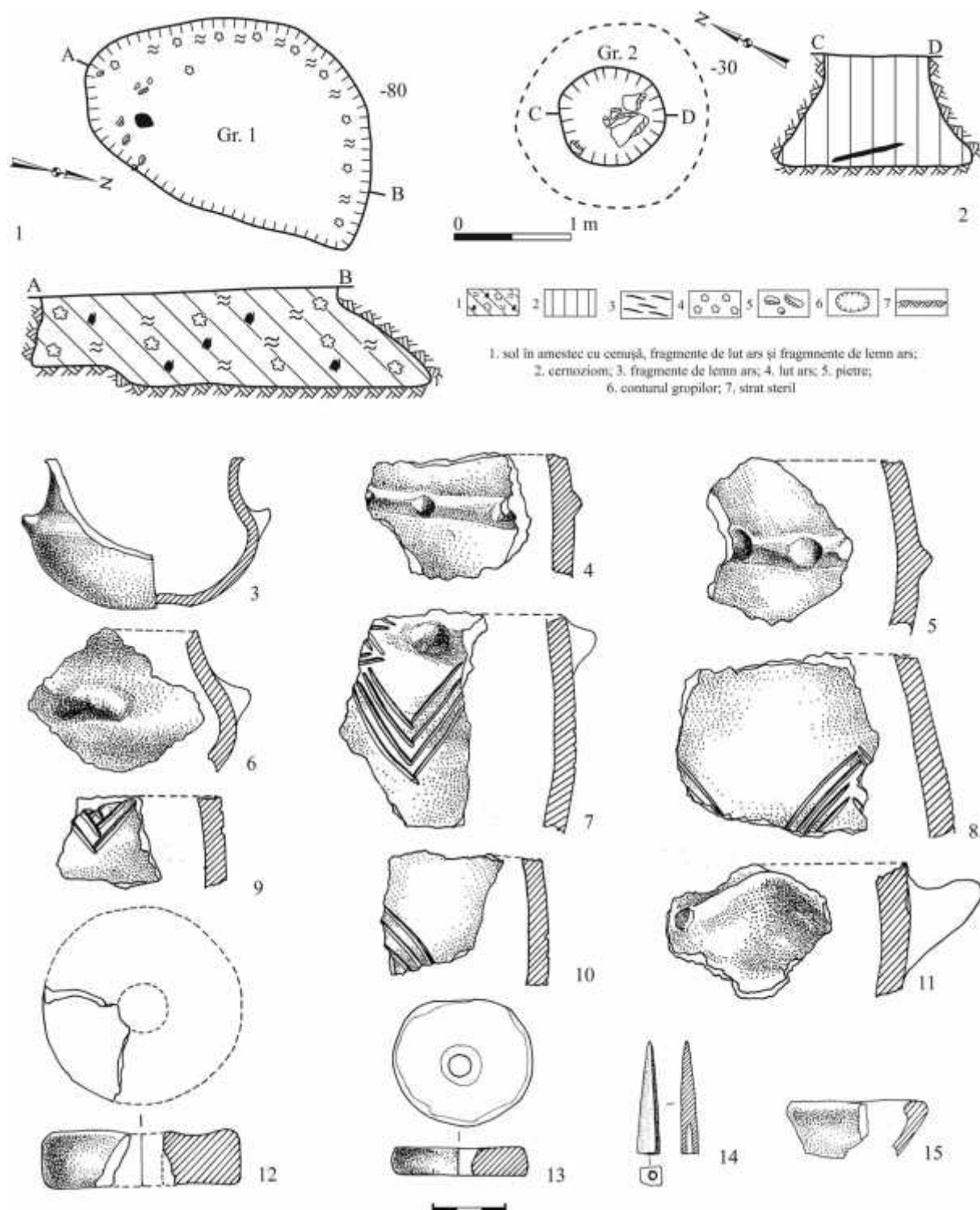


Fig. 7. Saharna Mică. 1 – groapa nr. 1; 2 – groapa nr. 2; 3-11 – ceramică din groapa nr. 1; 12-15 – inventarul gropii nr. 2.

Fig. 7. Saharna Mică. 1 – pit no 1; 2 – pit no 2; 3-11 – pottery from pit no 1; 12-15 – inventory of pit no 2.

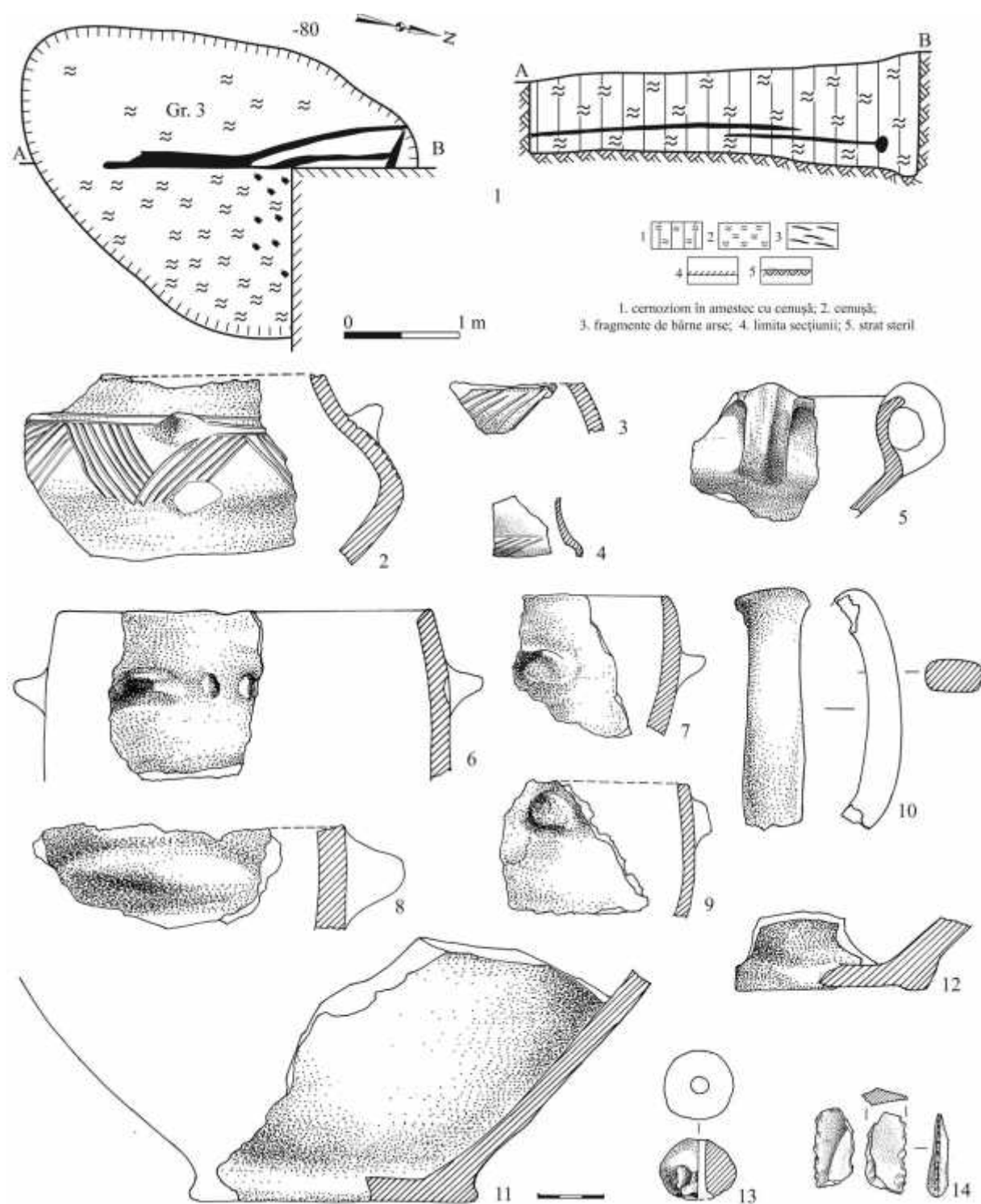


Fig. 8. Saharna Mică. 1 – groapa nr. 3; 2-14 – inventarul gropii nr. 3.  
 Fig. 8. Saharna Mică. 1 – pit no 3; 2-14 – the inventory of the pit no 3.

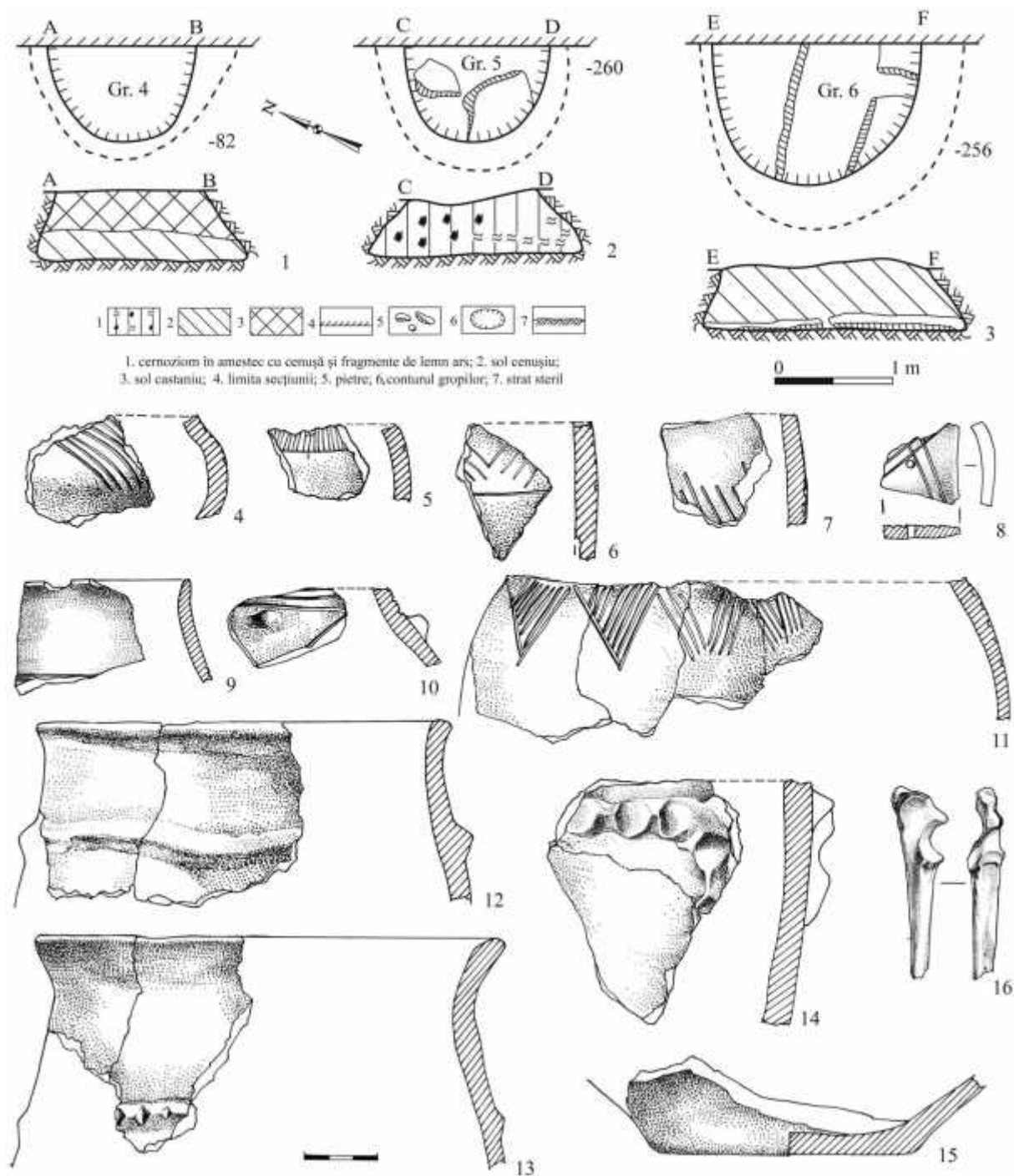
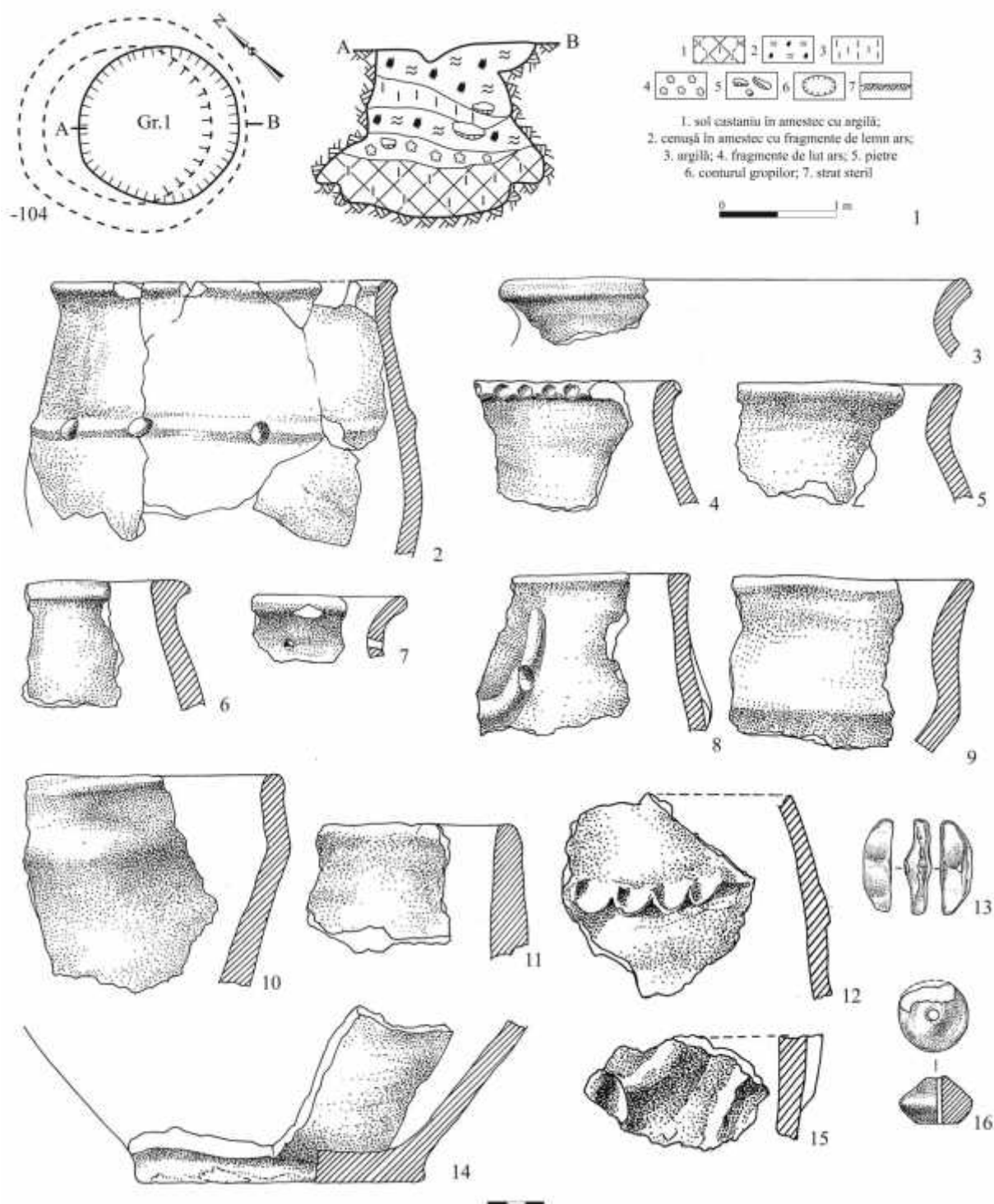


Fig. 9. Saharna Mică. 1 – groapa nr. 4; 2 – groapa nr. 5; 3 – groapa nr. 6; 4 – ceramică din groapa nr. 4; 5-6 – ceramică din groapa nr. 5; 7-16 – inventarul gropii nr. 6.

Fig. 9. Saharna Mică. 1 – pit no. 4; 2 – pit no. 5; 3 – pit no. 6; 4 – pottery from pit no. 4; 5-6 – pottery from pit no. 5; 7-16 – the inventory of the pit no. 6.



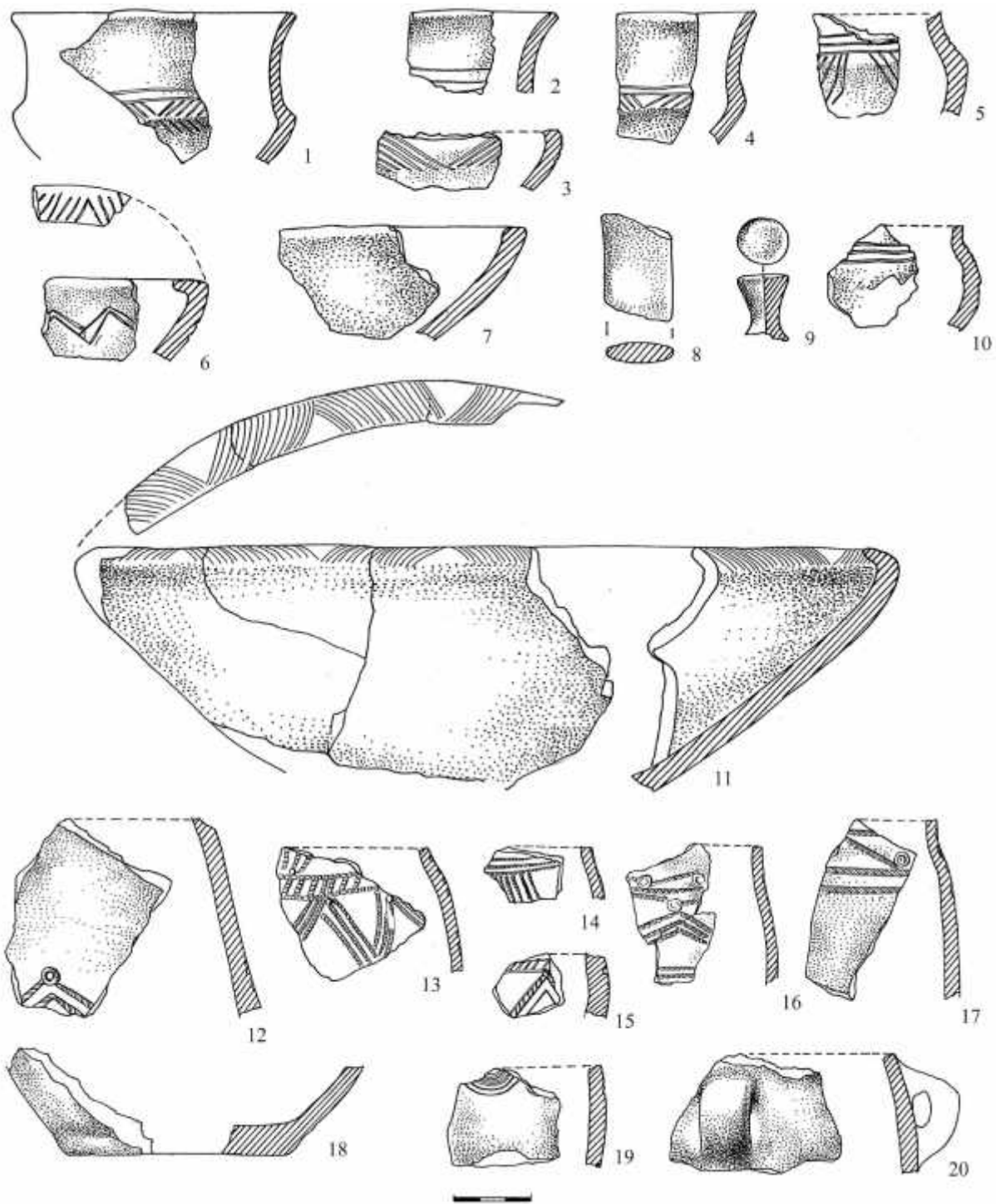


Fig. 11. Saharna–Dealul Mănăstirii. Ceramică din groapa nr. 1.  
Fig. 11. Saharna–Dealul Mănăstirii. Pottery from the pit no 1.

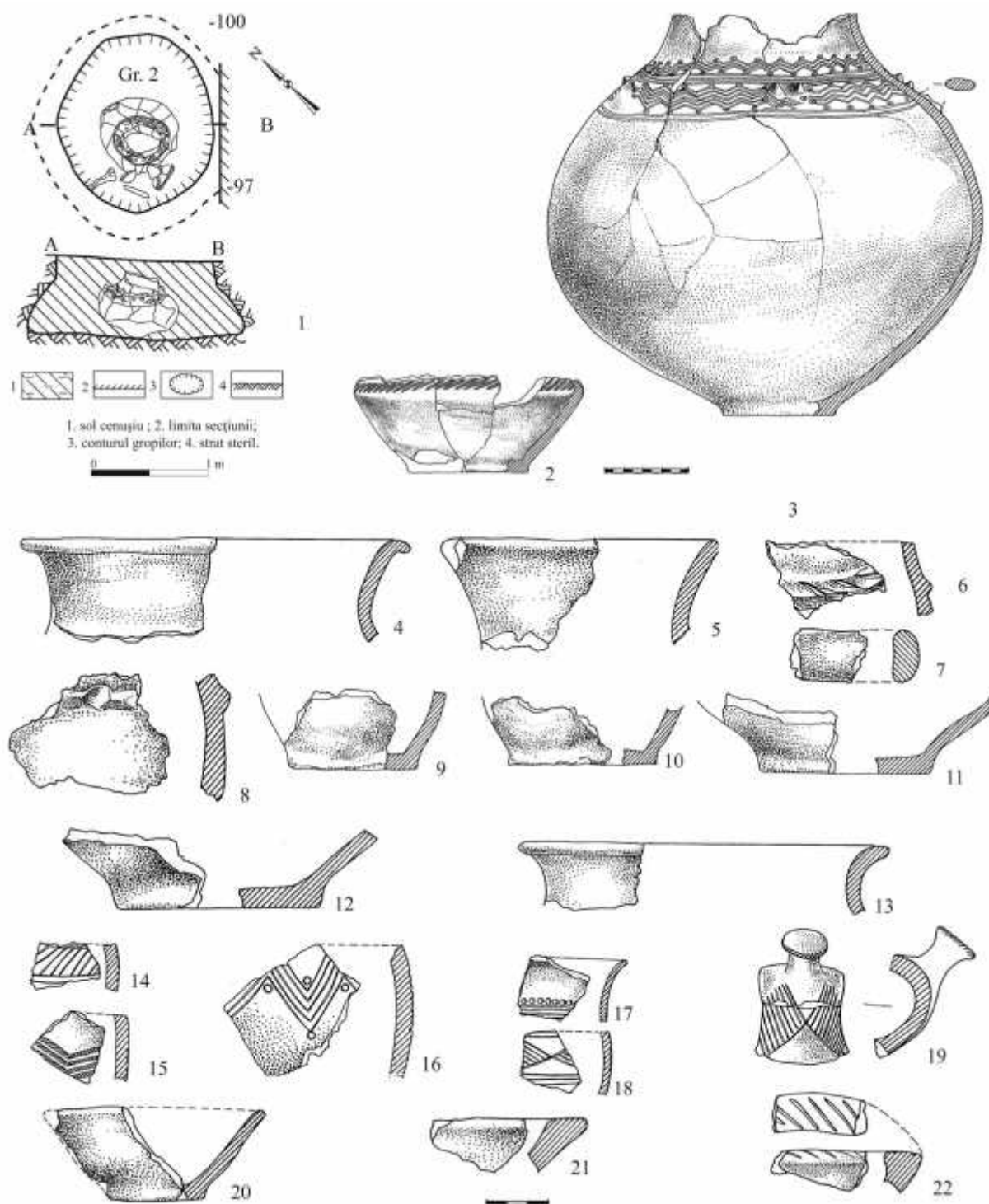


Fig. 12. Saharna-Dealul Mănăstirii. 1 – groapa nr. 2; 2-22 – ceramică din groapa nr. 2.  
Fig. 12. Saharna-Dealul Mănăstirii. 1 – pit no 2; 2-22 – pottery from the pit no 2.



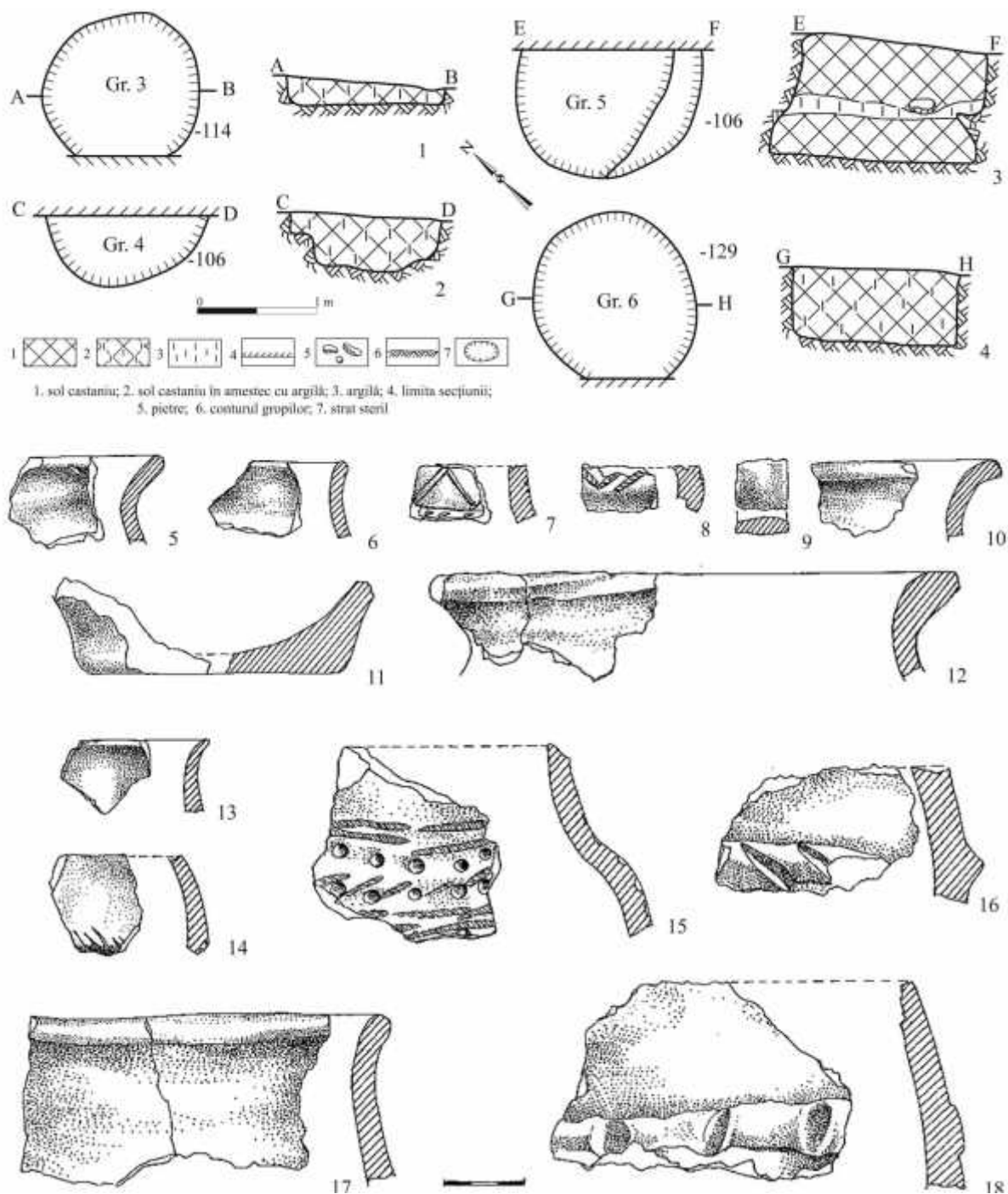


Fig. 13. Saharna–Dealul Mănăstirii. 1 – groapa nr. 3; 2 – groapa nr. 4; 3 – groapa nr. 5; 4 – groapa nr. 6; 5-9 – ceramică din groapa nr. 3; 10-11 – ceramică din groapa nr. 4; 12-15 – ceramică din groapa nr. 5; 16-18 – ceramică din groapa nr. 6.

Fig. 13. Saharna–Dealul Mănăstirii. 1 – pit no 3; 2 – pit no 4; 3 – pit no 5; 4 – pit no 6; 5-9 – pottery from pit no 3; 10-11 – pottery from the pit no 4; 12-15 – pottery from the pit no 5; 16-18 – pottery from the pit no 6.



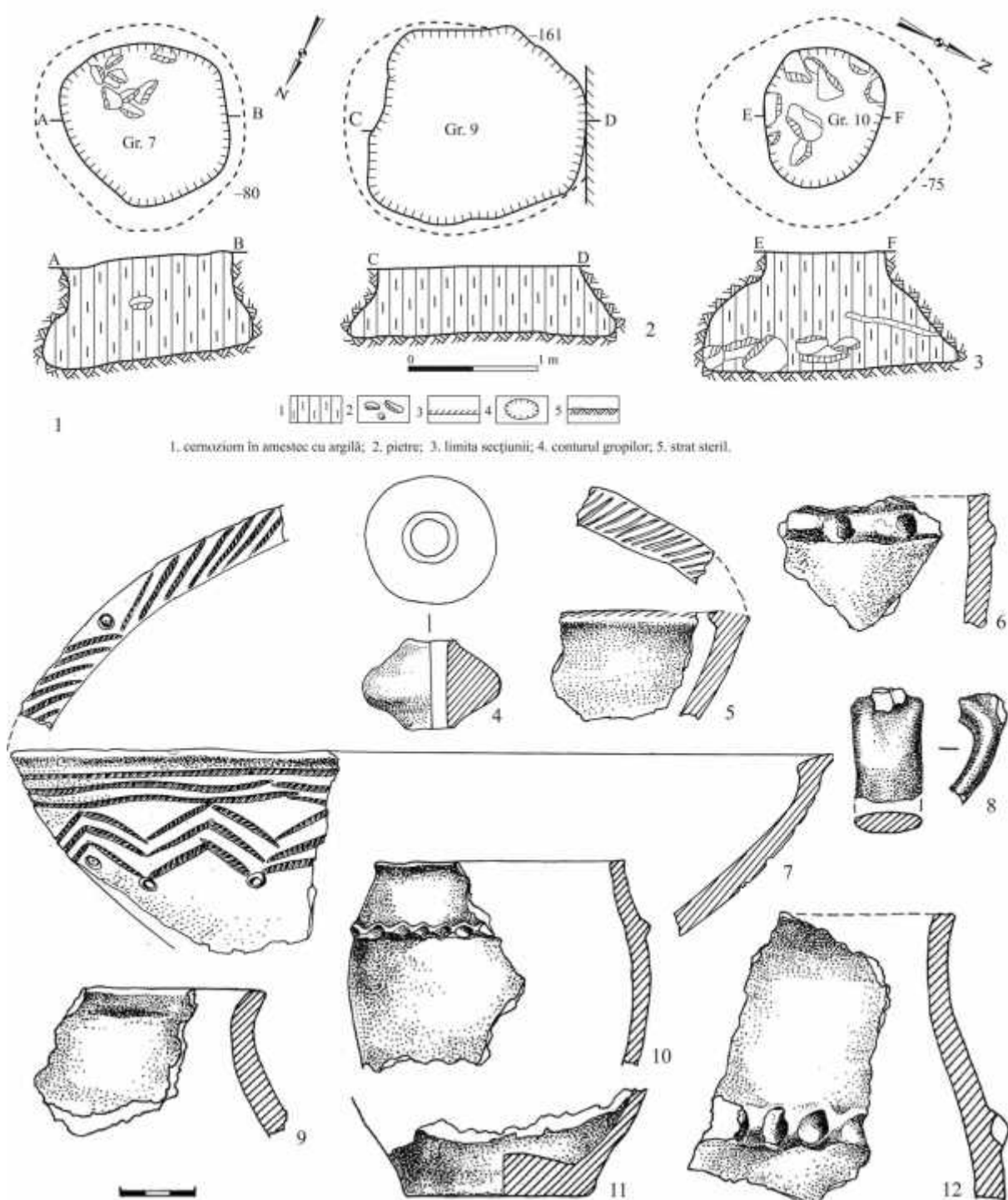


Fig. 14. Saharna-Dealul Mănăstirii. 1 – groapa nr. 7; 2 – groapa nr. 9; 3 – groapa nr. 10;  
4-5 – inventarul gropii nr. 7; 6-7 – ceramică din groapa nr. 9; 10-12 – ceramică din groapa nr. 10.  
Fig. 14. Saharna-Dealul Mănăstirii. 1 – pit no 7; 2 – pit no 9; 3 – pit no 10; 4-5 – the archaeological inventory  
of the pit no 7; 6-7 – pottery from the pit no 9; 10-12 – pottery from the pit no 10.

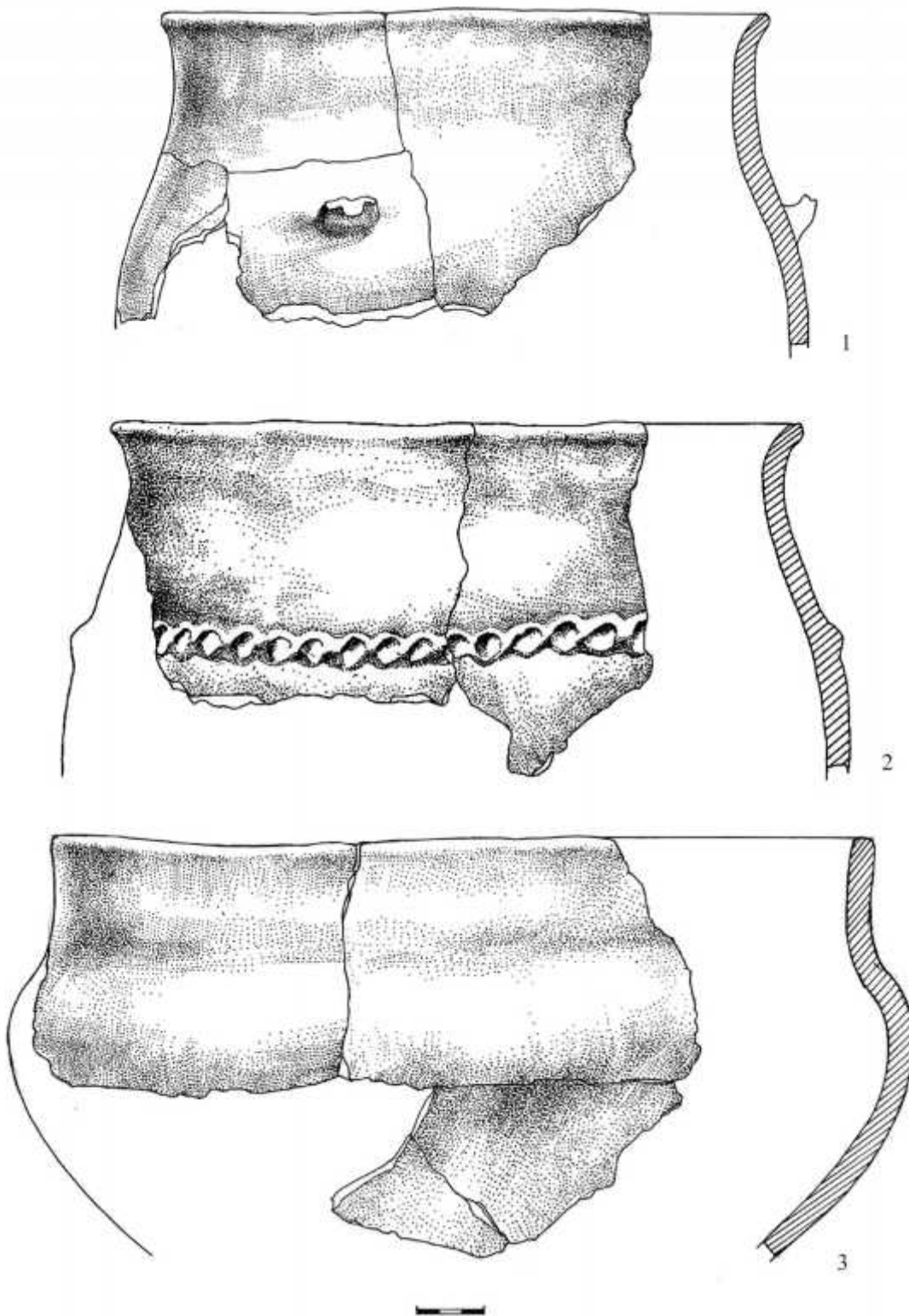


Fig. 15. Saharna–Dealul Mănăstirii. 1-3 – ceramică din groapa nr. 10.  
Fig. 15. Saharna–Dealul Mănăstirii. 1-3 – pottery from the pit no 10.

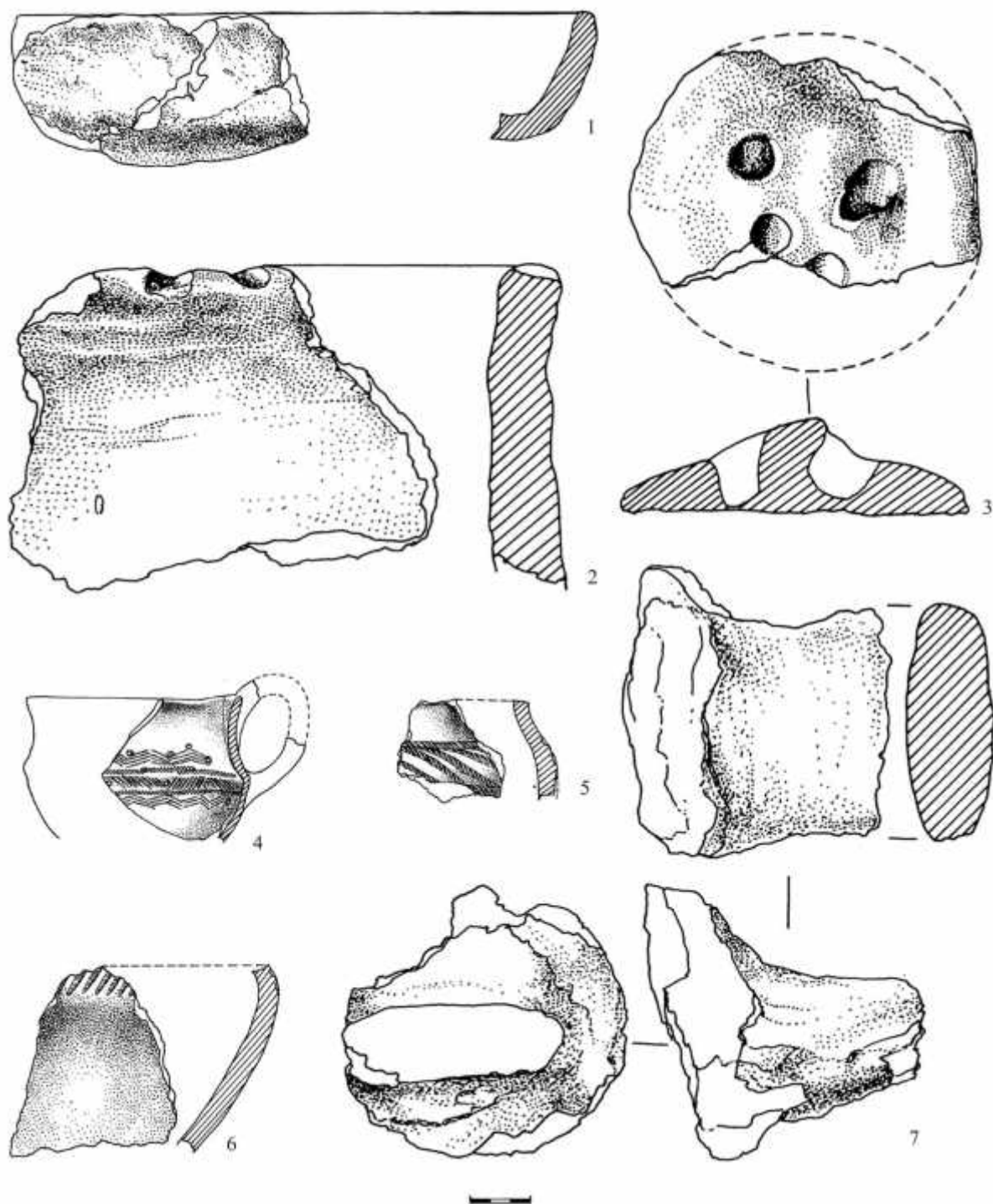


Fig. 16. Saharna-Dealul Mănăstirii. 1-7 – inventarul gropii nr. 10.

Fig. 16. Saharna-Dealul Mănăstirii. 1-7 – the archaeological inventory of the pit no 10.

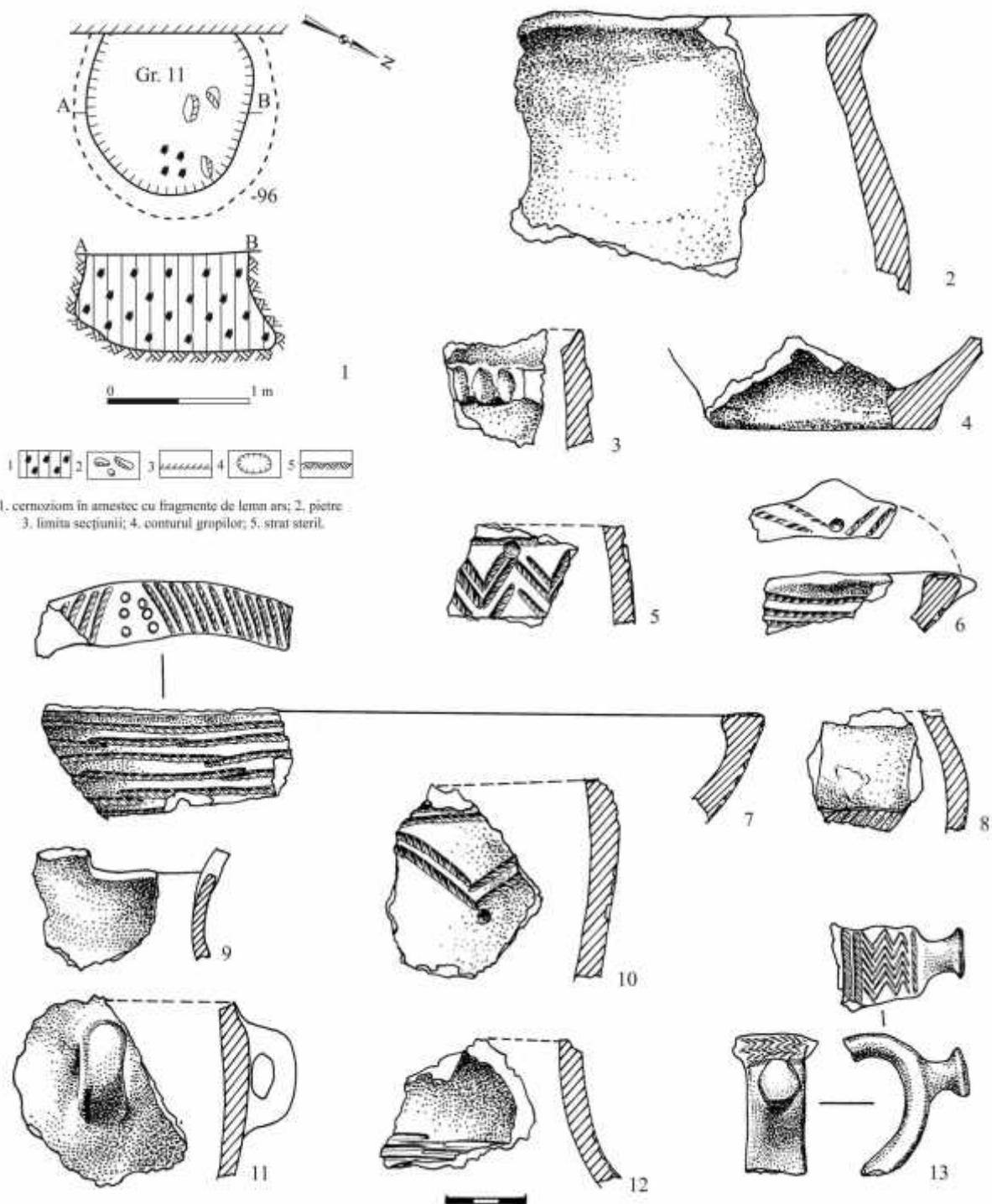


Fig. 17. Saharna–Dealul Mănăstirii. 1 – groapa nr. 11; 2-13 – ceramică din groapa nr. 11.

Fig. 17. Saharna–Dealul Mănăstirii. 1 – pit no 11; 2-13 – pottery from the pit no 11.

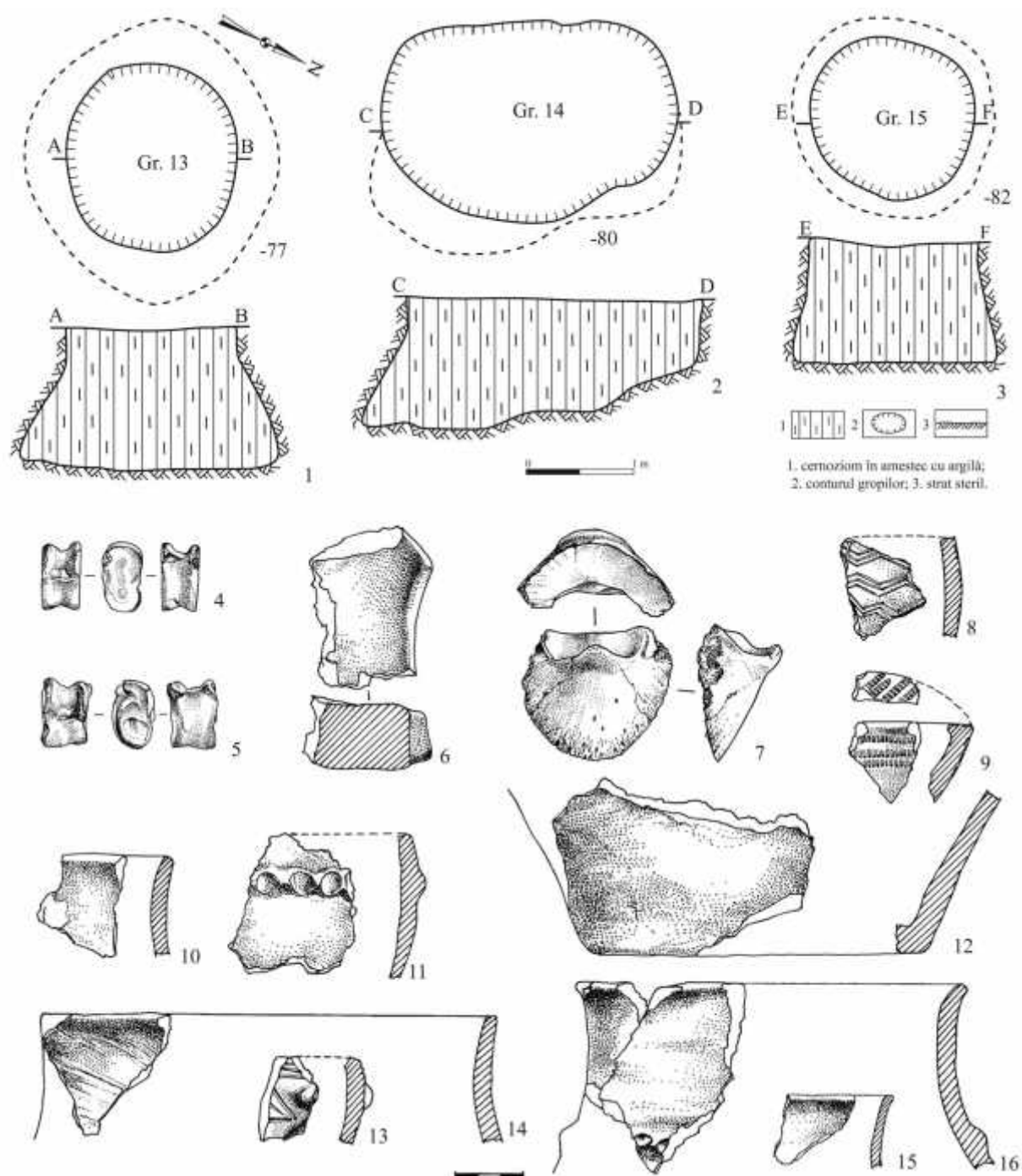


Fig. 18. Saharna-Dealul Mănăstirii. 1 – groapa nr. 13; 2 – groapa nr. 14; 3 – groapa nr. 15;  
4-12 – inventarul gropii nr. 13; 13-14 – ceramică din groapa nr. 14; 15-16 – ceramică din groapa nr. 15.

Fig. 18. Saharna-Dealul Mănăstirii. 1 – pit no 13; 2 – pit no 14; 3 – pit no 15;  
4-12 – the archaeological inventory of the pit no 13; 13-14 – pottery from the pit no 14;  
15-16 – pottery from the pit no 15.

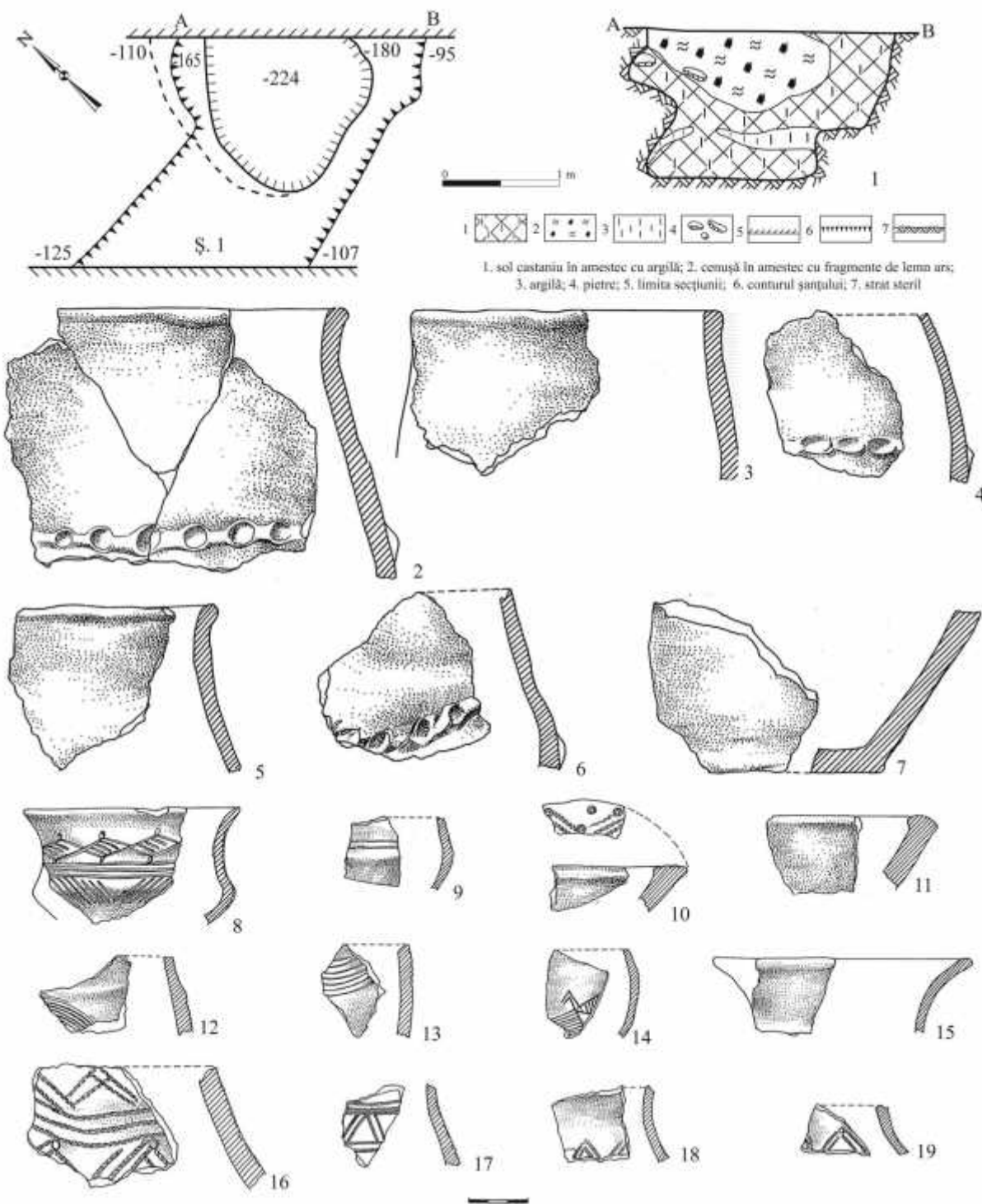


Fig. 19. Saharna–Dealul Mănăstirii. 1 – șanțul nr. 1; 2-19 – ceramică descoperită în șanț.  
 Fig. 19. Saharna–Dealul Mănăstirii. 1 – ditch no 1; 2-19 – pottery discovered in the ditch.

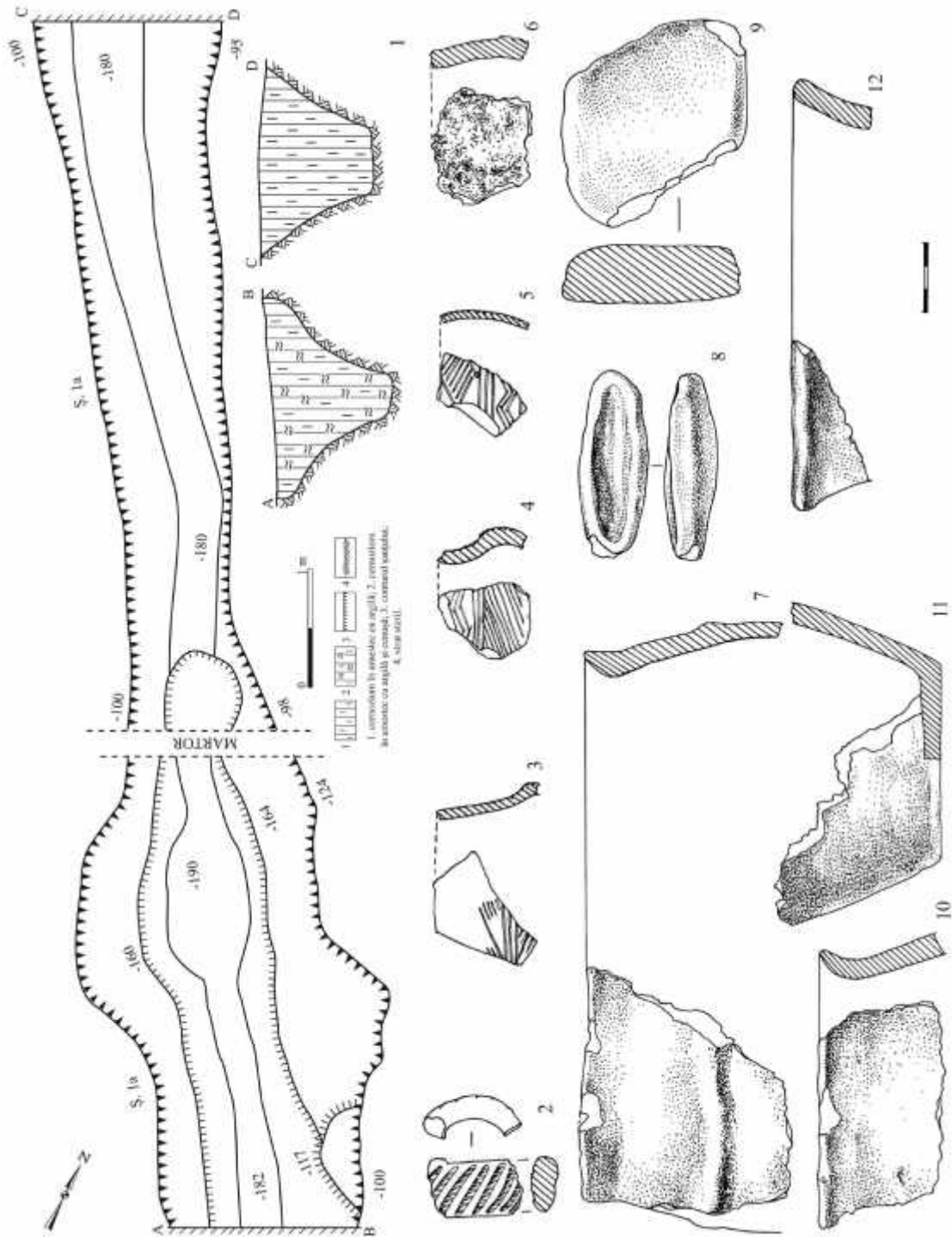


Fig. 20. Saharna-Dealul Mănăstirii. 1 – șanțul nr. 1a; 2-12 – inventarul arheologic.  
Fig. 20. Saharna-Dealul Mănăstirii. 1 – ditch no 1a; 2-12 – the archaeological inventory.



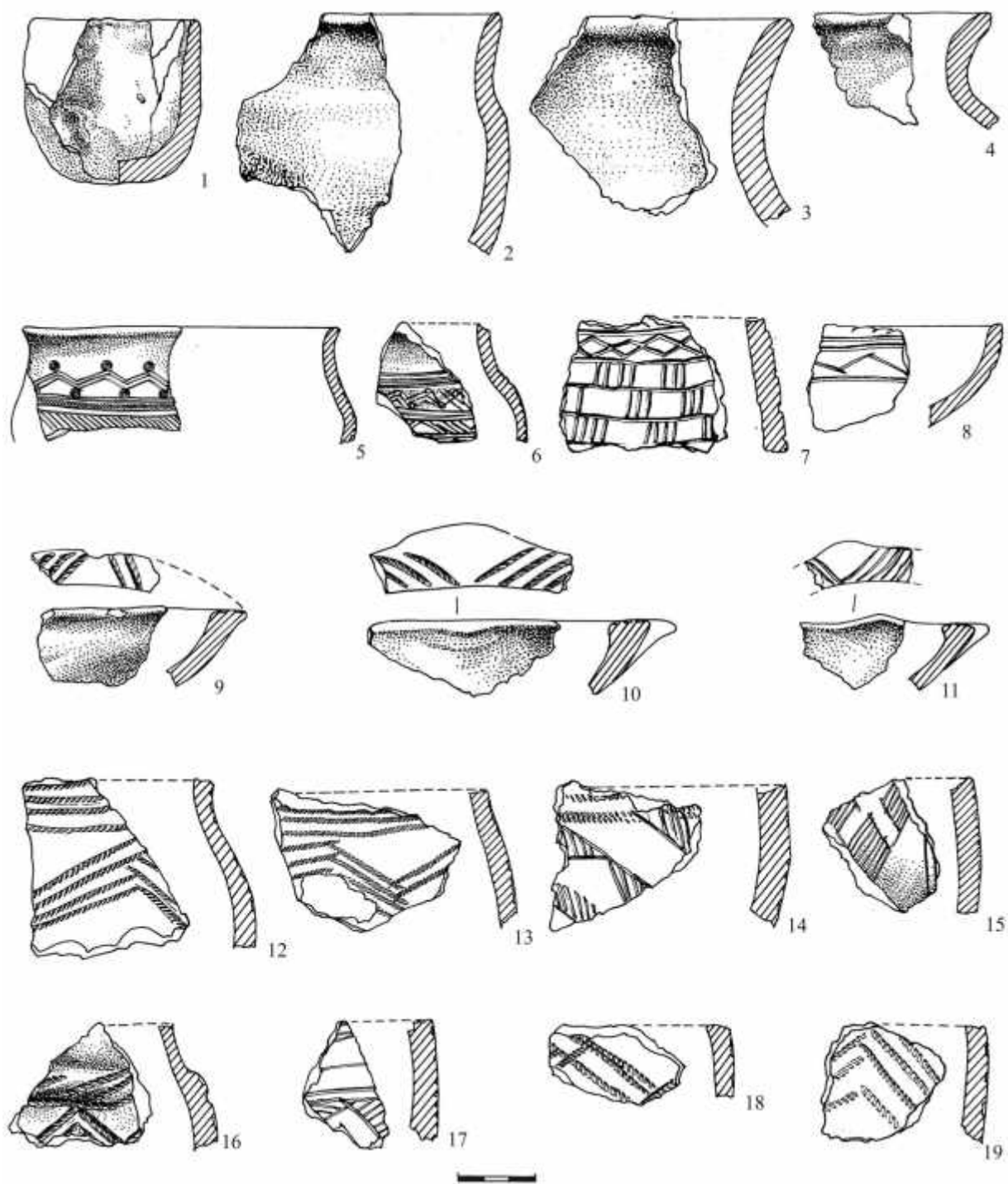


Fig. 21. Saharna–Dealul Mănăstirii. 1-19 – ceramică descoperită în şanţul nr. 1a.  
Fig. 21. Saharna–Dealul Mănăstirii. 1-19 – pottery discovered in the ditch no 1a.



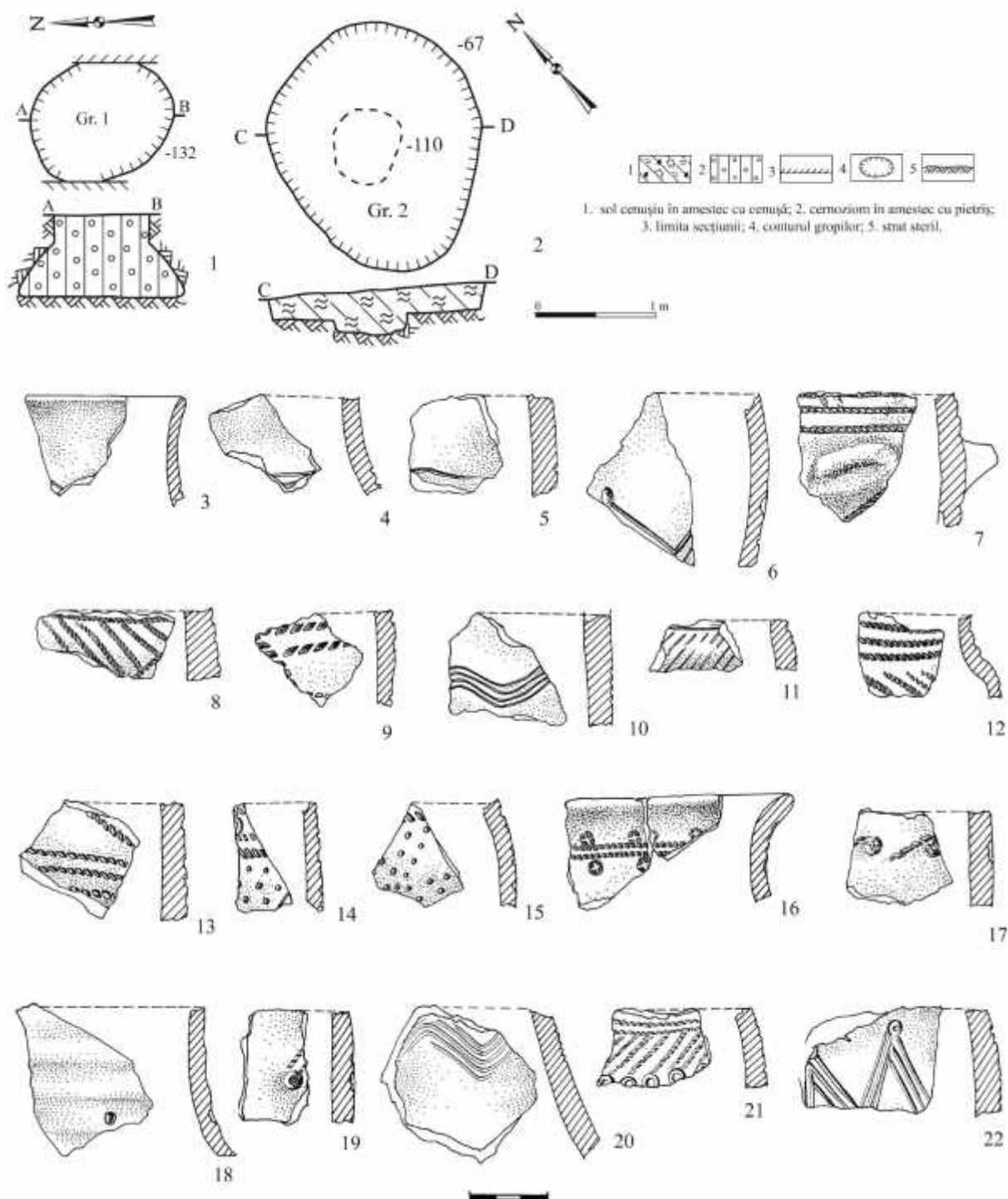


Fig. 22. Saharna Mare. 1 – groapa nr. 1; 2 – groapa nr. 2; 3-19 – ceramică din groapa nr. 1; 20-21 – ceramică din groapa nr. 2.

*Fig. 22. Saharna Mare. 1 – pit no 1; 2 – pit no 2; 3-19 – pottery from the pit no 1; 20-21 – pottery from pit no 2.*

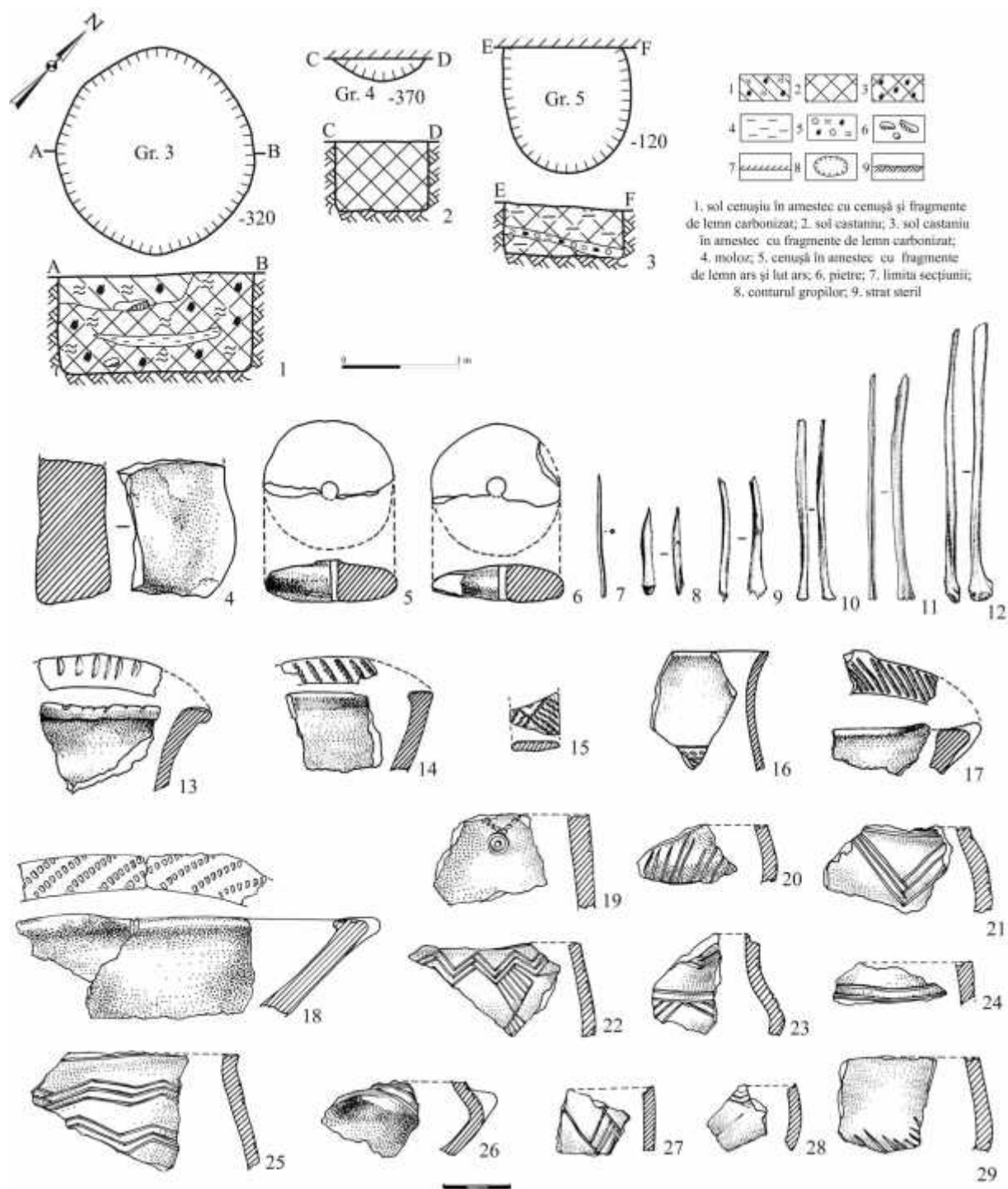


Fig. 23. Saharna Mare. 1 – groapa nr. 3; 2 – groapa nr. 4; 3 – groapa nr. 5; 4-10, 12-16 – inventarul gropii nr. 3; 17 – ceramică din groapa nr. 4; 12, 18-29 – inventarul gropii nr. 5.

Fig. 23. Saharna Mare. 1 – pit no 3; 2 – pit no 4; 3 – pit no 5; 4-10, 12-16 – the archaeological inventory of the pit no 3; 17 – pottery from the pit no 4; 12, 18-29 – the archaeological inventory of the pit no 5.

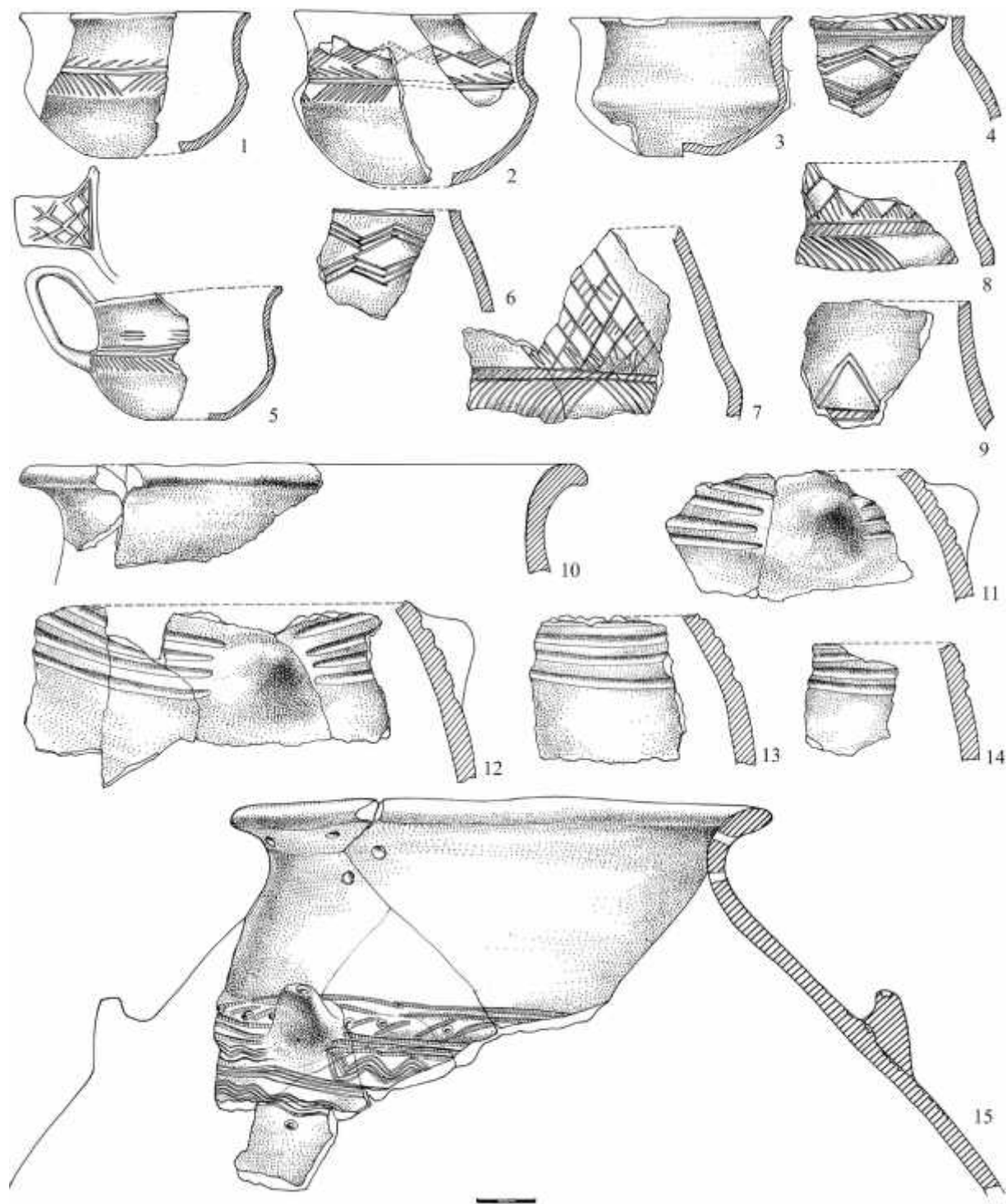


Fig. 24. Saharna Mare. 1-15 – inventarul gropii nr. 5.  
 Fig. 24. Saharna Mare. 1-15 – the archaeological inventory of the pit no 5.

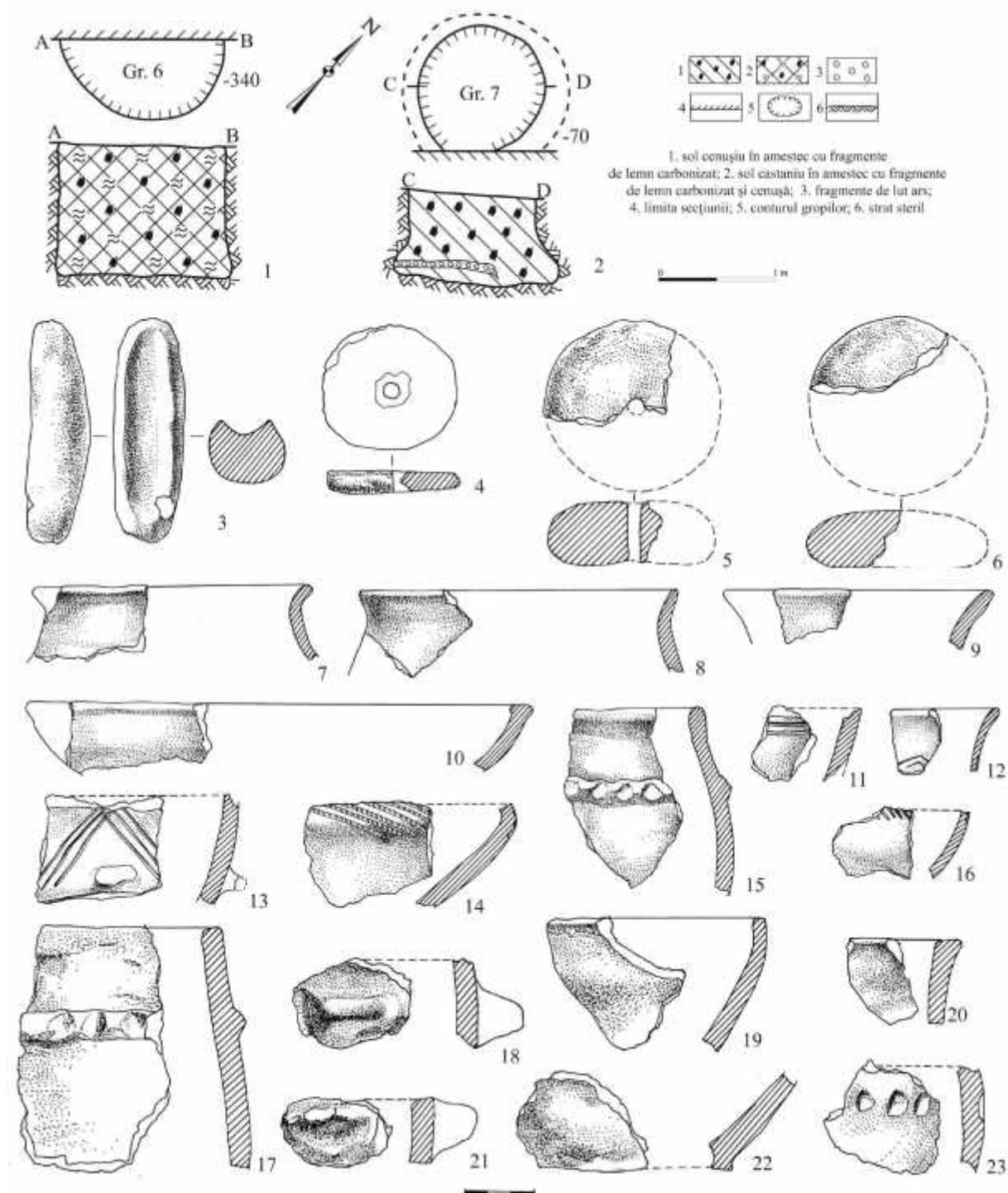


Fig. 25. Saharna Mare. 1 – groapa nr. 6; 2 – groapa nr. 7; 3, 4, 7-16 – inventarul gropii nr. 6; 5, 6, 17-23 – inventarul gropii nr. 7.

Fig. 25. Saharna Mare. 1 – pit no 6; 2 – pit no 7; 3, 4, 7-16 – the archaeological inventory of the pit no 6; 5, 6, 17-23 – the archaeological inventory of the pit no 7.

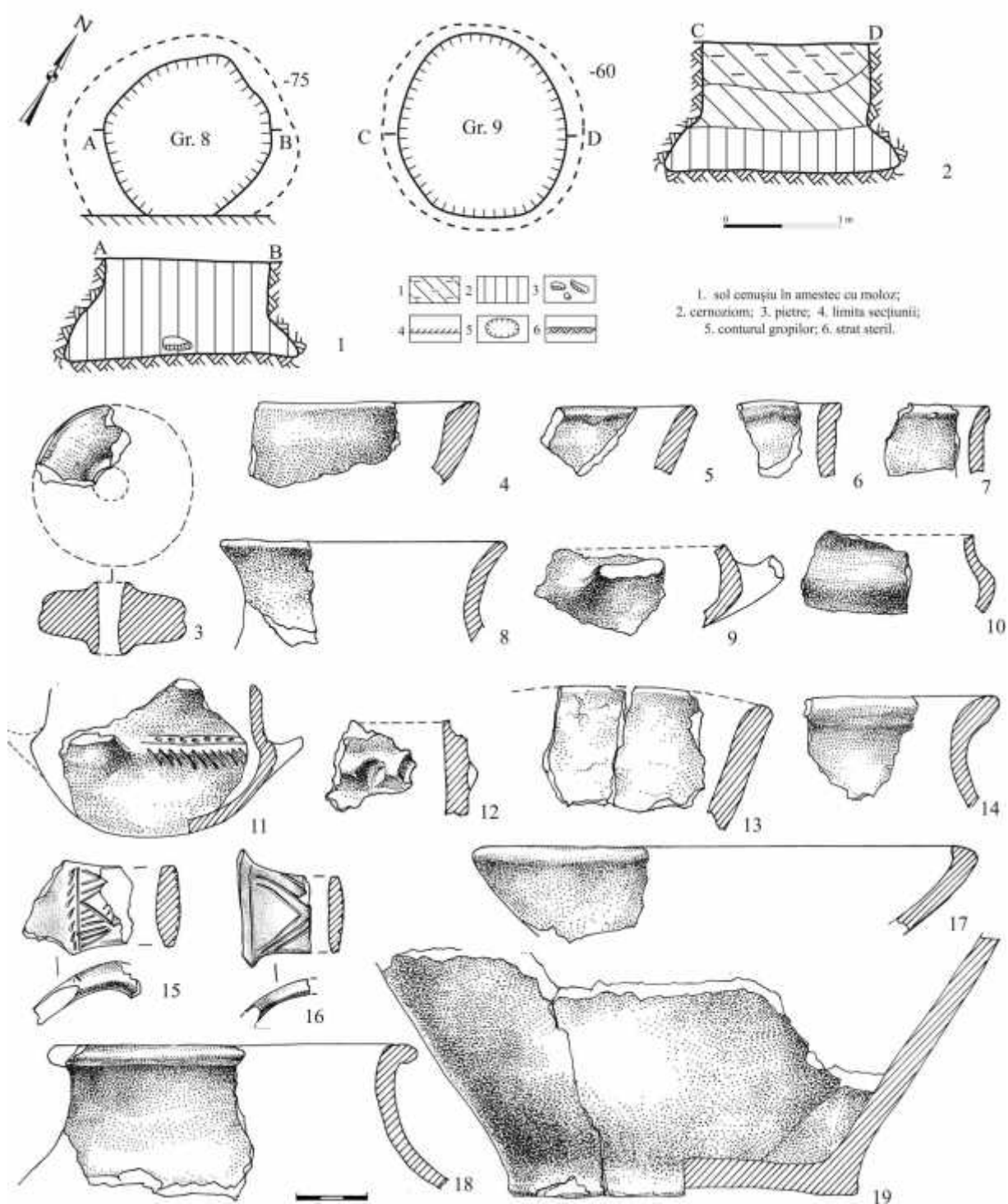


Fig. 26. Saharna Mare. 1 – groapa nr. 8; 2 – groapa nr. 9; 3-13 – inventarul gropii nr. 8; 14-19 – inventarul gropii nr. 9.

Fig. 26. Saharna Mare. 1 – Pit no 8; 2 – pit no 9; 3-13 – the archaeological inventory of the pit no 8; 14-19 – the archaeological inventory of the pit no 9.

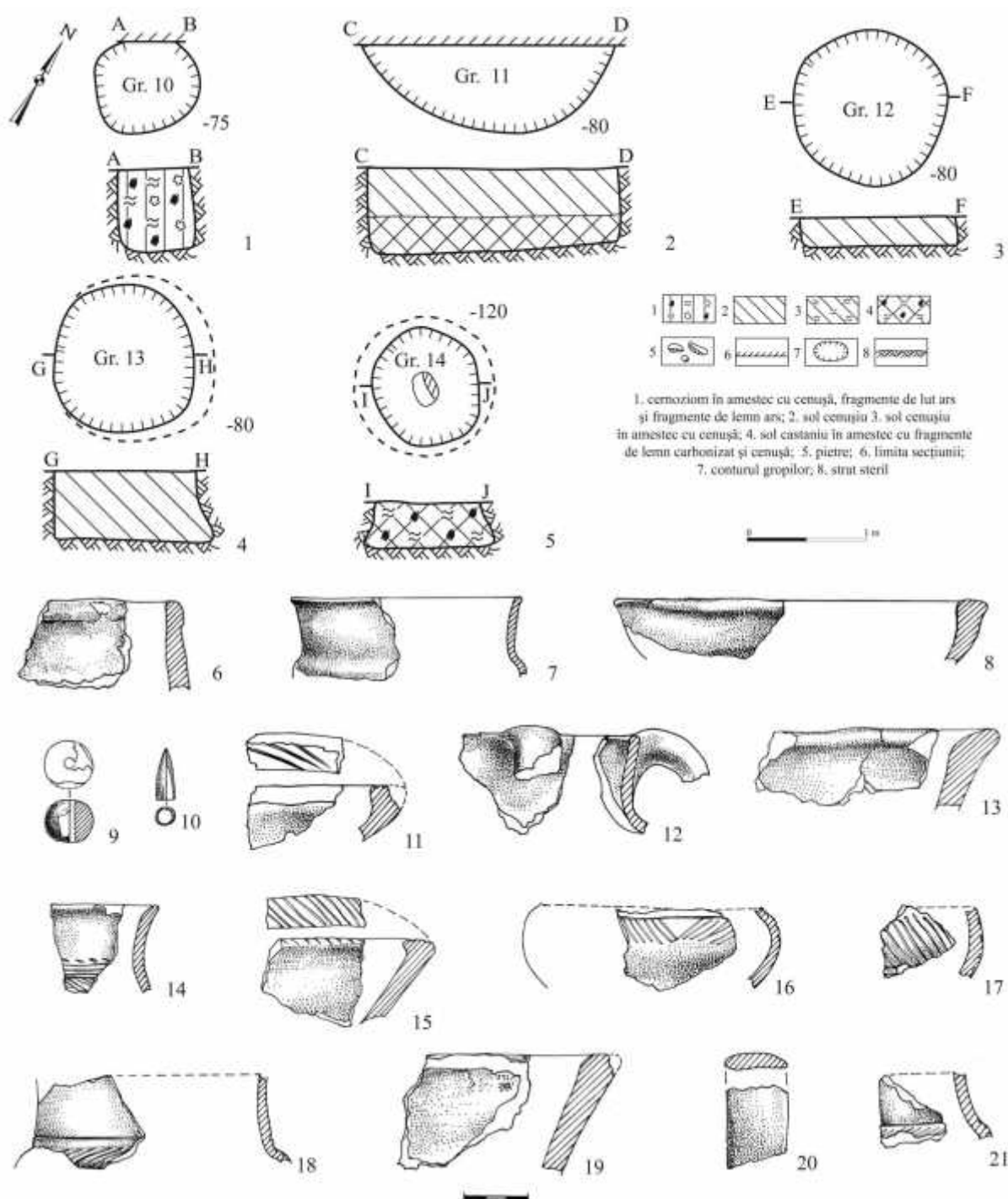


Fig. 27. Saharna Mare. 1 – groapa nr. 10; 2 – groapa nr. 11; 3 – groapa nr. 12; 4 – groapa nr. 13; 5 – groapa nr. 14; 6-8 – inventarul gropii nr. 10; 10-12 – inventarul gropii nr. 11; 9, 13-15 – inventarul gropii nr. 12; 16-18 – inventarul gropii nr. 13; 19-21 – inventarul gropii nr. 14.

Fig. 27. Saharna Mare. 1 – pit no 10; 2 – pit no 11; 3 – pit no 12; 4 – pit no 13; 5 – pit no 14; 6-8 – the archaeological inventory of the pit no 10; 10-12 – the archaeological inventory of the pit no 11; 9, 13-15 – the archaeological inventory of the pit no 12; 16-18 – the archaeological inventory of the pit no 13; 19-21 – the archaeological inventory of the pit no 14.